

A jász népi kisgyermeknevelés régen és ma

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
1. 1. Célkitűzések	4
2. Szakirodalmi áttekintés	6
2. 1. Kisgyermek nevelésének fő jellemzői	6
2. 2. Jászok története és földrajzi elhelyezkedése	8
2. 3. Család szerepe a közösségben	11
2. 4. Terhességi és születési szokások.....	15
2. 5. Névadás és keresztelési szokások	18
2. 6. Első évek	20
2. 7. Népi mondókák, rigmusok és nevelő célzatú megjegyzések.....	27
2. 8. Népszokások	33
2. 9. A kisgyermek munkára nevelése	36
3. Két generáció gyermeknevelési szokásainak tükrében végzett empirikus kutatás és elemzés. 38	
3. 1. Hipotézis.....	38
3. 2. Minta és módszer	38
3. 3. Eredmények.....	39
3. 4. Eredmények összegzése	58
4. Összefoglalás	60
Irodalomjegyzék.....	61
Mellékletek.....	62
1. számú melléklet	63
2. számú melléklet	69

1. Bevezetés

Az utóbbi századokban a felgyorsult társadalmi és gazdasági változások miatt átalakult a népi hagyományok meghatározó szerepe. Mivel a **tradicionális paraszti közösségek felbomlottak**, ezáltal a népi kultúrát évszázadokon keresztül őrző, ápoló, gazdagító és örökítő hagyományok folyamatosan megszűnőben vannak. Az idősebb korosztályok kihalásával bomlani kezdett az élő népi műveltség, a hagyományokat őrző tudás.

A paraszti (népi) kultúra gyökeres változása Magyarországon a XIX. század végén kezdődött meg. Ezen időszak az, amelyben a gyáripari fejlődés rohamos ütemben indult el. Tömeges olcsó áruival fokozatosan kiszorította a régi kézművesipar termékeit. A jelenséggel szinte egy időben jelent meg az út- és vasúthálózat kiépítése, amely eredményeként megszűnt az egyes tájak, falvak elszigetelődése. Az országossá váló kommunikáció, és az iskoláztatás egyre több embert ismertetett meg a szűkebb környezetén kívüli világgal. Ennek következtében a zárt körben élő, hagyományos paraszti-mezővárosi kultúra a közkultúra behatolása nyomán bomlásnak indult.¹

A folyamat hol kisebb, hol nagyobb lendülettel máig folytatódik. Visszatekintve úgy tűnik, nagyobb lendületet mindig akkor vesz, amikor a nemzeti identitás, önmeghatározás bizonytalanná válik. Ma is, egy olyan időszakban élünk (amit sok szempontból a széthullás és talán az újraépítkezés jellemez), amelyben hasonló kihívásokkal vagyunk kénytelenek szembenézni. Olyan korban élünk, immár több mint kétszáz éve, amikor a változások rendkívül felgyorsultak. A kihívás végső soron abban áll, hogy az immár globális egységbe szerveződő emberi társadalom a kultúra folytonossága érdekében újra megbecsüli-e az elődök felhalmozott, megőrzött tapasztalatát és keresni kezdi-e, majd hasznosítani igyekszik-e a hagyományban, mint a közösség kulturális emlékezetében megőrződött tudást.

A múltban gyökerező kulturális örökség a közösségek számára azonosságtudatuk forrása. Formái a népzene, a néptánc, az ünnepek, a kézművesség, a népköltészet, a helyi nyelvek és a nyelvjárások eltűnőben vannak. Ennek fő oka a társadalmi és gazdasági modernizáció, illetve az információáramlás és a kommunikációs technikák nagymértékű fejlődése, a globalizálódó kultúra egységesítő hatása. A szellemi örökség alapvetően tűnékeny, így még inkább sürgető szükség van a hagyományok tudatos megmentésére, továbbéltetésére. **A szellemi örökség védelmének leghatékonyabb eszköze, ha összegyűjtjük, archiváljuk a kultúránk elemeit.** Így

¹Gombos A.,Hagyományőrző mozgalom és együttesek Magyarországon. <http://muharay.hu/index.php?menu=133> (2011.08.03. 11. 11h.)

nem csak kutatások számára, hanem a mindennapi élet és a művészetek számára is megőrizhetjük.²

Napjainkban fontos szerepet kap a nemzeti és az egyetemes értékek megőrzése, ezen felbuzdulva véltem úgy, hogy a jász népcsoport hagyományainak feltárásával megőrizhetek olyan értékeket, amelyek kutatások nélkül elveszhetnek, mint például a népi kisgyermeknevelés hagyományai. Fontosnak tartom különböző népcsoportok külön-külön vizsgálatát, hiszen így láthatjuk, hogy bizonyos hagyományaink az ország mely tájáról származnak. Országunk lakossága különböző kisebb népcsoportok keveredéséből jött létre, nemzetünk egységét és identitását a különböző tájegységeken élő emberek, hol azonos, hol különböző szokásai adják.

Számomra azért fontos megismerteti a Jászságot az emberekkel, mert hozzám ez a legközelebb álló népcsoport. Valamint talán az, amelyről, ha nem is tudományos alapokkal, de a legtöbbet tudok, hiszen szüleim, nagyszüleim és én magam is innen származok, itt születtem és itt nőttem fel. A kutatásom témáját azért a csecsemő- és kisgyermeknevelésre korlátoztam, mert a gyermekek nemzetiségének tudatát főként az határozza meg, hogy ebben az időszakban, milyen nevelésben részesül. Ez az alapja identitásunknak, személyiségünknek, nevelésünknek.

Szakirodalom gyűjtési munkám során észrevettem, hogy ezen témakör vizsgálatával ilyen megközelítésben még nem foglalkoztak, nem áll rendelkezésre tudományos jellegű dokumentum. Leendő csecsemő- és kisgyermeknevelőként úgy gondolom, hogy dolgozatommal saját tudásom, ismereteim bővítése mellett hozzájárulhatok ahhoz, hogy a következő generációk számára is fennmaradjanak a hagyományok.

1. 1. Célkitűzések

A hagyományok, a közösségtudat fontos része a társadalomnak ezért nem szabad a gyermeknevelésből sem mellőzni. **Kutatásom célja a jász népi kisgyermeknevelés felkutatása, ismertetése, a népi gyermeknevelés hasznosságának alátámasztása vagy cáfolása,** ezen népcsoport kisgyermek nevelési kultúrájának segítségével. A hagyományos paraszti kisgyermeknevelés mai napig is használható és jól alkalmazható módszerekkel bír. A hagyományos gyermekneveléssel azért fontos foglalkozni, mert olyan kipróbált, generációk megfigyeléseiben, tapasztalataiban nyugvó megoldásokat, stratégiákat, modelleket tartalmaz, amelyeket kár volna elfelejteni. Ezeket a kulturális mintákat nem szabad elfelejtenünk. A mai nevelési elveket könyvekből tanuljuk, ám, amelyekről kutató munkámban szó lesz, olyan jól bevált több évtizeden keresztül működő és generációkon keresztül egymásnak átadott tudás,

² Gombos A., Hagományörző mozgalom és együttesek Magyarországon. <http://muharay.hu/index.php?menu=133> (2011.08.03. 12.10h.)

ismerethalmaz, amelyeket vétek lenne elfelejteni örökre. Ám ha nem adjuk tovább, lassan megszűnik létezni.

Feltételezem, hogy a mai napig is élnek olyan jász hagyományok, gyermekági időszakhoz kapcsolódó hiedelmek vagy a gyermek altatásához kapcsolódó szokások, amelyek részét képezik a gyermeknevelésnek. Úgy vélem, hogy az ünnepekhez kapcsolódó népszokások erőteljesebben fenn maradtak, mint más népszokás. Valamint véleményem szerint a gyermek munkára nevelése a mai napig is a gyermeknevelés részét képezi ezen a tájegységen is.

A jászság gyermeknevelési szokásait szakirodalmi kutatással, dokumentumelemzésekkel - amelyeket a Jász Múzeum archívumában lévő levéltári és kutatóköri feljegyzések alapján - végeztem. Ezek segítségével készültek el a strukturált interjúk, amelynek felvétele a Jászságban élő idősebb korosztállyal történt, hogy azonosítható legyen a régi kisgyermeknevelés. A jelenlegi kisgyermeknevelést pedig úgy hasonlítottam össze a régi szokásokkal, hogy interjúkat készítettem fiatal szülőkkel.

2. Szakirodalmi áttekintés

2. 1. Kisgyermek nevelésének fő jellemzői

Nevelés fogalma, szükségessége valamint nevelői hatások

A nevelést két csoportra oszthatjuk fogalom meghatározás szempontjából. **A nevelés szűkebb értelemben a nevelő a gyermekre bizonyos cél elérésére irányuló hatása,** amely céltudatos társadalmi fejlesztő tevékenységként jellemezhető. Közvetlen hatásrendszer esetén a személyiségformáló hatások forrása a nevelő. Az ő akciói az egyes növendékekre irányulnak. **Tágabb értelemben a nevelés fogalma alatt olyan hatást értünk, amelyek alkalmasszerűek, természeti, társadalmi és egyéni hatások, a gyermeket egész környezetéből érik, s testi vagy lelki fejlődésére önkénytelenül befolyással vannak.** Ezek valamilyen módon hatnak az egyén fejlődésére és módosítják viselkedését, magatartását. Olyan szándékos és célirányos akciók összessége, amelyek az egyén fizikai, erkölcsi és értelmi erőinek fejlesztésére irányulnak. A nevelés alapvetően értékközvetítő folyamat. A tágabb értelemben vett nevelést más néven közvetett hatásrendszernek is nevezhetjük, amelynek forrása a közösség tevékenysége. A nevelés feladatok, és olyan hatások rendszere, mint a tapasztalat, másrésről viszont kölcsönhatások és interakciók összessége. Ha nem direkt módon gyakoroltatunk valamilyen tevékenységet, akkor a gyakoroltató jelleget a gyermek nem is akként értelmezi. Ezt főként úgy lehet elérni, hogy a hétköznapi tevékenységet oly módon szervezzük, hogy a gyermek ezt a magatartást produkálja.^{3 4}

A nevelés az egyén fejlődése szempontjából, másrészt és a társadalom szempontjából is fontos folyamat. Az egyén számára azért létkérdés, mert ez teszi képessé arra, hogy bekapcsolódjék a társadalomba, és feladatait ezen keretek között oldhassa meg. A társadalom szempontjából pedig azért elengedhetetlen, mert csak a nevelés által megformált egyén képes a társadalomba beintegrálódni és ez által mozgásban tartani azt. A nevelés egy hosszú ideig – élethosszig- tartó változatos tevékenység, amely felkészít és formál bennünket az önálló életre.⁵

A nevelésnek nem más a célja, mint a konstruktív életvezetés kialakítása. Konstruktív nevelés alatt értjük azt az életvitelt, amely szociálisan értékes és ezen kívül egyénileg is eredményes. A konstruktív életvezetés kialakítása fontos nem csak az egyén, család, de még a társadalom számára is. Ha ez ugyanis nem található meg, az egyén más értékek termelésében sem tud részt venni, sőt a fejlődést gátló vagy zavaró szerepet játszana az emberi közösségek életében, ahogyan a destruktív életvitelű egyének esetében ez kimutatható. Tényként kezelhető, hogy a

³ Révai Lexikon CD Woodstone interactive kft., Bp. 1998

⁴ Bábosik I., (1999) A nevelés elmélete és gyakorlata. Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó. 122-148p.

⁵ Bimbó Z.-né, Kisgyermekkor pedagógiája. (Kézirat) 53-55p.

destruktív életvezetés az egyén, család és közösség számára is egyaránt tragédiaként értelmezhető. Kezelése és felderítése sokkal nagyobb erőt és költséget vesz igénybe, mint a megelőzése.

A nevelés nem csak napjainkban, hanem mindig is ennek az alapvető értéknek a létrehozására törekedett, hol tudatosan, hol kevésbé tudatosan, országoktól, történelmi koroktól és irányzatoktól függetlenül. Természetesen elmondható, hogy a konstruktív életvezetés lényegének értelmezése minden történelmi korszakban és minden nevelési irányzatnál eltérő vonásokkal bírt.

A konstruktív életvezetést a gyakorlatban úgy lehet megalapozni, hogy kifejlesztjük az egyén tevékenység- és magatartás repertoárját. Így a legfontosabb végcél a nevelés folyamatában a konstruktív magatartás- és tevékenységformák kialakítása. Ezeket a társadalom el is várja az egyéntől. Tehát a gyermek mire felnő ne csupán külső ösztönző erő következtében, vagy külső motiváció hatására viselkedjen megfelelően, ne azért, mert ezzel törvényt szeg, amelyek szankciókat vonnak maguk után, hanem belső meggyőződésből, a társadalom elvárása szerint. Ezt pszichológiai szakkifejezéssel identifikációnak nevezik, amikor megtörténik az egyénben a belső azonosulás. Ha ez megtörténik, akkor mondhatjuk, hogy kialakult az autonóm erkölcsiség, moralitás.⁶

A nevelés egyfajta tudás átadást jelent a hagyományozódás útján, amely által a társadalom fejlődik. Ez egy permanens folyamat, születés előtti időszaktól tart a halálig, élethosszig. A nevelés által fejlődik a gyermek értelme, beszéde, erkölcsi megítélése és a társas magatartása. A nevelés már az oktatást megelőzően támogatja a személyiségfejlődést és jellemformálódást.

A társadalmi normák közül a közösségfejlesztő és önfejlesztő tevékenység normáit, eszméit, példáit, modelljeit, magatartásformáit közvetítjük, fogadtatjuk el és alakítjuk szükségletté. A nevelési hatásokat két csoportra bonthatjuk. Az elsőt a nem rendszeres hatások alkotják, amelyekbe beletartoznak a társadalmi, (ilyen például a család, az állam) a lakóközösség, és a természeti hatások (mint a klíma, fizikai hatások). A második csoport az úgynevezett tudományos értelemben vett nevelői hatások, amelyek magában foglalják a céltudatos, tervszerű, folyamatos, tudatos nevelést.

A nevelés sokoldalú folyamat, egyszeri akcióval nem lehet nevelést kialakítani, annak folyamatosnak kell lennie. Ezenkívül fontos tudni, hogy nem a verbális nevelés az, amely a legerőteljesebb hatással van a gyermekekre, hanem az úgy nevezett nonverbális tevékenység. Ezért nem elég csak szavakban, hanem fontos modellnyújtással is megpróbálni a gyermekekre hatni. A

⁶ Bábosik I.(2004): Nevelélmélet. Osiris kiadó, Budapest 15.-17p.

gyermek jellemére és a személyiség alakulására több fontos helyszín és egyén és viselkedésminta van nevelő hatással, amelyek a gyermeket több oldalról igyekeznek befolyásolni.⁷

A magatartás formálása a nevelésben alapozó szerepet tölt be. Ez lényegében a nevelés első szintje. A fontossága nem elhanyagolható, hiszen a kialakított magatartásformák messzemenően meghatározzák az egyén életvezetésének irányát és minőségét. A nevelő - ennek a szintnek a formálásában- olyan módon vehet részt, hogy a gyermek konstruktív megnyilvánulásait tapasztalva azokra elismerően reagál, így ezek a tevékenységrepertoárjának szilárd részeivé válnak. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan szükséges, hogy a nevelő a destruktív elemekre tiltással, szankciókkal reagáljon. Ily módon az ilyen magatartásformákat kiszorítja, leépíti a gyermek repertoárjából. Tehát a nevelő munkája során egy olyan szelektív hatásrendszert működtet, - ahol ő forrásként szolgál - amely azt eredményezi, hogy hosszabb távon, optimális esetben a gyerek konstruktív magatartása és tevékenységrepertoárja megszilárduljon. Ezért szükséges a nevelőnek ezt a szelektív hatásrendszert folyamatosan működtetni, hiszen ez által valósulhat meg a nevelés részértékének közvetítése.

A nevelési törekvések, koncepciók és irányzatok egyértelműen arról győzhetnek meg minket, hogy a nevelés arra törekszik, hogy **az egyént felkészítse azoknak a társadalmi elvárásoknak a véghezvitelére**, amely az egyént a magasrendű szociális funkciók ellátására és meghatározott minőségű aktivitásra is alkalmassá teszi. Ennek értelmében minden nevelés egy olyan akció, amely a társadalmilag értékes, de egyénileg is eredményes magatartásformák kialakítására törekszik. Mindezeket alátámasztja az a tény, hogy a társadalom számára az egyén megítélése általában nem személyiségbeli képződményeivel, hanem tetteivel és magatartásával függ össze. Ezért is fontos a nevelés során ezeket a konstruktív magatartásformák irányába vezetni a nevelőnek.⁸

2. 2. Jászok története és földrajzi elhelyezkedése

A magyarországi jászok az indoiráni nyelvű, alánokkal rokon népcsoport, amely a magyarságba a középkor végére teljesen beolvadt. Eredeti nevük az ász, amelyből az ász majd később a jász változat kialakult. Az ász népnév, mint nem csupán egy törzset jelölő név a Kr. e. 3-2. században tűnt fel. Az ászik magas szintű földműves kultúrával rendelkeztek. Az ászik jelentős része a Kr.e. 1. században elhagyta a közép-ázsiai őshazát és egészen a Kaukázus vidékéig jutott, ahol az évszázadok során beolvadt a vele rokon alán népbe. A magyar nyelvbe orosz vagy délszláv

⁷ Bimbó Z-né, Kisgyermekkor pedagógiája. (Kézirat) 53.-55p.

⁸ Bábosik I., (2004): Nevelélmélet. Osiris kiadó, Budapest. 18.-20p.

közvetítéssel került az ászok neve, ami a szláv nyelvekre jellemző módon szó eleji „j” hangot kapott, és így születhetett meg valószínűleg a „jász” név.

Magyarország területére IV. Béla hívására települtek be, valószínűen úgy, mint a kunok egy politikai hatalommal nem rendelkező segédnépe. Fegyveres szolgálatuk fejében vármegyéktől független, királyi birtokokra kerültek. A jász népnév első magyarországi okleveles említése 1318-ban kelt. Gazdálkodásukban a nomád állattartás mellett jelentős volt a földművelés is. Katolikus vallásra térítésükben a ferencesek játszottak jelentős szerepet. 1323-ban tömegesen kérték, hogy a kunokéhoz hasonló privilégiumok illessék meg őket, indokolni gazdag hadi érdemeikkel indokolták. Kiderült, hogy a kunok mellett harcoltak, de azok módfelett elnyomva, lealacsonyítva bántak velük. Károly Róbert félve a kunok egyre növekvő erejétől kérésüket elfogadta. Innentől kezdve a jászokat megillették koronabirtoki kiváltságok: helyhatósági autonómiával rendelkeztek; vezetőiket maguk választhatták; főbírájuk a mindenkori nádor volt; a földesúri, a vármegyei és egyházi adóktól mentesültek; szabadon költözhettek; vám- és révdíjat nem fizettek; kegyúri jogokat gyakoroltak. Innentől kezdve a jászok eltávolodtak a kunoktól és inkább a körülöttük lévő magyarokhoz közeledtek gazdaságilag és társadalmilag egyaránt. Ebben a közeledésben előnyt jelentett számukra a félig meglepedett életmódjuk, a kunokénál fejlettebb földműves kultúrájuk és a fejlettebb világképük. Buda elfoglalását követően a Jászság török fennhatóság alá került. Berény volt az egyetlen város, amely a szultáni birtok fennhatósága alá tartozott, a többi jász települést a török katonák kapták meg hűbérbirtokként. A jászok a török megszállást keservesen megszenvedték, hiszen a lakosság gyakran menekülni kényszerült, s a falvai közül jó néhány végleg elpusztult. A török uralom megszűnése után a földekkel járó kiváltságok sok jászt illetve azok leszármazottait visszacsábított ezekre a területekre, akiket követtek szökött jobbágyok is sokszor, hiszen a kiváltságok igen hívogatón hatottak.

A XVIII. században a Jászság egy sajátos benépesítési folyamat résztvevője volt. Hiszen nem csak a korábban elmenekült lakosság tért vissza, házassági és egyéb kapcsolatai révén keveredve más népekkel, hanem az ország más területeiről is jöttek lakosok, bár főként Nógrád, Heves, Gömör és Pest megyéből. Az erős népmozgás jelentősen megváltoztatta a Jászság XVI-XVII. századi lakosságának összetételét. A letelepedés időszakának jász népsége ekkorra szinte nagyjából eltűnt, új lakosságát a főként palóc területekről érkező magyarság adta. A betelepülők magukkal hozták szokásaikat, kultúrájukat, amiket sajátos módon ötvözték a Jászság történelmi hagyományaival. Így lassanként a betelepülők eljászosodtak és természetesen éltek azokkal a kiváltságokkal, amelyek a Jászságban élő jász népet megillették. 1702-en I. Lipót császár a Jászkunságot, mint török uralomtól felszabadított újszerzeményi területet, zálogba adta 500. 000 rajnai forintért a Német Lovagrendnek. A rendelet eltörölte a jászok örökös kiváltságát

és jobbágysorba süllyesztette őket. Mivel a Német Lovagrend nem tudta érvényesíteni vásárolt jogait, 1731-ben eladta jogát a Pesti Invalidus Rendháznak. A Német Lovagrend nem törekedett a belső igazgatási rendszer megváltoztatására, de a Pesti Invalidus Rendház megkísérelte bevezetni a földesúri szolgáltatásokat. **Mária Terézia az országos tiltakozásnak engedve 1745-ben beleegyezett a redemptióba, az önmegváltásba.** Így a jászok saját erejükből, példás összefogással **megváltották magukat.** Ennek értékét a jászok évszázadokon keresztül megbecsülték és számukra a föld értéke még nagyobb fontosságú lett. Ez hatott mentalitásukra, amelyre évszázadokon keresztül jellemző volt a józanság és az önmértékletesség.^{9 10 11}

A Jászság kistáj az Alföldön, Jász-Nagykun-Szolnok megyében. Területe mintegy 700 négyzetkilométer. Jelentősebb vízfolyása a Zagyva és a Tarna. A Jászság síkvidék, amelynek manapság túlnyomó többségét művelik. A hajdan gazdag élővilág nyomai szigetszerűen lelhetők fel a Jászság folyóinak árterén, valamint a szántó területek között. Területén hajdan mocsarak, lápok, sekély tavak mozaikos puha- és keményfás ligeterdők uralták. Mostanra sziki legelők és rétek, alföldi mocsárrétek, kisebb mocsarak és ültetvény jellegű származék-erdők jellemzik a nem művelt területeket. A Jászság mai 5 városának és 13 községének lélekszáma 90.000 fő. A népesség döntő többsége római katolikus vallású. A vidék gazdasági, kulturális és történelmi központja Jászberény.

A Jászság a 14. századtól az egységes megyerendszer kialakulásáig, 1876-ig közbiztonsági és gazdasági különállással rendelkező szabadalmas közigazgatási egység. A jász öntudat alapja a területi autonómia megtartásáért vívott évszázados küzdelem. E törekvés legnagyobb sikere az eladatottság alóli önfelszabadítás, az 1745-ös jászok redemptio. A jászsági települések a 18-19. században hatalmas pusztákat birtokoltak a Duna-Tisza közén.¹²

A Jászsághoz kapcsolódva két mondáról, fontos említést tenni; az első a Lehel-monda, és Lehel kúrtjének tisztelete, amelyet a néphagyomány szerint Jászfényszaruban találtak meg. A második fontos monda, amely szorosan köthető a Jászsághoz a Csörsz-árok legendája, ami szerint az avarok királya, Csörsz, aki Rád leányát, Délibábot kérte feleségül, ám csak úgy vehette el, ha a leányt vízi úton viheti el az apja Csörszhöz. Ennek több változata is ismert.

A jászok büszkék hagyományaikra, kulturális értékeikre, ezeken kívül pedig nagyon vendégszerető emberek. A térségben sok hagyományörző és kulturális rendezvény van. Mindegyiknek megvan a saját tradicionális jelentősége. Ezek közül a legjelentősebb, az 1995 óta megrendezésre kerülő Jászok Világtalálkozója. 1998-ban megrendezett világtalálkozón pedig

⁹ Fodor F.,(1942) A Jászság életrajza. Budapest. 115.-151p.

¹⁰ http://jaszvilagtalalkozo.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=55&Itemid=76 (2011.11.25. 10.15.h.)

¹¹ Szabó L., (1982) Jászság. Gondolat kiadó. 9.- 22p.

¹² Fodor F.,(1942) A Jászság életrajza. Budapest. 211-227p.

megválasztották a Jászság újkorának első jászkapitányát, akinek fő feladata a jász hagyományörzés támogatása, valamint a jász identitás erősítése.¹³

2. 3. Család szerepe a közösségben

A Jászságban élők származásukat tekintve javarészt az évszázadok folyamán teljesen kicserélődtek, ám mégis **a jász identitás mindvégig fennmaradt**. A társadalmi egyneműség itt, mint tájformáló erő, szinte a második világháború végéig megmaradt. A 20. század közepéig szinte **jellemző volt a társadalmi egyneműség** az azonos földbirtokok és a faluk, ezért is jellemző az, hogy a Jászságban nem találhatók régi földesúri kúriák, kastélyok.¹⁴ Ám a magyar társadalomhoz hasonlóan a jászoknál is a vagyon, a birtok meghatározó volt.

A nagy múltú családokhoz való tartozás előnyt és rangot jelentett számukra. Azokat a családokat, melyeket több generációra vissza tudtak vezetni, nemzetségeknek hívták, amibe beletartoztak az elhalt férfiági elődök, a még élő, apai ághoz kötődő mindkét nembeli személyek és ezek leendő leszármazottai is. A jászoknál a feleség mindig az apja nemzetségéhez tartozott, nem a férjéhez, mint máshol az országban. Ezért nem szólították soha az asszony nevén, hanem leánykori, nemzetségi nevén. A családokban a nemzetség mindig férfiágon öröklődött.

A nemzetség mellett a Jászságban fellelhető volt, egy a családnál nagyobb rokoni kapcsolaton alapuló társadalmi csoport a had. A had, ellentétben a nemzetséggel, csak az élőket foglalta magába, ám a férfiágon kívül, ebbe már beletartoztak egyes hadak háztartásában élő nők is. A hadak általában közel, vagy egy utcában, vagy azonos falurészen, esetleg közeli tanyákon laktak. A hadnak a feje a legidősebb vagy vagyoniilag legtekintélyesebb személy volt, akitől tanácsot kérhettek. Ez a hatalom azonban inkább segítségen és támogatáson alapult, nem szolgált gátul semminek. Ellentétben a nagycsaládokban jellemző atyai diktatúrával. Ezt bizonyítja az is, hogy a hadból kiszakadás nem járt semmi következménnyel, míg ha valakit nemzetsége kitagadott, az elveszítette örökséghez való jogát is.

A XX. században új hadak már nem képződtek, ennek helyébe a rokonság lépett. A rokonságot nem csak apai, hanem anyai ágon is számon tartják. Ebben az esetben a kapcsolattartásnak nem az együttélés a feltétele. A tekintélyes „nagytyúgyú” rokon véleményét is illet kikérni, de már nem volt olyan törvényszerű, mint a had esetében. A legszilárdabb és legtovább fennmaradó vérségi kapcsolat a család, família. A kis és nagycsalád a jászok számára, bár ismert fogalom, számukra nem jelent különbséget azonos működésű társadalmi szervezetként definiálják és nem más-más elveket érvényre juttató sejtnek.

¹³ <http://jaszsag.eu/3a1-hagyományok--kultura.html> (2012.02.01. 09. 11 h.)

¹⁴ Fodor F., (1942) A Jászság életrajza. Budapest. 211.-227p.

A jázsági külön élő nagycsalád a kertes, később a tanyástelepülés üzemszervezetéhez kötődve, a redemptus jog alsó határát jelentő föld biztosítása, és a jászkun öröklésjog szorításában alakult ki. A vagyonszerzésnek és annak együtt tartásának, valamint egy viszonylagos jólétnek a biztosítását meghatározó társadalmi intézmény. Ám fontos szem előtt tartanunk, hogy nem csak gazdasági funkciókat bonyolított le a jászok tekintetében a nagycsalád, hanem ténylegesen is úgy működött. Igyekeztek temetkezésüknél is egy közös nagycsaládi helyet kialakítani, az útszéli kereszteket is nagycsaládi vagy nemzetségi összefogással állították. A családtagok az egyént illetően is beleszólási joggal rendelkeztek és mindig a család érdekeit, rangját szem előtt tartva határoztak, cselekedtek.

A családok hagyományos értelemben tagolódtak a gazdák, az értelmiségi foglalkozást űzők, az iparosok, a kereskedők és a cselédek, béresek. Ezek a társadalmi osztályok ritkán **keveredtek**, hiszen az oly sokat jelentő földtől nem szívesen váltak meg a gazdák. Ám mégsem volt a társadalmi rétegek közt olyan ellentétek, mint az ország más területei fellelhető munkás és kigazda között létrejövő konfliktusok, hiszen itt a munkásoknak is egy céljuk volt, mégpedig az, hogy kigazdákká váljanak. A nem őslakos, más vidékről származó emberekkel – „gyütt-ment”-ekkel- szemben a jászok bizalmatlanok voltak, így a velük való házasságkötések száma igen ritka volt. Ám a „gyütt-ment”-eknek is az volt a céljuk, hogy a közösség befogadja, bár őket soha nem fogadta el maximálisan, gyermekeinek már megadathatott az a kiváltság, hogy a jász közösségbe tartozónak számítson. Az ilyen férfiaknak különösen akkor volt nehéz sorsuk, ha vőnek mentek. Ez alatt azt lehet érteni, hogy olyan jász családba házasodott be, ahol fiú utód nem lévén a leány részéről az ő utódai örökölhették a földet. Az ilyen férjeknek a cselédekkel azonos sorsuk volt apósuknál. Hiszen csak saját kemény munkával tehettek szert kiérdemelt jogcímre. Ha külön élt a vő, tehát nem az apósa birtokán gazdálkodott, úgy a család férfitagjai kisemmizhették a leányt.

A vérségi kapcsolatokon alapuló társadalmi intézmények mindegyike szervesen fejlődött ki a hajdani jász nemzetségi és családszervezetből. Ezek az intézmények mindig meghatározóak voltak és szinte feltétele a közösséghez, ezen keresztül a jászokhoz, való tartozásnak. Csak a vérségi kapcsolatok létesítése, a nemzetségbe, hadba, rokonságba és családba való betagozódás, a több generációs kapcsolatok igazolása tehetett valakit igazán jásszá. Ez okozta a Jázságnak a viszonylagos zártságát, az idegenek mielőbbi beolvasztását és az egységes kulturális kép fenntartását. Az által, hogy az idegennek számára az érvényesüléshez szükségszerű volt családba, nemzetségbe, hadba belépni a napi tevékenységek kirívó szokásait eltüntették és elfogadtatták vele a jázsági normákat.^{15 16}

¹⁵ http://jaszvilagtalalkozo.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=55&Itemid=76 (2011.11.25. 08. 10 h.)

¹⁶ Szabó L., (1982) Jázság. Gondolat kiadó. 34. – 58p.

Házaselet és a patriarkális családok

A jászoknál még a 20. század második felében is élt az a hagyomány, hogy az anyagi érdekeket a szerelem elé helyezték. E tekintetben csak nagyon ritkán tettek engedményeket, ami csak a '80-as-'90-es években lett egyre inkább jellemző. Az udvarlás a párválasztás szigorúan az egyes társadalmi rétegeken belül folyt. **A párválasztásnál főként a szülők akarata érvényesült:** „guba a gubához, suba a subához”. Ezen kívül fontos szempont volt a párválasztásnál az, hogy a lány mennyire dolgoz, milyen szorgalmas, egészséges, életerős-e, bírja-e majd később a munkát, a sok szülést, a gyermeknevelést.¹⁷

A kubikus legények nem járhattak iparos vagy parasztember lányához. Ez egy megszokott törvényszerű hagyomány volt. Ha egy kubikus legény mégis arra vetemedett, hogy egy parasztlány házában udvarol, biztosan számíthatott arra, hogy megbotozzák, megverik. A parasztleányok udvarlása volt általában a legkitartóbb. Náluk fordult elő a legritkábban a szakítás, ugyanis a földnek, tanyának összetartó ereje volt. **A párválasztásnál meghatározó ereje volt a vagyoni helyzetnek.** Ám ennek az anyagi házasságnak, nem pusztán materiális okai voltak, hanem hogy minél kényelmesebben éljenek, hiszen bármilyen jómódúak is voltak, a jászok mindig is az egyszerű életvitelre törekedtek. Az oka egyszerűen csak a családi birtokok nagyobbítása, a lány gyermekek pénzbeli kielégítése és a fiúk számára a birtok biztosítása. A lányok tizenhat-húsz éves korukban mentek férjhez, a legények pár évvel később húsz-huszonkét éves korukban nősültek, vagy a katonaidő letöltése után. Huszonkét éves kora után a lány már vénlánynak számított, akit bizony nem sokba vettek, kivéve, ha foglalkozása révén elismerést szerzett magának. Az „öreglegény” megnevezés a férfit 24 éves kora után illette meg, ha addig nem nősült meg. Dacára annak, hogy a házasságokban az anyagi érdekek domináltak, a házasságok mégis boldogan folytak le. Ennek több oka van, például a kisebb igények a házastársakkal szemben, nagyobb az ellenőrzés lehetősége a vidéken –ez a mai napig is érvényes– és a kisebb botlást is észreveszik a jászági faluk, városok, községek lakói. A második világháború előtt a friss házások általában tanyákra kerültek ki, ahol a férj családjával éltek. Ráadásul a férj a felesége személyében egy munkatársat is kap, akit éppen ezért megbecsül.^{18 19}

A gyermekek nevelésében általában dominált – és mai napig is érvényben van – a parasztcsaládoknál **a kemény nevelés**. Szeretik, de ki is használják őket. Még a legmódosabb gazdánál is nehéz fizikai munkát végeznek a gyerekek. A szigorú munkára való nevelés eredménye a kötelességteljesítés és a szülők iránti feltétlen tisztelet, amit felnőtt korban is megőriznek.²⁰ A

¹⁷Faragó T., Bölcstől a koporsóig. http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Jaszdozsa/index.htm (2012.01.13. 09. 20 h.)

¹⁸Herbert J., Jászárokszállás nagyközség monográfiája. Karcag 81.-83p.

¹⁹Bodnár L., (2009) Lakodalmak a Kárpát-medencében II. Kaposvár. 335.-339p.

²⁰Herbert J., Jászárokszállás nagyközség monográfiája. Karcag 105-112p.

családtagok minden életkorban tudták, hogy mi a teendőjük és szerepük a család életében. A gyermekek hamar belátták, hogy a családi munkamegosztásban mindenkinek van tennivalója, ami felkészíti őket a felnőtt korra.²¹ A munkán kívül a családot a vallásgyakorlás is erősen összekovácsolta. Általában az asszonyok vallásgyakorlata több rétegből állt, mint a férfiaké. Ezenkívül a nők feladata volt a hagyományok átörökítése a gyermekekre.

Patriarkális családban a családfőnek (azaz a gazdának) **és feleségének** (a gazdasszonynak) **nagy tekintélyt tulajdonítottak.** Kemény fegyelem uralkodott és számukra feltétlen engedelmisséggel tartoztak a család többi tagja is, mivel a népes családok érdeke ezt kívánta meg. Az idő előre haladtával ez a kötöttség lazult, ám ekkor is fenn maradt a családok egymásra támaszkodásának, egymás segítségének lehetősége. A szoros generációkat átívelő munkamegosztási szerepek a világháború idején módosultak, mivel a háborúba elkerülő férfiak helyett kénytelenek voltak a nők ellátni a gazdaságot.²²

A második világháború után is jellemző a családok életében **az apaközpontú család**, amely a házközösség életét hivatott előbbre mozdítani. Ebbe bevonták akkor a cselédeket is, akiket családtagokként tiszteltek, és ha már idősebbek, akkor a saját gyermekek elé is helyezték őket. Akikben a kor tisztelete erősen beleivódott. Mindaddig, amíg az öreg gazda élt, semmilyen tulajdont nem adott ki a vagyonból. A fiatal fiú gyerekek feleségüket a tanyára vitték ki, ahol a családi kasszára dolgoztak, anélkül, hogy ellátáson kívül bármit is kaptak volna. A gazdaság vezetése a családfő mindenkori feladata, gyermekei felett szigorú ellenőrzést gyakorolt. A gyermekekben - ennek az igen hosszú kontrollnak köszönhetően - kifejlődött az egymásért dolgozás érzete, valamint megakadályozta a gazdaságok könnyelmű eltékozlását.

A mezőgazdasági munka nem szakította el egymástól a családtagokat, együtt maradtak és a munkát fizikai képességeiknek megfelelően osztották szét. Ez a létforma, a közös gazdaságok fenntartása az együtt dolgozás, bár már a felnőtt gyermekek nem élnek szüleikkel, még manapság is megfigyelhető a jáász paraszti családoknál.

Ám hiába fogják, fogták olyan keményen a szülők gyermekeiket, és nem kaptak semmi egyéb jutást a munkájukért, a fiatalok a szüleik halálát nem várták. Ezt két dolog is megakadályozta a jáászoknál, egyrészt az erős szülőszerepet, másrészt a rendszer ősrégi hagyományon alapuló mivolta.²³

A patriarkalizmusnak nagy szerepe van abban, hogy a család generációkon keresztül megtartotta, esetleg még növelte is a birtokát. A leánygyermekek soha nem akartak és csak nagyon ritkán örökölték földbirtokot az ő örökösödésük a vagyon negyed része. Ez, mint az egész

²¹ Farkas F., A jáászági nagycsaládok életéről szóló előadása.

²² Farkas F., A jáászági nagycsaládok életéről szóló előadása.

²³ Herbert J., Jáászrok szállás nagyközség monográfiája. Karcag 105-112p.

ország területén, a kommunizmus idején a TSZ-esítéssel megszűnt. Nagyon nehezen viselték a gazdák, ezért a rendszerváltás után jellemzően ezeknek a gazdáknak a gyermekeik visszavásárolták, vagy próbálták visszavásárolni területeiket.

2. 4. Terhességi és születési szokások

Gyermekek száma és neméhez való hozzáállás

*„A csecsemő születése egy családban a szülőknek azt az ősi, általános emberi törekvését tükrözi, hogy gyermekük által életüknek legyen folytatása. Így van ez napjainkban is és így volt a Jászság paraszti kultúrájában is.”*²⁴ A Jászságban még az 1910-es, 1920-as években sem volt ritka a 8-10, esetenként még ennél is több gyermek egy családban. Ez a bő gyermekáldás nem csak a fogamzásgátló eszközök hiányának tudható be, hanem a Jászság sajátos múltjának is következménye. A Jászság az évszázadokra visszanyúló nemesi jellegű előjogai miatt eltért a környező jobbágyvidékek társadalmától, mivel köztes helyet foglaltak el a nemesek és a szabad mezővárosi közösségek társadalma között. **Paraszti gazdálkodásuk alapját a nagycsaládi gazdálkodás képezte**, amely több birtokrészt fogott össze, és egy egységes célszerű munkaszervezést, gazdálkodást volt képes állítani. Ez megakadályozta a családok elszegényesedését, sőt a jól működő rendszer képes volt a piacra is termelni, amely gyarapodásukat szolgálta. Ez a gazdálkodás több generációnak is biztosította a redemptus jogokat, amely a földhöz volt kötve. Jól mutatja a munka fontosságát ezen népcsoportnál, hogy a gyermekek életkorát is munkatevékenységüknek megfelelően volt számon tartva, valamint születésüket is valami munkatevékenységhez kötötték, pl.: répakapáláskor, ganaj hordáskor stb. **A bő gyermekáldás a gazdaságban nélkülözhetetlen szerep miatt kívánatos volt.** Ezzel magyarázható, hogy a Jászságban még a 19. század végén 20. század elején sem beszélhetünk egykézésről.²⁵

Ez alól talán kivételnek tekinthetjük Jász Kisért, itt maximálisan öt gyermek volt megengedett általában egy-kettő esetleg három gyermeket vállaltak a családok. Főként a vagyonosabb gazdáknál volt szó egy gyermekről, hiszen a széttöredezett földbirtok kevésbé számított értékesnek. Az ilyen családoknál ezt már a kisgyermekbe is belenevelték, Csete Balázs A jász kiséri gyermek élete a születéstől a házasságig című munkájában egy igen szemléletes példával ábrázolja ezt; *„Egy gazdag paraszt 10 éves fiú gyermeke így kiáltott rá az anyjára, mikor a kissé elkésetten született második fiú gyermekét szoptatta:*

*- Szájába nē adja a csécsēt, mer’ akkó mēffojtom, én mēg a kútba ugrok!”*²⁶

²⁴ Kókai M., (2010) „Ágy lábában van a másik...” Jászberény 12p.

²⁵ Kókai M., (2010) „Ágy lábában van a másik...” Jászberény, 2010. 12.-13p.

²⁶ Csete B., (1993) A jász kiséri gyermek élete a születéstől a házasságig. Szolnok. 5p.

Itt a község lakói is megszólaltak a sok gyermekes apákat pl.: „*Csakúgy hánnya az asszony alá a gyereket.*” vagy „*Gyerékét még a bolond is tud csinálni*”.²⁷ Ez az újfajta szemléletmód a jászkisérieknél is csak a 20. század végén kezdett elterjedni. Előtte oly annyira nem foglalkoztak a gyermekek számával, hogy a szapora jászok a Jászsági területeken kívül is kirajzottak.²⁸

Az esküvőt követő évben általában már gyermekáldással büszkélkedhetett az új pár. Általánosságban elmondható, hogy a nők általában 1-2 éves periódusokban, gyakran 39-44 éves korukig szültek. Már a lakodalom alkalmával is számos termékenységi varázslatot végeztek, amely a bő gyermekáldást célozta, például a menyasszony széke alá tojást tettek, mondván „*megtoj a menyasszony, majd lesz mán gyerek*”, vagy a kapun belépő menyecske elé búzát szórtak, hogy „*úgy szaporodjanak, mint a hulló búzaszem*”.²⁹

A gyermekek nemét illetően az apák természetesen a **fiúgyermeket preferálták**, hiszen a nagycsalád keretein belül működő gazdaságot, valamint a családjuk nevét a fiúgyermekek vitték tovább. Ezért is van az, hogy a paraszti világban a gyermek kifejezés csak a fiúgyermeket illette meg, a leánygyermek csak „lyány” volt. Ez még Jászkiséren is fellelhető volt, hiszen általában azok a családok vállaltak egynél több gyermeket, ahol az első gyermek leány lett.^{30 31}

Szülés és gyermekágy

A Jászságban egészen az **1950-es évekig általában otthon szültek** és feküdtek gyermekágyat az asszonyok. Sokáig idegenkedve álltak a szülőotthonhoz, mígnem egy 1959-es rendelet kötelezővé nem tette a szülőotthonban illetve a kórházban történő szülést.

A fájások megkezdődésekor a háziak elküldték valamelyik férfi családtagot (apát vagy nagyapát) a bábáért. Addig az otthon maradt nők, általában az anyós vagy a szülő asszony édesanyja előkészítette a babafürdető teknőt, a baba holmikat és feltette a vizet melegedni. A szülés általában fekvéskor történt, de vannak feljegyzések miszerint guggolva, vagy négykézláb szültek az anyák. A férfiakat csak akkor engedték be a szobába, ha a feleségnek rendkívüli fájdalmai voltak.

Ha a születéskor a köldökszínór a baba nyakára tekeredett, akkor azt megszáritották és két éves koráig a nyakában hordatták szemmel verés ellen. A szülést követően az anyát lepedőbe csavarták, hogy ne maradjon nagy hasa. Az újszülött mását pedig általában az apa elásta a kertben. Az anya ellátása után a baba fürdette meg a csecsemőt, és lefertőtlenítve ellátta a köldökcsonkot. Az 1900-as évek elején még a babát szorosan befászlították, hogy ne kaparja ki magát, illetve ne legyen görbe kezű és lábú. Ebből a kötésből csak a napi pelenkázáskor szabadult a csecsemő. A baba ezután felöltöztette, és a sarokdunyhába pólyálta. Az így bepólyázott gyermeket helyezte az

²⁷ Csete B., (1993) A jászkiséri gyermek élete a születéstől a házasságig. Szolnok. 5.-8p.

²⁸ Fodor F., (1942) A Jászság életrajza. Budapest. 228.- 236p.

²⁹ Kókai M., (2010) „Ágy lábában van a másik....”. Jászberény. 18.-19p.

³⁰ Kókai M., (2010) „Ágy lábában van a másik....”. Jászberény 14p.

³¹ Csete B., (1993) A jászkiséri gyermek élete a születéstől a házasságig. Szolnok. 5.-8p.

anya mellé. Ezután mehettek be a család férfi tagjai megnézni az újszülöttet, kisebb gyerekek úgy magyarázták a kis jövevény érkezését, hogy a bába néni hozta a nagy táskájában, vagy a kéményen át bedobta a gólya. A későbbi látogatók két tojással és két almával a zsebükben jöttek, s a két tojással körbesimították a gyermek arcát, hogy szép kerek legyen a két almával, pedig szinten ezt teszik, hogy szép piros legyen.

Az újszülöttet az anyja mellé mindig oldalt fektették, váltogatva, hogy megelőzzék azt, hogy a gyermeknek hegyes hosszú feje legyen. Ha nagy elálló füle volt, akkor azt hátrakötötték, ha pedig hegyes orra volt hüvelykujjal felnyomták, formásabbra idomították. A gyermeket, ha ki szeretnék volna venni az ágyból, a gyermekágyban (betegágyban) fekvő anyán keresztül nem teheték, mert az anya mellét megnyomhatták, és így majd a gyermek nem nő.

Az újszülött bal csuklójára piros zsinórt kötöttek, amelyre –rontás ellen- egy átlukasztott pénzdarabot fűztek. A talpát nem szabad volt csókolgatni, mert attól dadogós lett a gyerek. A kereszteletlen gyermektől a boszorkányokat úgy tartották távol, azaz úgy akadályozták meg a kicserélést, hogy a lámpát egész éjjel égették. A kicserélés az a régi néphiedelem, hogy a boszorkány éjszaka eljön, ellopja a babát, és helyébe csúnya szőrös arcú babát tesz, amelynek torz keze és lába van, és nem fejlődik.

A csecsemő buroknak, köldökzsinórnak és a méhlepénynek mágikus szerepet tulajdonítottak. Úgy gondolták, hogy a buroknak óvó hatása van, és ugyanígy – bár kisebb mértékben - de a köldökzsinórnak is. Voltak helyek, ahol a köldökzsinórt összecsomózva eltették, és ha a gyermek 12 éves lett, megpróbáltatták vele kioldatni a csomót, ha ki tudta, akkor valamilyen magas szintű képesség birtokosává vált, például jól varr vagy farag.

A születés regisztrálása úgy történt, hogy a bába 24 órán belül köteles volt a plébánián, később pedig a városházán bejelenteni. Az anyakönyvezés hivatalos részét pedig a családnak kellett intézni, amikor is bekerült a születésének ideje és neve.^{32 33}

Gyermekágyának nevezték azt az időszakot, amelyet az anya, a szülést követő időben, az ágyban töltött, hogy kipihenje a szülés fáradalmait és visszanyerje erejét. Általában időtartama 1-3 hét volt, amely az első gyermek születését követően egy avatási rítussal zárult. A bába a szülést követően minden nap kijárt az anyához ellátni őt és a csecsemőt. Ilyenkor szoptatási tanácsokkal látta el az anyát, a módját és idejét illetően.

A gyermekágyas asszony helyzeténél fogva a figyelem központjában volt. A család igyekezett a kedvében járni. A házimunkát nem ő végezte, ezt általában ilyenkor az anyja, anyósa vagy nagyobb leánygyermek látta el. Az első héten a szűkebb család főzött, majd ezt követően

³² Kókai M., (2010) „Ágy lábában van a másik....”. Jászberény. 40.-52p.

³³ Csete B., (1993) A jászkiséri gyermek élete a születéstől a házasságig. Szolnok. 9.-11p.

hordták a rokonok, szomszédok, komaasszonyok az úgynevezett komatálat. Ezekből, az ételekből annyit illett vinni, hogy a többi családtagnak is jusson belőle.³⁴

Az újdonsült anyuka legfontosabb feladata a szoptatás volt. Hagyományosan erre semmilyen rendszer nem volt, akkor etették a gyermeket, amikor sírt. Később ezt felváltotta a bábák tanácsára a háromóránkénti szoptatás. Az anyák általában addig szoptattak, amíg el nem apadt a tejük, vagy újra teherbe nem estek. A tej elapadásának elkerülése érdekében az anyának nem volt szabad virágot szagolni, valamint a kifejt tejet a sparheltre vagy a pernyedombra kellett önteni, hogy a hangyák ne vigyék el a tejet.

A gyermekágyas asszony és gyermeke keresztelésig fokozottan ki volt téve a rontásoknak. Ezért a rontások ellen fokozott védelemben részesítették őket. Az egyik legsúlyosabb rontás a szemmel verés volt. Ez ellen a gyermek pólyájába olvasót fűztek. A gyermekágy ideje az anya templomi avatásával ért véget. Addig ugyanis nem mehetett ki a portáról. Az avatás után kerülhetett a gyermek a bölcsőbe.^{35 36}

2. 5. Névadás és keresztelési szokások

A keresztnévadás egyházi szertartásának az a szerepe, hogy az újszülöttet befogadja a társadalom, és az adott közösség tagjaként számon tarthassa. A Jászságban az újszülött keresztnévét a szülők választották ki, általában a terhesség alatt. A közös gazdálkodásnak és az egy háztartásban élésnek következtében **a gyermek nevét sokszor a nagyszülők tekintélye, tisztelete alakította ki a névadási szokást.** A családfő nevének továbbvitele szimbolikusan a család folytonosságát jelentette. Ezek a nevek nemzedékről nemzedékre hagyományozódtak. Számos régi redemptus családnál követhetjük nyomon a keresztnév ezen továbbélését. Az első fiúgyermek általában az apja nevét kapta, a második pedig – ha nem első szülött volt az apa - a nagyapja nevét kapta. Az első leánygyermek nem mindig az anyja nevét örökölte. Általában az apai vagy anyai nagyanyja, esetleg elhunyt nőrokon nevét kapta. Az 1940-es évektől a lányok esetében már előnyben részesítették a divatosabb neveket. A hagyományos névadási gyakorlat felbomlása abban gyökerezhet, hogy az anyagi függőség megszűnt.³⁷

A népi kultúrában a keresztelési szokások tartalma összetett. Kiindulópontja egy megtisztulást célzó szertartás, amely által az egyház és a közösség elfogadott tagjává válik az egyén. A néphit szerint, így szabadul meg a gyermek a megtisztuló ártalmak fenyegetésétől. Régen fontosnak tartották minél hamarabb megkeresztelni a gyermeket, a szülés után már egy-két nappal, a 20. században ez már egy hétre bővült, ha pedig gyengének találták, esetleg úgy vélték,

³⁴ Kókai M., (2010) „Ágy lábában van a másik....”. Jászberény. 62.-70p.

³⁵ Néprajzi dolgozatok: Születési szokások Jászfákóalmán, Jászberény, 1997 97-100p.

³⁶ Magyar Néprajz, Akadémia kiadó, Budapest, 1990 628.-632p.

³⁷ Kókai M., (2010) „Ágy lábában van a másik....”. Jászberény 70.-75p.

minden pillanatban meghallhatott, akkor a bába keresztelte meg, ezt úgynevezett földi vagy bábakeresztségnak nevezték. Azzal indokolták a korai keresztséget, hogy nehogy a gyermek keresztség nélkül haljon meg, vagy eltávolítsák a mágikus fenyegetéseket.

A keresztkomákat általában családtagok közül – leggyakrabban a szülők testvéreit – választották ki. Általában egy komapárt hívtak keresztelni, de előfordult, hogy másik párt is felkértek. Az egyiket valódi komának nevezték, aki rendszeren bekerült az anyakönyvbe, a másikat lógó komának, aki részt vett ugyan a szertartáson, de nevét nem regisztrálták. A recens adatok szerint 1950-es évekig egy családon belül minden gyerek ugyanazt a komapárt kapta, de máig is él az a szokás, hogy minden gyermek más-más keresztszülőt kap. Arra is volt példa, hogy szegényebb család egy módosabb komát választott, aki ezt elfogadta, mert nem illett visszautasítani, de ettől közelebbi kapcsolatba nem került egymással a két család, viszont előfordult, hogy a módos keresztapa 6-7 éves korában kivitte a gyereket a gazdaságába libapásztorkodni.

A bába kérte fel elsőként a keresztszülőket, majd később az apa is meglátogatta, és ő is felkérte a keresztszülőket erre a tisztségre és meghívta az utána való lakomára. A keresztelés időpontját vagy a bába, vagy a keresztanya intézte. Általában szombaton, vagy vasárnap kereszteltek, –sürgősebb esetben bármelyik napon lehetett keresztelni–, ha valamilyen ünnep következett szokás volt megvárni ezt, így is emelni az ünnep hangulatát. Hagyományosan a szertartáson a bába és a keresztanya vett részt, de az idő folyamán, amikor is egyre több idő telt el a keresztelés és a születés között, volt hogy megvárták, hogy az anya megerősödjön. Az újszülöttet a bába készítette fel a szertartásra, ő fürdette és öltöztette fel díszruhába. A keresztelőkelengyét hagyományosan a keresztszülők vásárolták és csak anyagukban és díszítésükben tértek el a hétköznapiakban használtaktól. A díszesen bepólyázott csecsemőre került az úgynevezett keresztelő paplan, amit szintén a keresztanya vásárolt. A templomig a gyermeket a bába vitte. A szertartás a sekrestyében kezdődött, majd a templom főoltáránál folytatódott. A keresztanya tartotta a babát, a bába pedig segített neki. A keresztelés módja szerint lehetett választani kis- és nagyruhas keresztelés szerint, a nagyruhas esetén a pap a palástot is felvette, a kisruhas esetén egy csipkeszerű bő ujjú ing volt a miseruha fölött. A nagyruhas keresztelő többre került, mint a kisruhas. A fiúk a keresztelés alkalmával is elsőbbséget élveztek, ha több gyermeket kereszteltek, először a kisfiúkkal kezdték, és csak azután jöttek a kislányok. A szertartás végeztével is a bába vitte a gyermeket az úton és ezzel a mondattal lépett be a házba; „*Pogánykát vittünk, báránykát hoztunk!*”. A templomi szertartást követte az ebéd. A meghívottak száma családonként változott, volt, ahol 10-15 ember máshol csak a nagyszülők, szülők és a bába vettek részt. A hagyományos keresztelői ételek közé tartozott a húsleves csigatésztával, a csirkepörkölt nokedlivel, később

pedig már a rántott hús is. A néphit szerint a csecsemő keresztelő alatti viselkedéséből is következtetéseket vontak le. Ha például sírt még mielőtt a keresztvizet ráöntötték volna, akkor nem lesz hosszú életű a gyerek, de ha akkor sírt mikor ráöntötték, akkor az anyának otthon megeredt a teje. A keresztelés után kerül ki az anya mellől a gyermek a bölcsőbe.^{38 39 40}

A keresztelés egy vallási alapon nyugvó hagyomány, a rítus segítségével fogadták be a gyermeket a közösségbe. Manapság ez a hagyomány általában a vallásos családoknál jelenik meg és társadalom befogadó szerepe csökkent, csak a vallási közösség általi befogadásra korlátozódik ez a szokás.

2. 6. Első évek

A csecsemő és kisgyermek ruházata

Az újszülöttet születése után pólyába öltöztették az alábbi módon. A bába lefertőtlenítette, majd befáslizta a köldökét az újszülöttnak, amit leszáradásig csak ő kezelhetett. Másnak tilos volt az esetleges fertőzések elkerülése érdekében. A köldök fásli felhelyezése után a babát bepelenkázták. Régebben kis zsebkendő nagyságú és téglalap alakú, úgynevezett „seggpelenkát” használtak, amit rossz, már mosásban jól megpuhult gyolcs vászoningből, vagy férfi alsó szárából hasogatták. Ezt váltotta fel később a tetrapelenka, amely 35x15 cm-es nagyságú, puha vattaszerű, sűrű tűzésekkal varrott pelenkadarab volt. Ez alá került a nagypelenka, amit az 1930-as évektől kezdve boltban megvásárolható flanelből készítettek. Az 1900-as évektől a módosabb családoknál e felé került egy gumipelenka. Ezután a gyermeket szorosan befáslizták, és - mint már fentebb említettem - ebből csak a pelenkázások alkalmával szabadult a gyermek. Először a kezeit kötözték be külön-külön gyolcsból, vagy vászonból készült fáslival. Majd a lábait is hasonló módon tekerték be és kötötték egybe. Ezen kívül más ruhadarabot nem adtak rá, így került a pólyába a gyermek. Ezt sok okleveles bába helytelenítette, de még az 1930-as években is volt rá példa. A pelenkázás után –ha nem kötötték gúzsba a gyermeket- a bába felöltöztette a csecsemőt. A babakelengye nem sok ruhadarabból állt, néhány hétköznapi és ünneplő kisingből, rékliből, főkötőből, sarkospólyából, hosszúpólyából és néhány előkéből. A hétköznapra szánt kisinget elhasznált férfigatyából, ing hátuljából vagy bolti gyolcsból varrták. Ezeket nem hímezték ki, csak saját anyagukból szabott pánttal fejezték be. E fölé került hűvösebb időben a rékli. Ez egy hosszú ujjú, derékig érő kötött horgolt, flanel vagy pamut anyagból készült kabátszerű, hátul nyitott egymásra hajtható, nyaknál pertlivel záródó felsőrész volt. A bába a baba fejére kis főkötőt, vagy ha az nem volt, tetrapelenkából hajtott fejrevalót tett. Az öltöztetés után a babát a

³⁸ Magyar Néprajz, Akadémia kiadó, Budapest, 1990 9.-30p.

³⁹ Kókai M., (2010) „Ágy lábában van a másik...”. Jászberény. 70.-82p.

⁴⁰ Csete B., (1993) A jászkiséri gyermek élete a születéstől a házasságig. Szolnok. 11.-13p.

sarkosdunyhába pólyálta, amely egy négyzetes formájú tollal vagy pehellyel kitömött párna volt. Hétköznapiokon kék vagy rózsaszín mintás zefírhuzat került rá, az ünneplő huzat viszont fehér sifonból készült, amelyeknek a fejrészénél fodor volt. Ebbe a babát úgy helyezték, hogy az egyik sarkába került a baba feje, az alsó sarkát felhajtották, majd erre rá a másik két sarkot, ezt pedig pertlivel átkötötték. Az ünnepek alkalmával a pertlit pólyakötővel helyettesítették. A pólyakötőre rontáselhárítás célzattal rózsafüzért kötöttek.

Kereszteléskor a gyermek ruhája csak anyagában és díszítésében különbözött a hétköznapi ruháktól. A fehér sifonból, gyolcsból színes selyemből készült kising ujjja vége, gallérja és a ruha eleje fehér vagy színes fonállal volt kihímezve. Erre került a kötött vagy horgolt majd később a pamut rékli. A kis „fékötő” finom anyagból, selyemből vagy tüllből, esetleg sifonból, csipkéből készült, kézzel hímzett fodros szélű volt. Az ünneplőbe öltöztetett babát, már a 19. század végén is fehér hosszúpólyába pólyázták. A szegényebbek a fent említett csipkés szélű díszes sarkosdunyhába tették. A pólyára került a keresztelőpaplan. Ez volt anyagában és színében a keresztelőkelengye legváltozatosabb darabja.

A gyermeket addig pólyázták, amíg „ki nem rúgta magát a pólyából”, az 1920-as évekig nemüktől függetlenül iskolaérett korukig lányka ruhát hordtak. A hétköznapiokban gyolcsból vagy vászonból készült, hosszú ujjú térdig érő, kerek nyak-kivágású, hátul hasítékkal ellátott hosszú inget hordtak. Az ünnepnapokon pedig zubbonyt viseltek. A zubbony hosszú ujjú, hátul gombos, térd alá érő ruha, melyhez derékban enyhén ráncolt szoknyácskát varrtak. Ez készülhetett - anyagi helyzettől függően - szövetből, flanelből, sifonból, gyolcsból, kartonból vagy flokonból. A nyakát gyakran kihímezték, vagy rakott fodorral díszítették. Olykor a ruha alá slingelt alsószoknyát adtak, aminek csipkéje olykor kivillant a szoknyácska alól.

A ruhán spóroltak a legtöbbet, télen a gyermek csak akkor mehetett ki, ha volt pénzük meleg ruhára, kabátkára, vagy volt valamelyik nagyobb testvér által kinőtt, rá éppen jó ruhadarab, ha nem volt, a téli napokat bent töltötte. Ruhát csak akkor vásároltak neki, amikor iskolás korba lépett.^{41 42 43}

A gyermek gondozása az első években

„Nyő a gyerek ha ágy alá dugják is.”⁴⁴Tartja a régi jázsági mondás. Az első évét még be nem töltött gyermekre vonatkozóan rengeteg hiedelem található a népi nevelésben. Ezek közé tartozik az, hogy nem szabad átlépni, mert nem fog tovább nőni, nem szabad tükörben mutatni neki magát, mert megvakul, üresen ringatni, vagy másik gyerekekkel ringatni, mert meghal, vagy a

⁴¹ Kókai M., (2010) „Ágy lábában van a másik....”. Jászberény. 46.-48p. és 77.- 80p.

⁴² Suba Györgyné Kovács J., (2009) Vallomások Egy eltűnő világ emlékei. Jászapáti, Jászapáti Baráti Egyesületének kiadványa. 24.-58p.

⁴³ Bathó E., (2004): A jász viselet Jászsági Füzetek. A Jász Múzeumért Kulturális Alapítvány kiadványa. 65.-71p.

⁴⁴ Csete B., (1993) A jászkiséri gyermek élete a születéstől a házasságig. Szolnok. 14p.

haját, körmét levágni, mert akkor pedig tolvaj lesz belőle. Ezen kívül fokozottan vigyáztak a gyermek tárgyaira, mert ezekről úgy vélték, hogy ártani lehetett a kisgyermeknek. Így például rontás elkerülése érdekében a fürdővizet nem lehetett járt útra önteni – ez csak gyermekágy idejére vonatkozott -, valamint éjszakára nem hagyták kint a szárítón a csecsemő ruháit.⁴⁵

A bölcsőben addig aludt a gyermek, míg ki nem nőtte, ekkor a szülei ágya mellől a kemencepadkára, a sutra került ez lett az a hely, ahol aludt és játszott. Hideg téli időkben ez nagyon hasznosnak bizonyult, mert mindig kellemes meleg volt, a levegő nem volt áporodott, és a hiányosan öltöztetett kisgyermek nem fázhatott meg. A szülők így szóltak rá a gyermekre, ha kimászott onnan; „*Mars a sutba, sutba a gyerek helye!*”. Itt aludt és játszott a kisgyermek. Az éppen járnivaló gyermek még jó időben is legtöbbször a házban az édesanyja vagy anyja mellett volt. Az udvaron csak akkor lehetett, ha volt valaki, aki felügyelte, mivel a sok állat közt igen veszélyes lett volna egyedül hagyni a totyogó gyermeket.⁴⁶

A népi hiedelmek szempontjából az egy éves kor egy határvonal. Ez zárta le az életének egyik legkockázatosabb kimenetelű szakaszát. Az első fog megjelenése, az elindulás megkezdése és a hajvágásnak is mind-mind rituális jelentősége volt. A nehezen induló gyermeket koldus botjával kengették, vagy elinduláskor kést hajítottak utána, vagy jelképesen elvágták a nyűgjét.⁴⁷

A gyermekbetegségek gyógyítására is számtalan hiedelem és „gyógymód” létezett. Ha nagyon sírt a baba, de különösebb baja nem volt, tehát nem volt beteg, azt mondták, hogy megrándult. A megrándult testrészt úgy igazították helyre, hogy a gyermeket fürdetés után az asztalra tették és a jobb könyökét a bal térdéhez érintették, majd szájjal cuppantottak egyet, majd a bal könyökét a jobb térdéhez és szintén cuppantottak. Megrontás ellen az volt a gyógymód, hogy a beteg gyermeket az anyja kisöporította a házból. Szamárköhögés ellen szamár vagy ló tejét itatták vele, de leghatásosabb gyógymódnak azt tartották, hogy napfelkelte előtt kivitték a határba és legalább este 10-ig ott kellett maradnia. Azt mondták, levegőváltás kell neki, ezért volt, hogy az istállóban is tartották. Az ótvaras gyermeket napraforgó-olajos ruhával borogatták. A torokgyík megelőzésére szolgált, hogy Szent György-napja előtt fogtak gyíkot, amivel megkengették a gyermek torkát. De úgy tartották, akkor sem kap torokgyíkot, ha tavaszi első égzengéskor gyíkot húznak át a torkán. A betegségek megelőzésére nagypénteken napfelkelte előtt megmosták a kútnál a gyermek arcát és lábát. Ezt nem csak gyermekeknél, állatoknál is megtették.

A kicsi, hamar fáradó gyermeket ölbe vagy háton vitték hosszabb útra. Mind a két szülő vitte, de az apja inkább ölben, az anyja pedig inkább háton. **Az utcán nem volt szabad az apának**

⁴⁵ Magyar Néprajz, Akadémia kiadó, Budapest, 1990 628.-632p.

⁴⁶ Dr Suba Györgyné Kovács J. (2009) Vallomások Egy eltűnő világ emlékei Jászapáti. Jászapáti Baráti Egyesületének kiadványa. 24.-58p. és 102.-134p.

⁴⁷ Magyar Néprajz. Akadémia kiadó, Budapest, 1990 628.-632p.

vinni, ugyanis akkor megszólták: „*Bika alatt még nem láttam bornyút!*” (nem az apjának a dolga, hogy dajkálja a gyermekét).

Ha a szülők nem tudták kire bízni a mezőgazdasági munkák alkalmával a még járni sem tudó csecsemőt, kivitték magukkal a határba. Itt döntött helyzetű négy tarkacsíkos kofaesernyő alá fektették, vagy ültették, a hangyáktól való megóvás ellen pedig herét tettek alá. Herét tettek az ernyő mögé is, hogy megóvják a nap forróságától a gyermeket. Amelyik gyermeket már otthon lehetett hagyni, azt a nagyszülők gondjaira bízták. A Jász Múzeumban végzett adattári kutatásom során a Csete Balázs Honismereti szakkör tagjai által lejegyzett forrásoknak köszönhetően az alábbi példát találtam, amelyet Abonyi Ferencné mondott el; „*Még járni sem tudtam, mire ki kellett vinni a határba, mert Édesanyámnak menni kellett dolgozni. Engem a kocsi mellett tettek egy lapos kosárba egy-két játékkal, de itt eluntam magam és lemásztam a pokrócra, vagy a szomszédban lévő öreg Jani bátyám vigyázott rám. Többször tőle is meglógtam az utcára a tyúkoknak készített kijáraton.*”⁴⁸

Az a népszokás élt a Jászságban, hogy a gyermek, minél többet alszik, annál jobban nő és hízik. Ám ha még a bölcsőbe sokat alszik, akkor nem lesz hosszú életű a csecsemő. Azt is tartják a népszokások, hogy ha a gyermek álmában mosolyog, angyalkát lát.

A karon ülő gyermek, tehát aki már üldögél bölcsőjében, gyékényből font ülcsikbe ültették, hogy fel ne fázzon. Amikor mászni kezdett, azt mondták rá, hogy úgy áll a fara, mint a bűdös bogaré... felfele. Ha a gyermek már megtanult állni, úgynevezett állókába tették, amiben addig maradt, amíg sírással nem jelezte elégedetlenségét. Az állóka felső deszkájába régebben kerek mélyedést véstek, amibe ételt tettek, amit kézzel kiszedhetett és megehetett. Voltak olyan állókák, amik lépdeltették a gyermeket, ezeket pellengérnek hívták. Régen ezt kint az udvaron is felállították. Ezek segítségével tanult meg járni, később kerek járókát kapott. Ám a szegényebb családoknál csak az egyszerű állóka volt megtalálható. Azoknak a gyerekeknek nagyszülők, vagy nagyobb testvérek segítettek a járás megtanulásában főként.⁴⁹

Kisgyermek táplálása

A Jászságban úgy tartották, hogy minél tovább szopik a gyerek, annál erősebb lesz, valamint az alatt az idő alatt az anya nem esik teherbe. Ha sokáig szopik a gyermek, akkor úgy tartották, hogy nagyon szép lesz (ez lányoknál jelentett főként előnyt.). Nagyon fontos volt akkoriban, hogy az anyának bőséges teje legyen, ehhez nagyon sok babona köthető, amiket már fent említettem, ám mégis általában a baba fogzásához köthető az elválasztás is. A Jászságban erre azt a mondást használták, hogy: „*Foga van a babának, Másik kell az anyának*”. Az anyatejtől

⁴⁸ Csete Balázs Honismereti Szakkör gyűjtése, Jász Múzeum Adattár: 185-204

⁴⁹ Csete B., (1993) A jászkiséri gyermek élete a születéstől a házasságig. Szolnok. 13.-21p.

való elválasztás, ha nehezen ment, úgy történt, hogy az anya mellét paprikával kenték be, így a kellemetlen íz miatt nem vette a szájába, és gatyamadzagot kötöttek rá, hogy hirtelen elapadjon. Ha nehéz volt otthon az elválasztás, elvitték a nagyszülőkhöz, keresztszülőkhöz, vagy valamelyik rokonhoz, hogy hátha így felejtí a szopást. Ám a hagyományok szerint búzahordáskor semmi szín alatt nem szabad a gyermeket elválasztani, mert akkor nem lesz termés.

Mikor a gyermek abbahagyta a szopást, cuclit adtak a szájába. Főként, ha sírdogáló kisgyermek volt „így tömték be a száját”. Ez úgy készült, hogy az összerágott, bőséges nyállal puhított dió nagyságú kenyérgombócot porcukorral hintették be, amit aztán egy zsebkendő nagyságú fehér ruhába burkoltak és cérnával elkötötték. Ez volt a cumi elődje.

A gyermek anyatejen kívül, vagy annak elhagyása után egyéb táplálékot úgy evett, hogy azt falatonként megcsócsálták - mammálták - neki és úgy adták a szájába. Ám a védőnő felvilágosító munkájának köszönhetően ez a szokás mára teljesen megszűnt.

A kisgyermek számára legkedveltebb étkek közé tartoztak a tejbe aprított kenyér, azaz az aprított, valamint a szalonna vagy kolbász darabok kis kockázott kenyéren, azaz a katona. A gyermeket általában két éves koráig etette az anyja, de egy éves korától már magától is próbálkozott enni. Elterjedt szokás volt az is, hogy gyerekek és felnőttek nem egy asztalnál ettek, a gyerekek az úgynevezett macska asztalnál étkeztek. Nem volt megkülönböztetés gyermekeknek szánt étel és a felnőtteknek szánt között.⁵⁰

A táplálkozásnál erős különbséget lehetett tenni módosabb gazdák és a munkások között. A gazdáknál a családok általában dúsabban táplálkoztak, de étrendjük egyoldalú volt. Kevés gyümölcsöt és főzeléket fogyasztottak, az is általában bab vagy krumpli volt. Mészárszékből ritkán vásároltak húst, általában csak akkor, ha a disznóvágásról maradt húskok elfogytak. Az étkezési sablon általában a következő volt; reggelire szalonnát kenyérrel, gyümölcséréskor pedig szilvát kenyérrel, novemberben sült tököt és krumplit fogyasztottak. Ebédre levest, főzeléket füstölt hússal vagy szalonnával, amihez vasárnap tészta is járult. Vallásosságuk miatt a szerda és pénteki böjt napokat tartották, ilyenkor levest és tésztát fogyasztottak. A vacsora főként leves és tej, vagy valamilyen tejtermék volt. A családok hétfőn főként a vasárnapi maradékot ették, ha kevés volt, akkor tésztával vagy tojással pótolták- rá ütötték a tojást. Kedden főzeléket ettek, ami lehetett bab, borsó vagy nyáron paradicsomos káposzta, kevés füstölt hússal. A szerdai böjt napokon krumpli levest és valamilyen főtt tésztát ettek. Csütörtökön ismét főzeléket fogyasztottak, vagy valamilyen tartalmasabb leves, például bablevest füstölt hússal. Pénteken, a hét másik böjt napján, módosabb helyeken hallevest,

⁵⁰ Csete B., (1993) A jászkiséri gyermek élete a születéstől a házasságig. Szolnok. 21.-22p.

szegényebb helyeken tejleves került terítékre, mellé pedig főtt tészta, palacsinta vagy pogácsa jutott. Szombaton többnyire egytálétel került az asztalra. Vasárnap, az ünnepnapon, kiadós étel került terítékre, húsleves, csirke- vagy sertéspörkölt nokedlivel, gyümölcszós. Télen, vagy a bőjti napokon gyakran sütöttek pitét, tejbe pitét, öntött pitét, ami vízzel készült.^{51 52}

A munkásoknál a főeledel a búzalisztból készült kenyér és szalonna volt. A legnagyobb táplálkozási törekvésük az volt, hogy tudjanak egy disznót leölésre tartani. Ennek érdekében gyermekeiket bojtárnak állították, akiknek konvenciójába a malac is beletartozott. Ezen kívül sok hagymát és a paprikát ettek, valamint jelentős szerepet kapott étkezésükben a sült tök, amelynek magját a kisgyermek nagyon szerették enni. A nagy nyári munkák idején táplálékuk jelentősen gyarapodott, ilyenkor napi kétszeri étkezés helyett, háromszor, négyszer is ettek, valamint legalább háromszor hetente húst is fogyasztottak. A szegényes kubikos (munkás) életről és a táplálék nehéz szerzéséről a Jász Múzeumi Adattárban leltem egy kitűnő példát, amit Ördög Emánuel írt le Sors és remény című életrajzi regényében: *„Ritkán fordult elő, hogy nem állt inyüinkre valami étel, és meghagytuk. Olyankor nagyon veszekedett ránk Anyám. No tán nem teccik? Mi kéne neked? Ha csirkepaprikás vóna bezzeg megennéd! Majd megennéd még nefijj! Nagyon jól vagy lakva. Ezek a megjegyzései fájtak nekünk, tudtuk hogy igaza van, nagy gond volt neki minden nap a főzés. Ezért hát leginkább megettünk minden ételt, amit elébünk rakott. Ha viszont végkép nem tudtunk valamit megenni, megpróbáltuk elütni azzal, hogy fáj a hasunk. Nem hitte el, tudta ő nagyon, hogy mikor fáj a mi hasunk.”*

Az étkezés általában az asztalnál történt. Szedni pedig oly módon szednek, hogy a családfő szedhet elsőnek, majd sorrendbe az egyre fiatalabbak, azoknál a családoknál, ahol tisztelték az öreg béreseket, cselédeket, ott előjoga volt a gazda saját gyerekei előtt szedni az öreg béresnek. Az étkezés egyik régi módja közé tartozott az, amikor a családtagok a gyalogszékeken ülték körbe a közös edényt és egy tálból ettek. *„A hatalmas cseréptálat körül ülték az emberek kanalat fogtak és nem kellett a biztatás.”*⁵³ Ebből a háziasszony nem ehetett, ő állva figyelte az étkezést.⁵⁴

Mostanra ezek a táplálkozási szokások teljesen megszűnőben vannak, a közös ebédek és vacsorák a mai korban egyre ritkábban lehetségesek, úgy vélem, hogy rohanó társadalmunkban is szükséges a családoknak a közös evési alkalmak megteremtése.

A kisgyermek nevelése és büntetése

*„Gyermek, gyermek, Sok baj van veletek!”*⁵⁵Tartja a jász mondóka, és valóban a kisgyermek nevelésére a leginkább jellemző volt a jász világban a kemény nevelés. Éppen

⁵¹ Herbert J., Jászárokszállás nagyközség monográfiája. Karcag 83.-84p.

⁵² http://jaszvilagtalalkozo.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=61&Itemid=82(2012. 01.22. 11.10 h.)

⁵³ Ördög Emánuel: Sors és remény, Jászárokszállás, 1986. Jász Múzeum adattára 438-88

⁵⁴ Herbert János: Jászárokszállás nagyközség monográfiája, Karcag 83.-84p.

⁵⁵ Csete Balázs(1993): A jászkiérsi gyermek élete a születéstől a házasságig Szolnok. 28p.

ezért ritkán puszilgatták a gyerekeket, csak a kis babákat dédelgették. Alapvetően minden falusi társadalomra jellemző volt az érzelmek leplezése, amellyel már a kicsiknél is megjelenik. A sírást csak a csecsemőknél fogadták el, hiszen a gyermeknek ez az egyetlen közlési formája, ha mégsem tudták, mi okból sír, akkor a szülők azt mondták, hogy „*azír rí, mer' kedve telik benne*”, vagy „*hagy ríjjon, mer így erősödik a hangja*”. Nagybacska gyermeknél, ha sírt, már rá pirítottak „*Bógsz, mint a tehén*” vagy „*Itatod az egereket?*”. **A gyermekek nevelésébe az egész család beleszólt, tehát nem csak az apa és az anya nevelte a gyermekét, hanem az egész rokonság, faluközösség is, ami főként az illemre és a helyi szokásokra korlátozódott.** A rokonokat a családi összejövetelek alkalmával bemutatták a kisgyerekeknek és elmondták azt is, honnan kell ismernie és mi a helyes magatartásforma felé Szabó László a Jászság című könyvében ezzel a példával mutatja be; „*Ez Ventur bátyád! Az édesapád testvére, aki ott lakik a Kisbót körül. Ha meglátod az utcán, köszönjél neki: Dicsértessék, Ventur bátyám!*”⁵⁶ A felnőttek társaságában az illemre, a megfelelő viselkedésre, az önálló gondoskodásra egész sor szólás, beszédfordulat, mondóka jött létre.

A legalapvetőbb pedagógiai módszernek a szigort, a testi fenytést tartották, ami főleg az erkölcsi nevelésben játszott szerepet. Kicsi gyermekkortól kezdve a közösség erkölcsi normáinak elsajátítása volt a legfontosabb, mint a köszönés és megszólítási formulák, ahogy a fenti példa is mutatja, az igazmondásra, becsületre, a szorgalmas munkára, a szülei és a közösség feltétlen tiszteletére nevelés és természetesen, mivel a jászok vallásos közösség, a valláserkölc megtartására. Bárkinek joga volt megbüntetni a gyermeket, a szülők minden esetben a felnőttek pártján álltak, hiszen a közösséget azok képviselték. A felnőtt társadalom állandó figyelmeztetései a kisgyermeket hozzáformálták a közösség normáihoz, a helyes viselkedésre, a munkára, a tisztaságra, a felnőttek megbecsülésére valamint mások illendő megtisztelésére nevelték.

A büntetési módok igen változatosak lehettek, az elkövetett csíny súlyosságától, valamint a felnőtt hangulatától függően. Adattári kutatásom során mind a kettőre találtam példát „*Emlékszem édesapám a padkán aludt, miközben én-egyéb dolgom híján- az ő titkos polcához közelítettem. A kemence tetején keresztül, el is értem, onnan egy kis harapófogóval leemeltem. De ugyanakkor apám is megmozdult, és én ijedtembe még a harapót is leejtettem, s az éppen édesapám homlokára esett. Rögtön tudtam, hogy baj lesz. Behúzódtam hát a sáncárok fenekére, a kemencesut hátuljába. Természetesen azonnal kaptam néhány egészséges barackot.*”⁵⁷ A másik történet inkább a szülői megelégedés, türelem hiánya miatt bekövetkezett fenytést mintázza: „*Anyám türelme elfogyott és jól elverte, akkor meg azért sírt. Én, mint jó testvér, sajnáltam és én is bőgtem és kértem, hogy ne*

⁵⁶ Szabó L., (1982) Jászság. Gondolat kiadó. 61p.

⁵⁷ Suba Györgyné Kocsis J., (2009) Vallomások Egy eltűnt világ emlékei. Jászapáti.

bántsa, majd én ringázom, és ringattam is, amíg el nem aludt.”⁵⁸ Valamint példát találtam a feltétlen tisztelet és engedelmesség hiányának megtorlására is: *„Eleinte mondtam, de meguntam, az anyám majdnem könyörgött, de én megmakacsoltam magam azért se mondtam, akkor az anyám hozott a birsalmafáról vágott vesszőt, és ha nem mondtam, úgy ide rántott a pálcával, hogy mondtam is sírva észnélkül.*”⁵⁹ A verés eszközei általában a tenyér, vessző, nadrágszíj és a kötél voltak, elvértve az ustor (ostor) is megjelent, ám ezt főként csak riogatásnak használták.

A jászoknál is léteztek fegyelmezésre szolgáló riogatások, amelyekkel főként a kisgyermeket próbálták fegyelmezni, ilyen volt a *„hátra kötöm a sarkad”*, ha ez nem hozta meg a kívánt sikert, akkor így fenyegették a gyermeket, hogy *„elvisz a rézfaszú bagoly, a mókál, a markaláb (ezek ördög fajták) vagy a gyerekszedő cigány, a cigány esetleg a zsidó, a drótos vagy a kéményseprő”*.

Természetesen más büntetési módok is éltek, mint a szobasarkába állítás vagy térdepeltetés, az asztal alá ültetés vagy térdepeltetés, az asztal vagy az ágy lábához kötötték, nyáron pedig az udvaron egy fához, kútágashoz, vagy gádorlaphoz (faoszlop) kötözés. Ám minden büntetést megelőzőtt, volt hogy többször is a *„Vigyázz, míg szípen vagy!”* fenyegetés. Az anyák körében élt az a mondás is, hogy a türelmét vesztett anya így szól gyermekéhez; *„De bajomra csinált az apád! De mán ha letté’ is, csak ne vóná!”* A megbüntetett gyermeknek, büntetése letöltése után bocsánatot kellett kérni. Ezt a lányok könnyebben megtették, ám a fiúknál a jász nyakasság igen gyakran már kisgyermekkorban is szembe tűnt.

Az egyik leghatékonyabb személyiségformáló büntetést lopás vagy hazugság esetén alkalmazták a szülei. A gyermeknek ilyenkor vissza kellett vinnie az ellopott dolgot, szembenézni a károsulttal és bocsánatot kérni, hazugság esetén pedig be kellett vallania az igazat és szintén bocsánatot kellett kérnie. Ennek igazán pozitív hatása volt, hiszen a gyermek a szégyen elkerülése érdekében kétszer is meggondolta, hogy máskor ilyen büntetést elkövessen. Ám ennek negatív hatása is volt, hiszen e mellett azt is megtanulták a gyermekek, hogy csak azért a bűnért kapnak büntetést, ami kiderül, így törekedtek arra, hogy ha csínyt követtek el, az ne lásson napvilágot.^{60 61 62}

2. 7. Népi mondókák, rigmusok és nevelő célzatú megjegyzések

A felnőtt nevelő célzatú megjegyzései gyermekekhez

A kommunikáció a társadalom egyik legfontosabb jelensége. Sokan úgy vélik, hogy ennek segítségével emelkedett ki az ember az állatvilágból. A kommunikáció módját a korábbi

⁵⁸ Szüle András gyermekkorom története Jászkisér, 1980. Jász Múzeum Adattár 269-80

⁵⁹ Szüle András gyermekkorom története Jászkisér, 1980. Jász Múzeum Adattár 269-80

⁶⁰ Csekő Cs., A gyermeknevelés néhány aspektusa, a hagyományos paraszti környezetben. <http://mek.oszk.hu/01800/01887/html/ezersz05.htm> (2011. 09. 12. 08.10h.)

⁶¹ Csete B., (1993): A jászkiséri gyermek élete a születéstől a házasságig. Szolnok. 26.-28p.

⁶² Szabó L., (1982) Jászság. Gondolat kiadó. 61.-62p.

nemzedékektől tanulja a gyermek. Itt fontos említést tenni a nyelvjárásról, amely egy adott sztenderd nyelvváltozat alldialektusa, tehát csekély mértékben eltérő területi változat. Ezek a változatok általában kölcsönösen érthetők, viszont egy-egy tájszó nehézséget okozhat. A jász nyelvjárás elég különleges, a **palóc és a tiszai típusú nyelvjárás között helyezkedik el**. Sólyom Szilvia vizsgálata az alábbi különlegességeket észlelte. Az ó, ő, é hangok helyén többségben a záródó, csökkenő nyomatékú kettőshangzók voltak, nyitódó kettős hangzókra nincs példa, ami a tiszai nyelvjárásra emlékeztet. Az é hang esetében azonban sajátos jelenség figyelhető meg. Bizonyos esetekben zártabbá válik, különböző diftongusokon keresztül az í hang felé hajlik, sőt ízés is megfigyelhető. Ezeken kívül még megfigyelhető az é hang nyíltabbá válása, ami a korábbi történeti hosszú e-re megy vissza. Egyértelműen megkülönböztethetők az ë fonémák, és a hozzá vezető átmenetek is. Ám fontos megemlíteni, hogy a palóc nyelvjárásra jellemző illabiális a teljesen hiányzik. Ezen tájszólási elemek természetesen az egész beszélt nyelvükre kihatott. Így a gyermekkel való verbális kommunikációban is látható.⁶³

A gyermekek nevelését, mint már említettem, nem csak a szülők, hanem az egész közösség feladatának tekintette. Ehhez kapcsolódva rengeteg megjegyzés, szólás alakult ki, ami a gyermek neveléséhez kapcsolódik. Például, ha a gyermek nagyon hasonlít valamelyik szülőjére, ezt mondják; *„Akar a szájábú köpte vóna ki...”* A szép újszülöttet így dicsérik, főleg a fiatal édesanyjának az idősebb férfiak; *„De szípaza baba! Egyhibavan benne csak. Hogy neménavagyoka zapja.”*

Az illemre tanításra is vannak a Jászságban bizonyos szólások, amelyeket gyakran használtak a kisgyermek nevelése közben. A köszönetnél *„Aggyá’ pacsit a bácsinak, de ne a csúnya, hanem a szíp kezdeddel!”* Az illem betartására való intéshez kapcsolódóan az alábbi megjegyzéseket találtam, ha belép egy gyermek egy házba, és nem köszön, így szólnak rá a gyermekre; *„Aggyon Isten jó napot! Vége lë a kalapot!”* vagy *„Ki fíja borja vagy te hékás?”* Ha a fején marad a kalap a felnőttek így szólnak a gyermekre; *„Veréb van a kalapod alatt!”*

A tisztaságra nevelés is megjelenik, ha a gyermek piszkos, akkor így szólnak rá *„Ünnízel ki, mint aki a malacokkal szopott!”* vagy *„A tisztaság nagyon fíle tőle!”* Azok a gyermekek, akiknek a taknyuk-nyáluk összefolyik, azokra így szólnak a szülők, hogy takarítsa meg magát; *„Ki ülte fínyesékné’, taknyosékat várjál!”*

Az étel megbecsülése nagyon fontos volt az akkori szegényeknél, ezért az étkezésekhez kapcsolódva is fennmaradtak különböző mondások, például kása evéskor, ezt mondták; *„Kása isten áldása, akinek nem teccik, nízzen a pallásra!”*. Ha gyermekeket megkínáltak étellel a

⁶³Sólyom Szilvia: A jász nyelvjárás vizsgálata <http://www.karinthy.hu/pages/ib/extended/essay/sly/sly.htm> (2012.02.01.11.23 h.)

háziasszony így szólt hozzájuk; *Égyeték, egyeték, hagyj nőj jön a bégyeték!*”. Ha a kisgyermek nem akart enni az alábbi módon bíztatták a szülők, hogy megegye, ami a tányérján van. *„Na ki lesz az angyal?”*. Az angyal az lesz, aki legelőször megeszi, azt ami a tányérján van, ilyenkor a szülők vissza fogták a tempót evésben, ezzel is bátorították a gyermeket, majd ha ő végzett először így dicsérték meg; *„Téllettéa zangyal!”*. Így buzdították arra a gyermeket, hogy megegyen különböző ételeket; *„Aki szereti a kenyérhaját, az szép piros lesz!”* vagy *„Aki szereti a sárgarépát, az szépen füttyül még ínke!”*. Ha valaki sokat evett a családban azt így mondták; *„Annyit eszik mintéggy ló!”* vagy *„Annyit eszik, mint egy huszár regiment!”*. A szülők mindig figyeltek arra, hogy a gyermek egyszerre ne hogy sok vizet igyon, ne hogy félre nyelje a vizet, ilyenkor így szóltak neki; *„Békanyó a hasadba!”*

Ha a gyermek sírt az alábbi módon szóltak rá; *„Bőg, mint az anyátlan bornyú”* vagy *„Itattya az egereket!”* Ha hosszadalmasan sírt a gyermek így szóltak rá; *„Nő szűköjj, mint a fába esett firég!”*. Ha sokat sírt a gyermek így csúfolták ki a szülei; *„Ríjjá’ mán ékkicsit, hé, adok egy forintot!”*, *„Jobban ríjjá’, mer’ nem hallom! Mémossé’ hallom, a zebedeusodat!”* vagy *„Haggyá’ mán hónapra is abbú a rívásbú’!”*. Ha a kisgyermek azért sírt, mert megütötte magát, akkor úgy nyugtatták, hogy megcsókolták a fájós testrészét és azt mondták; *„Maj’ meggyógyú, mire mennyasszony/vőlegény lészél!”*, *„Ebcsont beforr!”* vagy ha a keze vagy a lába fáj bekötötték a szék lábát és így vigasztalták; *„Ne ríjjá kicsikém, békötöttem a szék lábát, oszt mán nem fáj a kezéd/lábad!”*. Ha a gyermek megbetegedett, így sajnálták a felnőttek; *„Jaj, te Isten báránykája, de sokat szenved!”* vagy *„Ne ríjjá, kisgalambom, maj’ meggyógyít a jó Isten!”*

Ha sokat nyűgösködött a gyermek az anyján, így szóltak rá; *„Eriggy mán jáccani, ne üjj mindig az anyád szoknyáján!”*. Ha beleszólt a felnőttek beszélgetésébe így fedték meg; *„Gyeréknek hallgass a neve!”*. A feleselősnek azt mondták; *„De félvágta a nyelved, hé!”* vagy *„Fogd be a lepínyévódet!”*. Ha a gyermek valamilyen kárt okozott és nem vállalta érte a felelőséget így korholták meg érte; *„Szarnak, kárnak nincs gazdája!”*. Megfenyegetni általában így tették a rossz gyermeket; *„Éccer léssz, ami sosé vót!”* vagy *„Mégjárod éccer!”*.

Ha a kisgyermeket le akarták fektetni ezt mondták neki a szülők; *„Este van má, nyóc óra, ég a világ a bótba!”*. Ha este nem akart lefeküdni „bagolyszeműnek” hívták és így szóltak rá *„Mondd, hogy Jézus! oszt dögöjj!”* Ha mélyen aludt akkor *„Alszik mint a tej!”*. Reggel pedig így ébresztették; *„Mit álmottá, kicsikém? Gömbölyűt. Oszt elgurút?”*

A családi körben leggyakrabban az alábbi nevelő célzatú közmondások hangoztak el; *„Amit Jancsi még nem tanult, nem tuggya aszt János.”*, *„Inkább a gyerek sírjon ma, mint holnap a felnőtt.”*, *„A nagy nevetésnek rívás lesz a vége”*, *„Másénak nebánca a neve”*, *„Ki a fillért nem bécsüli, a forintot nem érdemli.”*. *„Előbb vetni kell, csak azután lehet aratni.”*, *„Vak monggya*

világtalannak”, „*Nincs sënki, akinek tanulni në kellene és sënki, akitűtanulni në lehetne.*” . Folytathatnám még a szólások, mondások körének széles ismertetését a jászoknál, ám terjedelme miatt a legfontosabbakat jegyeztem föl kutató munkám ezen fejezetében.^{64 65 66 67}

A gyermek első játéka és szórakoztatása

A parasztság tudása hatalmas volt a természetről, ez gyakorlatias a mindennapokban használt elemekből állt. Természetesen ebben voltak a mai napig a tudományban megerősített és megcáfolt hipotézisek. Ezek az ismeretek nélkülözhetetlenek voltak a gazdálkodásban, az önfenntartáshoz szükséges munkák elvégzéséhez. A paraszti kultúra egésze, a táplálkozástól az öltözködésig, a gazdálkodástól, az ünnepekig a természethez kapcsolódott, így a népi játékok is. Ezek is követték az esztendő mentetét. Azt az anyagot használták minden időszakban, ami kéznél volt, ami éppen a természetben adott volt. Ennek nem csak az volt az oka, hogy nagy volt a szegénység, hanem az is, hogy ez által ismerte meg a gyermek a környezetét. Példaként lehet említeni, hogy télen például kukoricafosztás közben készült a gyermekek kedvenc játéka, a csuhé baba.

A gyermek ismeretét a természetről a szocializáció és belenevelődés hatására sajátította el. A sokszori ismétlődés, a korlátlan gyakorlási lehetőség fontos része volt ennek a folyamatnak. Egy tevékenységet annyszor ismételtek, ahányszor jólesett, vagy amennyiszor szükségét érezték. Ki-ki a maga tempójában haladhatott. A játékokban egyszerre volt jelen a mozgás, a szöveg, a szabálykövetés és az eszközkészítés és/vagy használat. Ez által több csatornán keresztül érkezett a gyermek felé az üzenet és így a beépülése sokkal biztosabb volt, mintha csak egy irányból érkezett volna. Ezek a játékok mindig szituációhoz kötöttek voltak, akkor játszották, ha egy adott növényt vagy állatot élőhelyén egyszerre láttak, érintettek és neveztek meg, ez az állat lehetett a csiga, amit eső után találtak tavasszal, vagy nyáron a mezőn, ilyenkor elénekelték a csigacsalogató dalt, ami által egyszerre játszottak és tanultak.^{68 69}

Az első mondókákat, dalokat szüleik segítségével tanulták meg a gyermekek, éppen ezért szükséges ennél a fejezetnél megemlíteni az altatókat, a különféle mozgásfejlődést motiváló mondókákat, valamint azokat a játékokat, amelyeket főként a szülők játszottak a kisgyermekkel.

A bölcsődalok azok a dalok, amelyeket elsőként hall a gyermek, édesanyjától, éppen ezért ez a legmelengetőbbek és legmegnyugtatóbbak, egy anya gyermek bensőséges kapcsolatát mutatják. Ezek egyszerű dallamok, amelynek verssorai, akár a végtelenségig ismétlődnek,

⁶⁴ Földi J., (2010) A jászárokszállási beszéd. Új Berea kft. 138.-178p.

⁶⁵ Molnár I., (1993) Szólások, közmondások Jászszentandrason és környékén. Szolnok

⁶⁶ Csete B., (1993) A jászkiséri gyermek élete a születéstől a házasságig. Szolnok 1993, 26.-33p.

⁶⁷ Molnár I., Néprajzi gyűjtemény. Jász Múzeum Adattár 110-68

⁶⁸ Sándor I., Szólj sfp, szólj...<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:jsYmpfSgJkcJ:www.tabulas.hu/cedrus/2001/04-06/szakmas.html+A+%22hagyom%C3%A1nyos+paraszti%22+nevel%C3%A9s+%22haszn%C3%A1lhat%C3%B3B3%22+j%C3%B3l+%22m%C3%B3dszerek%22&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu> (2011.11.22.12.13h.)

⁶⁹ Suba Györgyné Kovács J., Vallomások Egy eltűnő világ emlékei Jászapáti. Jászapáti Baráti Egyesületének kiadványa, 2009. 102.-134p.

dallamai egyszerűek, magas hangokat tartalmaznak, hogy a gyermek számára nyugtató hatású legyen. Ilyen dalok voltak a járságban a „*Ringó bölcső ringadozz! Kis babuska álmodozz!*”, „*Csicsi baba, Nincsen papa, Elment apád, A malomba.*”- a papa ebben az esetben az élelmet jelenti. - „*Csicsíj baba aluggyá', Angyalokkal jáccoggyá'!*”, *Tente, tente, kisbaba, Édesannya csillagja, Aluggy édes, álmoggyá', Tündérekkel jáccoggyá'!*”

Az első időszak játékait, még nem lehet igazi játéknak nevezni, például a járnai tanulás is ide tartozik. Hiszen ez egyszerű és kikerülhetetlen életfunkció, de a hagyományos világban annak is megvolt a maga játékos szokásrendje. Amikor a kisgyermek már tudott állni, szülei vagy nagyobb testvérei így bíztatták; „*Áll a baba, áll, Mind a kis madár, Hónapután a kert alatt, Lepkét is fog már.*” vagy „*Áll a baba áll, Mint a gyertya száll*”. Ha már segítséggel tudott járnai akkor a mondóka segítségével tanígtatták a járásra; „*Gólya viszi a fiát, száraz pölénkával.*” vagy „*Jár a baba jár, Mint a kis király*”. Ha a szülők vagy nagyobb testvérek a háta mögött fogták ezt a mondókát, mondogatták neki; „*Tol, tol, taliga, Öregapám kocsija, Nyikorog a kereke, Nyí-nyá, nyí-nyá.*” Ilyenkor végül jobbra-balra hajladoztatják és a végén meg is kuckolják.

Az egy éves gyermeket már „tapsikoltatják” azaz tapsolni tanították a mondóka, amelyet ilyenkor mondtak a következő képpen hangzik; „*Tapsi, baba tapsi!*” vagy „*Tapsi, tapsi pápákának, Süssünk kácsit a babának!*”. Ha a gyermek már egy-két éves a szülő vagy nagyobb testvér többféle játékot is játszott. Ezekben a játékokban az érintésnek is hatalmas szerepe volt. Az egyik játékban a szülő vagy más nagyobb gyermek, felnőtt két tenyere közé vette a gyermek fejét és jobbra- balra mozgatva, ezt a mondókát mondták; „*Szita-szita, trombita, Szénát vetett a szarvára, Hajcsd ki, hajcsd ki a csordára.*”. Egy másik játékban az egyik szülő az orrát dörzsölte a gyermek orrához és hozzá ezt a mondókát mondta; „*Pisze, pisze, Én is pisze, Tē is pisze, Két kis pisze, Vesszünk össze!*”. Egy másik játék szerint pedig a tenyerében elkezdtek köröket rajzolgatni majd a végén megcsiklandozták a hóna alját, úgy hogy a karja belső oldalán végighúzták az ujjukat, a mondóka pedig így hangzott; „*Kerekecske dombocska, Hová szaladt a nyulacska? Lyukba, lyukba, lyukba!*” vagy „*Bizserére, barlangocska, Itt a lyuka, itt – itt - itt.*”- ennél a játéknál nem húzta fel a karon az ujjait, hanem rögtön megcsiklandozta. Térden lovagoltatva ezt játszották a gyermekkel; „*Lovagol a katona, Lovagol a huszár, Lovagol a paraszt ember, Lovagol a cigány!*” Az első sornál lassan mozgatta a térdét a felnőtt, második sornál kicsit gyorsult, harmadik sornál jobbra-balra ingatta az egyenletes ütemek mellé. Az utolsó sor utolsó szótagja előtt szétnyitotta a térdeit és a lábfejre estek a kisgyermek (természetesen közben fogta a gyereket). A hintáztatásnál ezt a dalocskát énekelték; „*Hinta, palinta, Régi Duna, kis katona, Ugorj a Dunába!*” vagy „*Hinta palinta, De fēnt száll a pacsirta! Lökđ mēg pajtás, a hintát, Írjűk el a pacsirtát!*”.

A népi gyermekneveléshez természetesen hozzá tartozott a saját testrészek és az állatok megismerése is. Ezekről is mondókák és játékok tanúskodnak. Az ujj ismertető játék így hangzik; „*Ez kimént vadászni (hüvelykujj), Ez meglátte (mutatóujj). Ez hazavitte (középső ujj), Ez megfőszte (gyűrűs ujj), Ez a kis huncut még mind megette!*” (a kisujjat megfogták, majd pedig megcsiklandozták a gyermeket. A másik mondóka tematikája ugyan az volt, de a mondóka így hangzott „*Eperfa, Megrászta, Félshette, Hazavitte, Ez a kis huncut még mind megette*”. A testrészek megismerésénél ezt a mondókát használták; „*Sűrű erdő/ vagy zöld erdő (haj), Kopasz mező/ vagy sík mező (homlok), Pillangó (egyik szem), Pillangó (másik szem), Szuszogó/ vagy hortyogó (orr), Tátogó (száj) Itt lémín (torok), itt megáll (has), Itt a kulacs itt igyál (nemi szerve a kisgyermeknek)*”.

Az állatos mondókáknak fontos szerepet töltöttek be a paraszti társadalom gyermekei számára, hiszen ezek segítségével ismerték meg az állatok tulajdonságait. Az első dalok közt van a „*Csiga-biga gyere ki! Ég a házad ide ki! Ha nem hiszed gyere ki, Maj' meglátod ideki!*”. A gólyahívogató mondókák, dalocskák közül a legnépszerűbbek voltak, amik több jáász faluban is felelhetők voltak a „*Gólya, gólya gilice, Mitől véres a lábad? Török gyerek megvágta, Magyar gyerek gyógyítja, Síppal, dobbal, nádi hegedűvel.*” Vagy „*Gólya, gólya vaslapát, Hozzál nekem kisbabát!*”. Ezeken a dalokon kívül fontos volt a gazdaságban élő állatok megismerése a pulykáról ezt a mondókát mondogatták a kisgyerekek; „*Szebb a páva, mint a pulyka, Mert a pulyka véres hurka, Rud, rud, rud, rud, rud.*”. A libának ezt éneklték a kisgyerekek; „*Száz liba éggy sorba', Mënnek a tallóra, Elül mín a lóga, Lóg a buggyogója, Száz liba egy sorba*”. Ennek természetesen több változata is ismert volt és használták. A tyúkoknál a „*Kot-kot-kot-kot-kotkodács, Mindënnapra éggy tojás*” rövid kis rigmust mondogatták.

A különböző időjárásoknak megfelelően is voltak kisebb nagyobb rigmusok. Ha esik az eső ezt kiabálták éneklő hangon; „*Esik az eső, Hajlik a vessző, Haragszik a katona, Mer' megázik a lova!*” vagy ezt mondták szaporán; „*Esik az eső süt a nap, Paprika jancsi mosogat. Hát az öreg mi csinál? Hason fekszik úppípál!*”. Nap hívogatónak pedig ezt énekeltek; „*Süss fël, nap, süss fël, nap, Kerték alatt kisbáránka, Maj' meffagy!*”^{70 71}

Ezeknek a népi játékoknak, mondókáknak megőrzése a mai napig is fontos, hiszen ez által sajátítják el a gyermekek kultúrájuk alapjait. Ezeknek nem csupán a hagyományok megőrzésében, hanem a gyermek egészséges beszédfejlődésében, valamint anyanyelvének elsajátításában is hatalmas szerepet tulajdoníthatunk.

⁷⁰ Csete B.,(1993)A jászkiséri gyermek élete a születéstől a házasságig. Szolnok,16.-20p., 22.-26p. és 34.-39p.

⁷¹ Faragó T., Gyermekversek, mondókák Jászárokszálláson Jász Múzeum Adattár 203-79

2. 8. Népszokások

A magyarság egész területén élnek és éltek íratlan szokások, amelynek köszönhetjük kultúránk gazdagságát és identitásunk egy részét. Kutatásomban, a Jászságban élő és élt népszokásokat szeretném megismertetni. A kutatásom a kisgyermeknevelésre korlátozódik, de sok népszokást nem lehet szűken csak a kisgyermekeket érintve tárgyalni, hiszen az egész közösséget érintették. A már fentebb említett témák is kapcsolódnak a népszokások területéhez, hiszen a születés, gyermekágy, keresztelezés, mind-mind a Jászság tipikus közösségre jellemző hagyományai közé tartoznak. Ezeken kívül a népszokások közé sorolható a leánykérés, a házassági és a halálhoz kapcsolódó népszokások is, de ezeket jelen kutatásomban nem tárgyalom, hiszen a kisgyermekek élethez, neveléshez vonatkozóan csak tágabb tekintetben találunk összefüggést.

Ebben a fejezetben azokat a népszokásokat, ünnepeket szeretném ismertetni, amelyek bizonyos évszakokhoz köthetők. Ám mielőtt ezt megtenném, fontos megemlítenem, hogy a Jászságban, mint régen Magyarország egész területén, a vallásnak nagyon fontos és meghatározó szerepe volt. **Az év ünnepeit az egyház írta elő, ezeknek a napoknak, mint kivételes alkalmaknak különbözniük kellett az egyszerű hétköznapiaktól.** Az ünnepeken a munkák csak a létfontosságú dolgokra korlátozódtak, mint például az állatok megetetése, vagy a család táplálása. Ezek közé az ünnepnapok közé sorolható a vasárnap is, hiszen erre a napra is készültek, mint más ünnepnapra. Ekkorra kitakarították a házat, kisépérték az udvart, és kiganéztak az állatok alól, valamint az ünnepi ruhákat is előkészítették. A vasárnapoknál nagyobb ünnepek előtt, mint a húsvét vagy a karácsony, még nagyobb készülődés vette kezdetét, ilyenkor kimeszeltek, az ágyneműket is kiszellőztették.

Az év napjait általában valamilyen szenthez kötötték, vagy a szenteknek és Jézusnak az életéhez, a keresztény egyház fontos eseményeihez kapcsolódtak. A napokat nem dátumban, hanem eseményekben mondták, Szent György nap, András nap, Luca nap, Vízkereszt stb. Ezekhez a napokhoz kötötték időjóslo cselekményeiket, szerelmi és termékenységi varázslataikat.⁷²

Karácsony

A karácsony az év egyik legfontosabb ünnepe volt. Hatalmas előkészületekkel járt. Pár héttel karácsony előtt már elindultak a gyermeket betlehemezni. Körülbelül az 1950-es évek környékén szűnt meg ez a hagyomány. A nagyobb gyermekek baráti csoportjaikkal járták a várost és szállást kértek a kis Jézus számára. Ezt a kisebb gyermekek nagy örömmel és izgalommal várták. A betlehemesek száma mindig változott, általában öten voltak, de lehetek négyen és heten is. A szereplői nagyobb csoport esetén akár négy pásztor, az öreg pásztor és két angyal is lehetett,

⁷² Szabó L.,(1982) Jászság. Gondolat kiadó, 243.-250p.

viszont ha kisebb volt a csoport, akkor csak két pásztor, egy angyal, és az öreg. Ezek a gyerekek járták körben befordított subában (ami a pásztorokat szimbolizálta) a házakat és kezükben vitték a betlehemet. A betlehemezés menete a következő képen zajlott: Bementek a pásztorok a házba és elvetették magukat a padlón, így folyt köztük és az angyalok közt a beszélgetés:

„- *Kelj föl öreg. Megyünk betlehembe!*

- *Hová? Meszetes gödörbe?*

- *Kelj föl öreg. Megyünk betlehembe!*

- *Hová? A vin tehenbe?*”

Végül aztán felkelt, és a gyertek Betlehembe hívás után megkérdezték a háziakat „*Adnak-e a kis Jézusnak szállást?*” amire két válasz lehetett: „Adunk!” vagy „Annak adunk, nektek nem!”. Amikor igenlő volt a válasz elénekelték a mennyből az angyalt és jutalmukat a betlehembe gyűjtötték (ami kis perselyként szolgált), ez általában némi pénz volt.⁷³ A karácsonyt megelőző utolsó nap, a december 24-e volt. Ekkor volt karácsony böjtje, ehhez hagyományos étrend is társult, általában reggel nem ettek semmit, délben pedig bablevest, mákos csíkot. Ezen a napon készültek a karácsonyra, ünnepi ételeket főztek és minden munkát elvégeztek, amit csak kellett, hogy két napig mentesüljenek a munkától. A karácsony napja főként a kisgyermek számára volt maradandó élmény, ezen a napon kaptak karácsonyfát és ajándékot általában a szülők valamilyen csengővel jelezték, hogy meghozta a kis Jézus az ajándékot, adattári kutatásom során találtam erre példát is; „*Csak akkor kezdett előttem kibontakozni valami, amikor elmondták, hogy a karácsonyfán mennyi sok minden jó lesz majd. Kard, ló, óra kisház olvasó, mézeskalács, sok cukor, süvítő, trombita és elmondani se lehet hogy mennyi játék.*”.⁷⁴ Ezenkívül Ördög Emánuel munkájában találtam egy mesterien leírt mintát arra, hogy mit érezhettek a gyerekek karácsonykor, mikor meglátták a fát; „*De jó is lett volna még tovább aludni, villant át, de villant ki is az agyamból egyúttal, miután kinyitottam, a szemem előtt ott tündökölt a valóságban az álomszép eddig először látható karácsonyfa.*”.⁷⁵ Ezen a napon a december 24-én megfőzött ételek kerültek az asztalra, húsleves, töltött káposzta, este kocsonya, hurka, béles, kalács. A munka ilyenkor csak a legszükségesebbekre, az állatok körüli teendők elvégzésére korlátozódott. A rokonok ezeken a napokon felkeresték egymást, elbeszélgettek és eliszogattak.^{76 77}

Húsvét

A tavasz legnagyobb ünnepe a Húsvét volt. A Jászságban kisebb súlyú ünnep a karácsonynál, amihez hozzájárul az is, hogy az állandó munkában lévő közösség kisebb energiát

⁷³ Böszményi R.,(1973) Népszokások, játékok, néprajzi adatok, Jász Múzeum Adattár 162-69

⁷⁴ Ördög E.,(1986) Sors és remény. Jászárokszállás. Jász Múzeum adattára 438-88

⁷⁵ Ördög E.,(1986) Sors és remény. Jászárokszállás. Jász Múzeum adattára 438-88

⁷⁶ Csete B.,(1993) A jászakiséri gyermek élete a születéstől a házasságig. Szolnok 44.-49p.

⁷⁷ Szabó L.,(1982) Jászság. Gondolat kiadó, 250.- 260p.

tudott belefektetni az ünneplésre. A húsvétot megelőző vasárnap a Virágvasárnap, ennek fő jellegzetessége a barkaszentelés, amely véd a villámcsapás ellen. A húsvétot megelőző jelentősebb napok a nagyböjti napok, ezek közül is a legjelentősebb a Nagypéntek, amely szigorú böjti nap volt. Voltak helyek, ahol nem ettek ezen a napon, de általánosságban jellemző volt, hogy habart ételt és mákos csíkot ettek ezen a napon. Húsvét első napja húsvétvasárnap, ekkor telt le a böjti időszak. Ilyenkor ettek sonkát, tojást, bárányt és kalácsot, ilyenkor került elő a hamvazó szerdán eltett pampuska is, ezt lekvárral ették. A húsvéti templomba járás igen ünnepélyes az egész falu ott van. Húsvét utolsó napja a vízbehányóhétfő, húsvét hétfő volt. A Jászságban kialakult az a szokás, hogy vízbevételő hétfőn a fiúk mentek körbe a házakhoz, vízbehányó keddkor a lányok. A fiúk tojást kaptak a locsolás után. A locsolkodás régen, az 1900-as évek elején a kútnál vödörrel történt, majd később ezt felváltotta a rózsavíz, a kölni használata. A tojás nem volt olyan díszes, mint sok helyen szokásként élt, hagyományosan vöröshagyma levében főtt tojást készítettek, amit az asztalra tettek, azt pedig a sonka levében főzték. A lányok szalvétát vittek magukkal, és abba kapták az ajándékot, ami rendszerint tubulka volt, ami egy fajta kalács.^{78 79}

Disznótor

Nem lehet az ünnepek közé sorolni, de szorosan ide tartozik a paraszti élet egyik legfontosabb „szertartása a disznótor”. A családok nagyobb közös programja volt a „disznóvágás”, más néven disznótor. Ilyenkor nem csak az együtt élő családtagok, hanem a távolabbi rokonok, sőt még a szomszédok is összegyűltek segíteni. A család már előre készült, várta az eseményt, hiszen a család egész éves húsmennyiségét raktározta el ilyenkor. Ördög Emánuel így emlékszik vissza erre az eseményre; *„Disznóölés következett. Aki csak tehette, már előre nyalta a száját. Mert ugyebár. Hurka, kolbász, pecsenye, tepertő, toros káposzta, de inkább ne is mondjuk, no és a kistüzet rakni.”* Ilyenkor a kisgyermek is olyan korán keltek, mint a felnőttek, disznóvágáskor nem csak a felnőttek kaptak feladatot, ahogyan Ördög Emánuel is írta, ilyenkor a kisgyermek is rakták a kistüzet. Ez a perzseléskor használt vasak hevítésére szolgált, hogy a ráncos felületeket is meg tudják tisztítani. Ezt a munkát a gyermekek örömmel végezték, a feljegyzések alapján szívesen vettek részt az ilyen munkákban. Ilyenkor is megvolt a hagyományos menü, ami reggel megabárolt, majd hagymán megsütött vér volt, tejeskávéval vagy borral, délben pörkölt krumpli és savanyúság, este pedig csigatésztás húsleves, levesthús, töltött káposzta, hurka, kolbász és hájas pogácsa. Szokás volt, hogy akik nem tudtak elmenni, azoknak tálat küldtek- ezt szép fehér kendőbe pakolták. A gyermekek és a felnőttek ilyenkor is külön asztalnál ettek, amiről Ördög Emánuel így emlékezik: *„Nekiünk gyerekeknek egy külön kis asztalkánk volt fenyőfa deszkából*

⁷⁸ Böszményi R.,(1973) Népszokások, játékok, néprajzi adatok. Jász Múzeum Adattár 162-69

⁷⁹ Szabó L.,(1982): Jászság. Gondolat kiadó, 265.-267p.

barnára festve.^{80 81 82} A disznótornak mindig híre járt, így olyanok is akadtak, akik hívatlanul is bekopogtak egy kis kóstolóért. Disznótori köszöntésük így hangzott: „*Eljöttem én kántálni, kántálni... Nem kell engem bántani bántani... Én fogtam a fülét, farkát, Adjanak egy darab hurkát meg egy pár pogácsát!*”⁸³

Egyéb a kisgyermekhez kapcsolódó népszokások, ünnepek

Mikulás

Szent Miklós estjén, azaz december 6-án a nagyobb gyermekek vagy a felnőttek felöltöztek Mikulásnak és felkeresték a környék kisebb gyermekeit és játszottak velük. Ez természetesen akkora örömet váltott ki a kisgyermekben, mint manapság, amikor a Mikulás meglátogatja őket. Akkor nem volt olyan nagy hagyománya, mint manapság, de általánosságban elmondható, hogy ez is jelen volt. Ilyenkor a kicsik az ablakba tették a cipőjüket, amibe a Mikulás édességet, cukorkát és egy piros szalaggal átkötött vesszőnyalábot hozott, ami figyelmeztette a gyerekeket, hogy nem szabad rosszul viselkedniük, mert azt a Mikulás meg fogja tudni.⁸⁴

Pendzsom (Farsangi ünneplés)

Vízkereszt után kezdődhetek a multságok, a tavaszi bálozások, amik egészen hamvazó szerdáig tartottak. Hamvazó szerda előtt három nappal, tehát a böjt előtt, pendzsomot tartottak. Ilyenkor az első nap „kött pítét” sütöttek, második nap rétest, a harmadik nap pedig pampuskát sütöttek és herócét. A pampuskából a megmaradtat az utolsó nap felfűzték egy cénára és feltették a padlásra, amiből utána már csak húsvét után lehetett enni. A farsangi időszak után kezdődött a húsvét előtti böjti időszak, ilyenkor véget értek a multságok és sok helyen negyven napra a zene is elnémult.^{85 86}

2. 9. A kisgyermek munkára nevelése

A tradicionális közösségekben leginkább a szorgalmas, kitartó és megbízható munkaerőt értékelték, ezért az ilyen nevelést tartották a legfontosabbnak. Ennek elérése érdekében a szülők és a közösség rendkívül sokat tettek, például büntetéssel, példamutatással, valamint az életkorhoz szabott feladatokkal, s az azokért vállalt felelősséggel szoktatták a gyermeket arra, hogy a mindennapi feladatokat ellássa.⁸⁷

⁸⁰ Ördög E., (1986) Sors és remény. Jászárokszállás. Jász Múzeum adattára 438-88

⁸¹ Csete B., (1993) A jászakiséri gyermek élete a születéstől a házasságig Szolnok 43.-44p.

⁸² Böszményi R., (1973) Népszokások, játékok, néprajzi adatok. Jász Múzeum Adattár 162-69

⁸³ Böszményi R., (1973) Népszokások, játékok, néprajzi adatok. Jász Múzeum Adattár 162-69

⁸⁴ Csete B., (1993) A jászakiséri gyermek élete a születéstől a házasságig. Szolnok 44p.

⁸⁵ Szabó L., (1982) Jászság. Gondolat kiadó 262.-263p.

⁸⁶ Böszményi R., (1973) Népszokások, játékok, néprajzi adatok. Jász Múzeum Adattár 162-69

⁸⁷ Csekő Cs., A gyermeknevelés néhány aspektusa, a hagyományos paraszti környezetben. <http://mek.oszk.hu/01800/01887/html/ezerszo5.htm> (2011. 09. 12.10.15h.)

A munkafolyamatok összehangolása, a hatékony termelés érdekében a tevékenységet **megfeszített munkatempó jellemezte. A gyerekeket már igen korán bevonták a paraszti munkába.** Mondhatnánk úgy is, hogy, amint elérték a kilincset, már dolgozniuk kellett, a ház körüli kisebb segítő munkákban foglalkoztatták, például tűzre rakásban, különböző dolgok ki- illetve behozatalában, konyhai segédfeladatok elvégzésében. A család vagyoni állapota csak abban különböztette meg a szegényebb és a gazdagabb gyermeket, hogy saját gazdaságukban, vagy más gazdaságban kellett dolgoznia. A gyermekek korcsoporti elnevezéseit is tevékenységi körrel jelölték, fő feladatuk a tanyán élő állatok őrzése volt. A 4-7 éves fiúk és lányok libapásztorok, a 7-9 évesek disznópásztorok vagy pásztorok, a 9-12 évesek marhásgyerekek, marhapásztorok, a 13-14-15 évesek pedig fél részes, ostoros tevékenységi kört töltötték be.⁸⁸ Az egyes nevek kitűnően mutatják az adott életkorban jellemző kitüntetett jelentőségű feladatokat, a családi vagy közösségi munkaszervezetekben elfoglalt helyeket. A kisgyermekek fő feladata az állatok őrzése volt, ám ezzel nem merült ki a munkakörük. A lányok főként azokban a munkákban segítettek, amelyeket az anya végzett, a fiúk pedig abban, amit az apjuk végzett. Ezeket először játékosan, majd később komolyan végezték. *„Ezután, ahogy cseperedtem, s tudtam már menni is, akkor pedig Édeséssel haladtam előre. Kapálni tanítottak, volt egy kis kapám és ők megmutatták, hogy melyik a kukorica, melyik tök, mert ezt nem szabad volt kívágni.”*⁸⁹

Ha több gyermek volt egy családban, úgy szoktatták őket a pásztorkodáshoz, hogy az elején nem egyedül végezték Nagypál István így idéz életéből: *„Szabadon választhattam meg, hogy melyik nővéremmel pásztorkodjak.”*⁹⁰ Tehát összességében elmondható, hogy kisgyermek munkára nevelése, már igen kis korban megkezdődött, amint értelmi képessége megengedte, már ő is hatékonyan bekapcsolódott a család munkaszervezetébe, aminek segítségével elsajátította a közösség normáit és szokásrendszerét. A leánygyermekek így felnőtt korára, tehát akkor, amikor férjhez mentek, tökéletesen el tudták látni azokat a feladatokat, amit egy háziasszonynak abban az időben el kellett tudni végezni. A fiúk pedig hatékonyan be tudtak kapcsolódni abba a munkaszervezetbe, amelyet apja és nagyapja, nemzedékeken keresztül rá hagyományozott.⁹¹

⁸⁸ Szabó L., (1982) Jászság. Gondolat kiadó. 60p.

⁸⁹ A Csete Balázs Honismereti Szakkör, Életem változása gyermekkoromtól napjainkig, a társadalom és technika hatására Jász Múzeum Adattár 185-204

⁹⁰ Suba Györgyné Kovács J., (2009) Vallomások Egy eltűnő világ emlékei Jászapáti. Jászapáti Baráti Egyesületének kiadványa. 50p.

⁹¹ Szabó L., (1982) Jászság. Gondolat kiadó. 58.-62p.

3. Két generáció gyermeknevelési szokásainak tükrében végzett empirikus kutatás és elemzés

3. 1. Hipotézis

Napjainkban is a régi gyermeknevelésből táplálkozik a nevelés. A mai napig is fennmaradtak bizonyos népi hagyományok, melyek ennek meghatározó elemei. Ezen tradíciók közé tartozik például a gyermekágyi időszakhoz kapcsolódó hiedelmek és a gyermek altatásához kapcsolódó szokások. A népszokások közül véleményem szerint az ünnepekhez kapcsolódóak nagyobb mértékben élnek a jelenlegi köztudatban. Feltételezésem szerint a gyermek munkára nevelése a Jászságban még napjainkban is fontos eleme a nevelésnek.

3. 2. Minta és módszer

Ahhoz, hogy minél tisztább képet kapjak a Jászság gyermeknevelési szokásairól, megpróbáltam a terület különböző településeiről, különböző társadalmi státuszú embereket választani interjúim elkészítéséhez. Az interjúkat Jászberényben, Jászárokszálláson és Jászágon vettem fel, így a különböző nagyságú városok és falu életébe egyaránt betekintést nyerhetünk. **A kutatásba bevont személyek száma 30 fő**, mely nem reprezentálja a Jászság alapsokaságát, mégis, a válaszadónként 2-4 órás mélyinterjúk alapján átfogó képet kapunk a megkérdezett jászok régi és ma élő szokásairól, különös tekintettel a gyermeknevelési tapasztalataikra, hagyományaikra. Az interjú alanyok kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy édesanyák legyenek, mivel a tradicionális gyermeknevelésben a legnagyobb szerepet az anyai nevelés játszik.

A kutatást **két korosztállyal végeztem** (15-15 fő), akiknél **két életciklust vizsgáltam**. Az egyiknél szüleik gyermeknevelési szokásait, majd pedig a saját gyermeknevelési szokásait, tapasztalatait és emlékeit. Ezen információk tükrében tudtam összehasonlítani szakirodalmi, levéltári kutatásaim eredményeit, valamint a két generáció gyermeknevelési szokásait, módszereit és feltárni azokat az elemeket, melyek generációról generációra tovább élnek, illetve azokat, amelyek a feledés homályába tűntek. Az első korosztályba a 61-90 éves korú nők tartoznak bele, a másodikba pedig a 20-60 évesek. A továbbiakban első generációként és második generációként fogom említeni a két korosztályt a könnyebb követhetőség érdekében. Az édesapák is kiemelt szerepet játszanak a gyermek életében, de az édesanyákétól eltérő, vagy nem közösen végzett nevelési szokásaikra, hagyományaikra a fenti indokok alapján dolgozatomban nem tértem ki.

Az egyéni kutatás alapját **a strukturált mélyinterjúk adják**, melyek a szakirodalmi, levéltári, adattári kutatási eredményeim alapján, előre meghatározott struktúra szerint épültek fel. Két interjú kérdéssorozatot készítettem, az egyikben csak az alany gyermekkorára való

visszaemlékezéseket rögzítettem (1. számú melléklet). A másodikban pedig az ő gyermeknevelési stratégiát vizsgáltam (2. számú melléklet). Az interjú felvétele az alany lakásában, vagy egy számára ideális, nyugodt környezetben történt, ahol nyugodtan vissza tudott gondolni múltjára, gyermeknevelési stratégiájára. Az interjúkérdéseket előzetesen egyeztetve eljuttattam az alanyokhoz, hogy át tudják gondolni a kérdésekre adandó válaszokat. Az adatokat a megkérdezett beleegyezésével digitális formában rögzítettem, majd szövegszerkesztő program (Word For Windows) használatával szöveggé alakítottam, végül táblázat- és adatkezelő alkalmazás (Excel for Windows) segítségével rendszereztem és dolgoztam fel.

3. 3. Eredmények

A kutatási eredmények elemzése az interjú struktúráját követte, melyben öt nagy témakör köré csoportosítottam az eredményeket.

Az első terület a gyermek családban elfoglalt helyével foglalkozik, amelyhez 14 kérdés tartozik, hét az első interjúból, amely az interjú alany gyermekkorára vonatkozik és hét az ő gyermeknevelési szokásaira. **A második nagyobb témakör a szülés és gyermekágyi időszak történéseit, szokásait járja körül.** Ehhez kapcsolódva **28 kérdést tettem fel** a megkérdezetteknek, a gyermekkora és a nevelési módra vonatkozva. A harmadik a **gyermek első éveit** tárgyalja, amelyhez **25-25 kérdést tettem fel** a két-két interjú részben. A negyedik a **népszokások** témakör, ehhez **22 kérdés** kapcsolható. Az utolsó nagy témakör **gyermek munkára nevelését tárgyalja,** amelyhez **10 kérdés** kapcsolható.

Gyermekek helye a családban

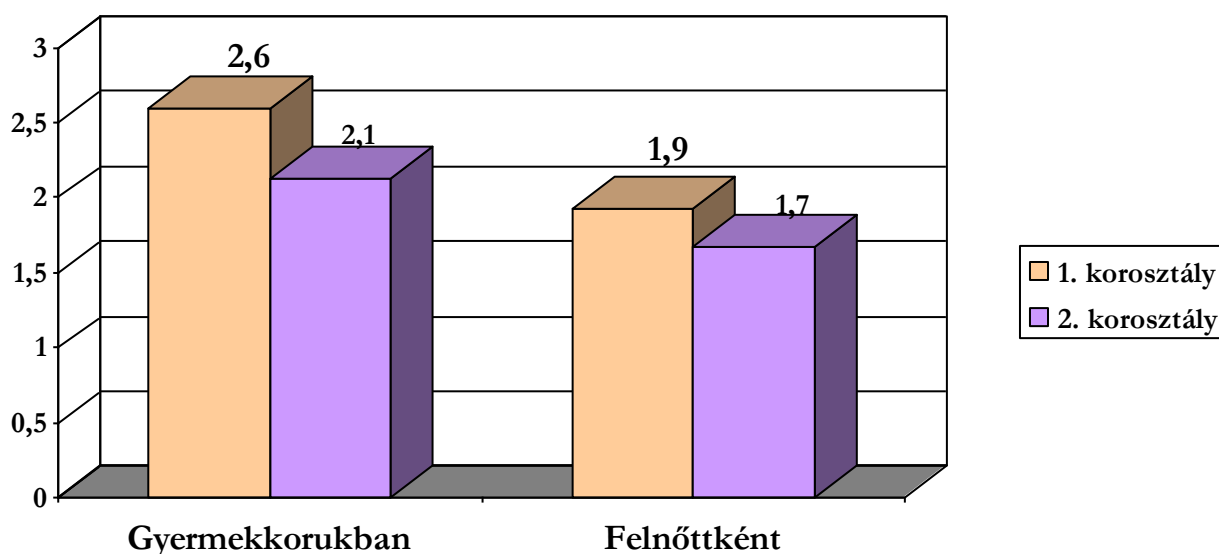
Összességében elmondható, hogy szinte mindenkinek öröm visszaemlékezni a gyermekkorára. Még ha a történelmi tényezők viszontagságokkal is töltötték meg azt az időszakot, vagy az anyagi körülmények szűkösek voltak is.

Arra a kérdésre, hogy milyen kapcsolata van, illetve volt a szüleivel a megkérdezetteknek, majdnem minden válaszadótól (29 fő) pozitív választ kaptam. Ez azért volt fontos kérdés, mert szakirodalmi kutatásomban kifejtettem, hogy a család nagyon kiemelt szerepet játszott a Jászság életében. Az eredmények tükrében megállapítható, hogy **jó kapcsolatot ápoltak vagy ápolnak szüleikkel,** egy esetben kaptam csak ellenkező választ. Sok esetben közel laknak hozzájuk, napi szinten beszélnek, és heti szinten találkoznak.

A kutatásomban próbáltam feltárni, hogy melyek azok a tényezők, amelyek a családokat gyermekvállalásra ösztönözték. Elmondható, hogy a válaszadók közül 28-an azt vallották, családalapítási szándékuk volt. Úgy gondolták, hogy az esküvő után természetes dolog, hogy gyermeket szerettek volna vállalni, mert **a család gyermekkel együtt lesz teljes.** Egy esetben

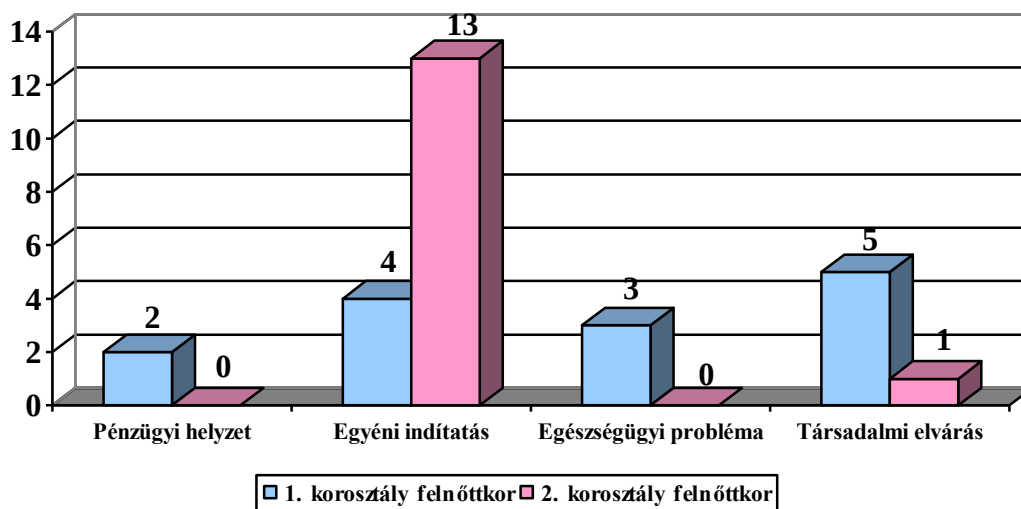
kaptam azt a választ, hogy a nem tervezték a születendő gyermeket, valamint egy esetben azt, hogy szerettek volna többet, ám sajnos az egészségügyi problémák miatt nem tudtak több utódot vállalni. Úgy vélem, elég erősen él a válaszadóim körében az a nézet, hogy a gyermekek nélküli házasság hagyományosan gyermekáldással válik teljes családdá.

A kutatás fontos kérdése a megkérdezett családokban nevelkedő gyermekek száma, ugyanis így látható, hogy mennyire jellemző a demográfiai adatokból ismert népességcsökkenés. Valamint kíváncsivá tett interjúim felvétele közben, hogy ha természetes a gyermekvállalás a családoknál és a Jászságra jellemző a nagycsalád, akkor általánosságban hány gyermeket vállaltak a családok, hogy az 1. ábra is mutatja, **minimális számban de csökkenés mutatkozik.**



1. ábra: A gyermekek száma (fő)

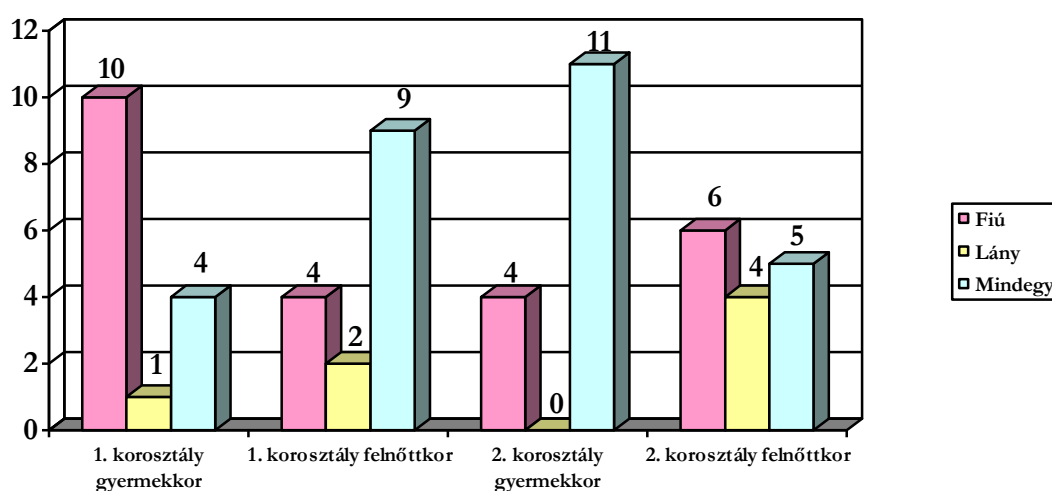
Átlagosan két gyermeket szeretnének vállalni, vagy vállaltak a megkérdezettek, érezhető az a csökkenő tendencia, mely szerint az idősebb korosztály gyermekkorában még inkább két-három gyermeket vállaltak a családok, úgy a második generációnál ez az arány inkább egy-kettőre csökkent. Ennek okára próbáltam fényt deríteni, az interjúban résztvevőktől megkérdeztem azt, hogy milyen tényezők befolyásolták azt, hogy hány gyermeket vállaltak.



2. ábra: Gyermekek számát meghatározó tényezők (fő)

A válaszadók azt fogalmazták meg, hogy főként **egyéni indítatásból vállaltak két gyermeket**, (4 illetve 13 fő). A társadalmi elvárás az első generáció életében még erősebben jelen volt (5 fő), minden korosztálynál a pénzügyi helyzet, amely több gyermek vállalását nem tette lehetővé. Ezek mellett megjelenik a második generáció felnőtt korát kivéve az egészségügyi probléma is, ami részben az egyre jobb orvosi ellátás miatt látszik megszűnőnek. Sajnálatos, hogy a 100 évvel ezelőtti jász nagycsalád 8-10 gyermekkel, mára eltűnt és a napjainkban jellemző egy, esetleg kétgyermekes családmódel jellemző.

A gyermek neméhez való hozzáállás is sarkalatos kérdés, mert rámutat arra, hogy mennyire él a tradicionális értékrend a gyermeknevelésben.

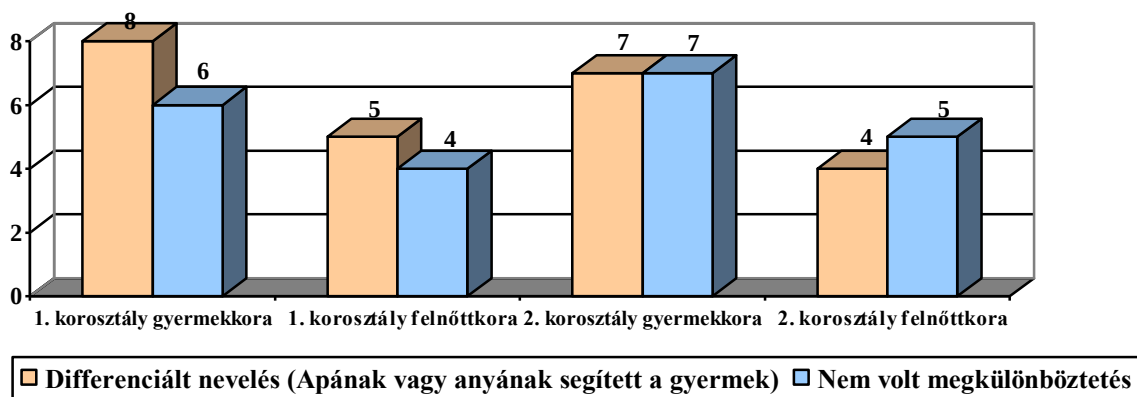


3. ábra: A gyermek neméhez való hozzáállás (fő)

A gyermek neméhez való hozzáállás évtizedek óta nem változott. Manapság már persze gyakran előtérbe kerül a „mindegy, csak egészséges legyen a gyermek” vélemény, ám ha választhatnak,

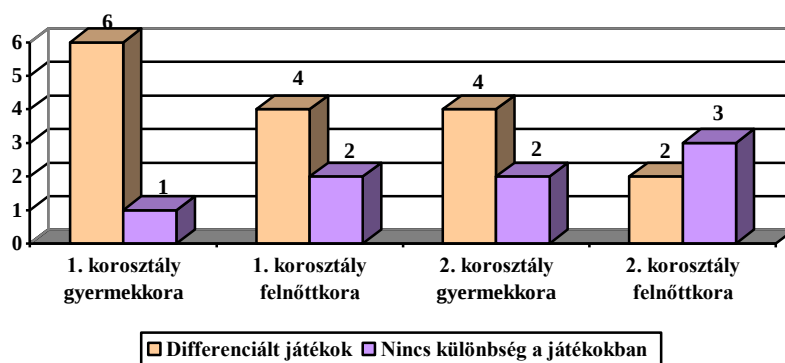
mégis inkább **fiú gyermeket szerettek volna elsőnek az édesanyák szülni**. Ennek okát az első generáció még tudta (a családnév tovább vitele), a második generáció viszont már erre a kérdésre nem tudott egyértelmű választ adni.

A 4. ábra a gyermek munkára nevelésében mutatkozó differenciáltság változását mutatja. A válaszadók közül csak azok tudtak erre a kérdésre választ adni, akiknél két különböző nemű gyermek volt, vagy van jelenleg.



4. ábra: A gyermek munkára nevelése (fő)

Az ábrán látható, hogy a **differenciált nevelés, tehát az, hogy a lánygyermek inkább az anyának, míg a fiúgyermek inkább az apának segít**, folyamatosan csökkent az idő múlásával. Valószínű köszönhető annak is, hogy már nincsenek olyan élesen elkülönülő férfi és női munka tevékenységek, mint régen. Az általános alapelveket tekintve a válaszadók szinte fele úgy gondolta, hogy valamiféle megkülönböztetés volt a különböző nemű gyermekek között, például vagy szigorúbban kellett nevelni, vagy az egyik, vagy a másik nem tagjait. A gyermekjátékokban is megfigyelhető, hogy a nemek közötti különbség mennyire mutatkozik meg (5. ábra).



5. ábra: A nembeli különbségek megmutatkozása a játékokban (fő)

A diagram alapján elmondható, hogy a **differenciált játékok mindig nagyobb hangsúlyt kaptak**, tehát a fiúk inkább autókkal, a lányok pedig babákkal játszottak, tehát mindenki a nemének

„megfelelő” játékeszközzel. A második generáció gyermeknevelési szokásainál már megmutatkozik, hogy ez a szemléletmód változik, de nincs szignifikáns eltérés. Ez betudható annak is, hogy napjainkban számtalan „nem nélküli”, semleges játék létezik.

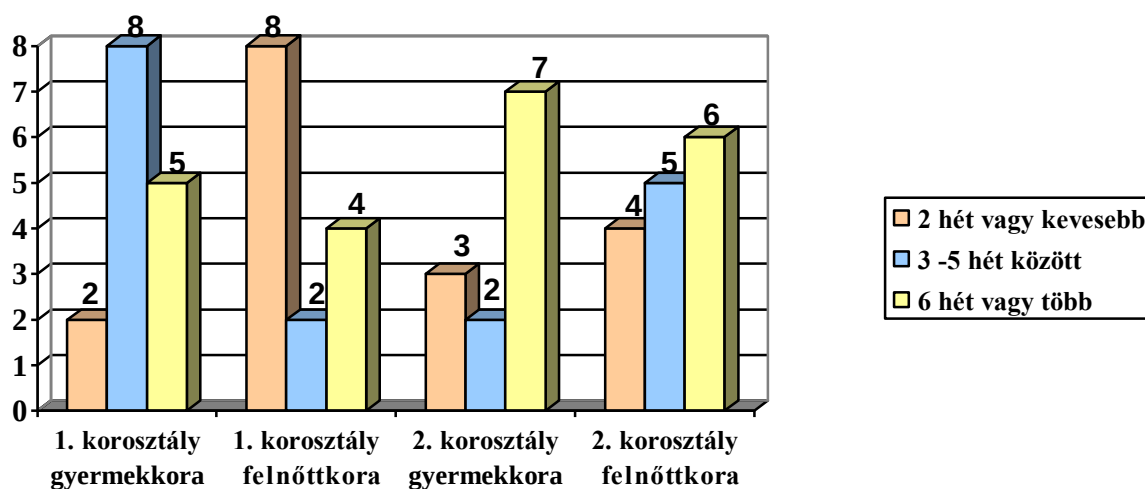
Szülés és gyermekágyi időszak

Az első kérdésem a szülés helyére vonatkozott, s a válaszokból megállapítható, hogy alapvetően a kor követelményeinek megfelelő helyen szültek az anyák. Az idős korosztály (az első generációban lévő 70 év fölöttiek) még otthon (1 fő), az annál fiatalabbak (6 fő) már ligában, a második generáció (23 fő) már kórházban szült. Sok információval nem szolgáltak válaszadók a szülés menetével kapcsolatban, mert alapvetően ez kerülendő témának számított, és nem szívesen beszéltek róla. Annyi információt kaptam csak, hogy bába segített a szülésben, vagy orvos. Egy esetben kaptam részletes információt arról, hogyan zajlott a tanyáról való eljutás a ligába, erről a 10. számú válaszadó így nyilatkozott:

„A lányomhoz nagyon sok emlékem van, nagyon nagy eső volt, én a tanyán takarítottam még és a szénát össze kellett szedni, így anyósommal összeszedtem, fáradt lettem, nagyon enni se bírtam, éjszaka elkezdett fájni a hasam, szóltam anyósomnak és ő azt mondta haza kell menni. Nagy eső volt, így elindultunk, kegyetlen volt az út, mikor kiértünk az útra, ami nagy kövekkel volt kirakva találkoztunk egy részeg emberrel, aki elszundított, mikor ki akartuk kerülni felébredt a ló megijedt és belementünk az árokba. Belecsúsztuk és beleestem a sárba meg a vízbe. De akkor már 5 percenként jöttek a fájások, gyorsan az ember is segített kihúzták a kocsit és bevittek a ligába. A bába asszony azt mondta, még későbbre vagyok kiírva nem igazán lesz itt szülés, de amikor megnézte már látta a fejét és megszületett a lányom. Nagyon megkönnyebbültem, hogy végre megszülhettem.”⁹²

⁹² 10. számú válaszadóval készített strukturált interjú: Szabó Jánosné 72 éves

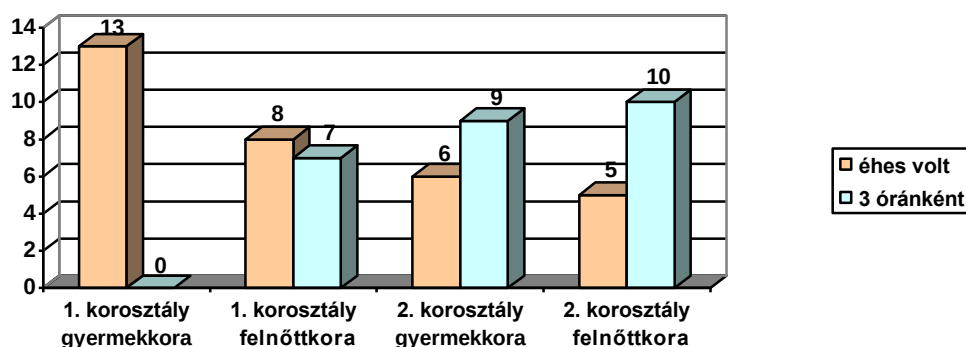
A gyermekági időszakhoz kapcsolódó eredményeket a 6. ábra mutatja.



6. ábra: Gyermekági időszak (fő)

A gyermekági időszak hossza nagy különbségeket mutat. Átlagosan 6-8 hetet töltöttek gyermekágban a megkérdezettek (10 fő) de adódtak olyan esetek, amikor kevesebb időt (19 fő) - Ennek fő oka az lehetett, hogy míg régen gyorsabban vissza kellett állni a munkába, napjainkban, a GYES bevezetésével már több időt tölthettek az anyák lábadozással.

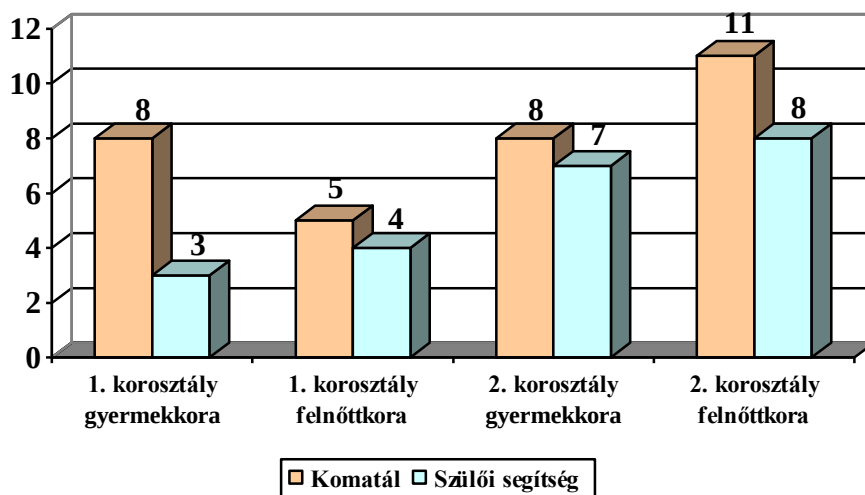
Arra a kérdésre is kerestem a választ, hogy a gyermekági időszakhoz kapcsolódóan milyen szokások voltak jellemzőek, például az újszülöttet hány óránként szoptatta az édesanya, vittek-e neki komatátalt valamint, hogy volt-e egyéb segítsége az anyának ebben az időszakban. Az első ehhez a kérdéshez vonatkozó diagram (7. ábra) a szoptatási szokásokhoz kapcsolódik, a válaszadók többsége (17 fő) 3 óránként szoptatott, míg 13 fő a gyermek igény szerinti táplálását részesítette előnyben. A visszaemlékezésekből kitűnik, hogy az első korosztály szülei az éhség megjelenése alapján táplálták csecsemőjüket (13 fő), míg a 3 óránkénti táplálás nem volt jellemző.



7. ábra: A szoptatáshoz kapcsolódó szokások (fő)

A kor előrehaladtával egyre dominánsabb szerepet kap a manapság elfogadott **háromóránkénti szoptatás**. Ez egyre hangsúlyosabbá válik, valószínű az egyre hatékonyabb védőnői ellátás és az egyre szélesebb körű tájékoztatás miatt.

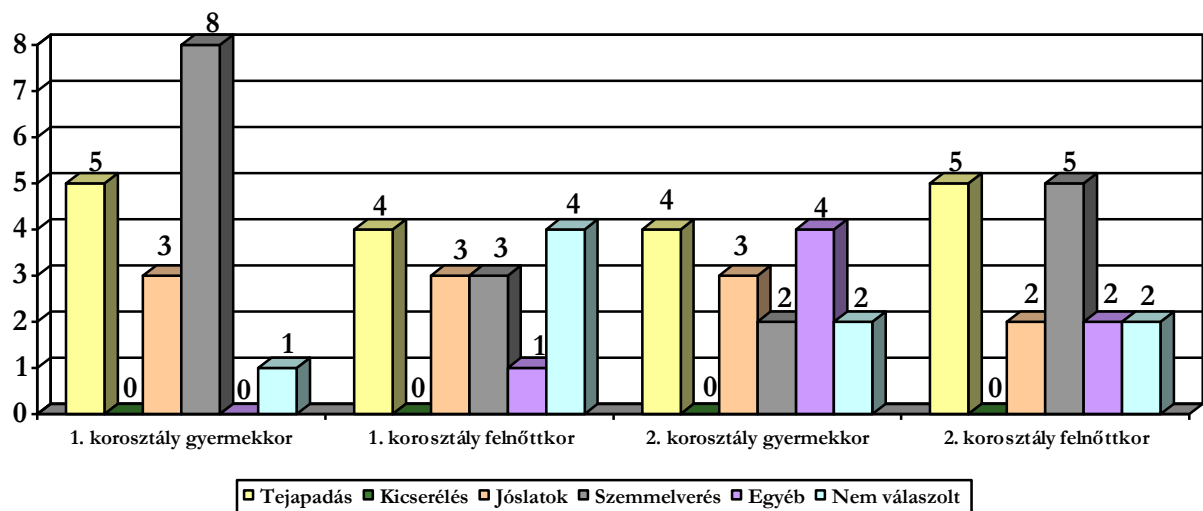
A következő diagram (8. ábra) azt mutatja, hogy milyen intenzitással élnek a régi szokások a családok életében, ilyen szokás a komatál, amelyet a gyermekágyas asszony és családja számára vittek rokonok vagy szomszédok, ezzel is segítve azt, hogy az anya pihenhessen.



8. ábra: Egyéb gyermekágyi időszakhoz kapcsolódó szokások- komatál, szülői segítségnyújtás (fő)

A válaszadók véleménye szerint ez a szokás az idők során **nemhogy csökkenő tendenciát mutat, hanem éppen ellenkezőleg, folyamatosan erősödik**. Ez az ősi hagyomány, amelyet már szakirodalmi kutatásomban említettem, újra intenzíven mutatkozik. A szülői segítségnyújtás is hasonló szerepül szolgál, mint a komatál, csak ebben az esetben a nagyszülő egyéb házimunka elvégzésében is segített. Voltak válaszadók, akiknél mind a két szokás él (5 fő).

A hiedelmek, babonák fontos részét képezik a hagyományos nevelésnek, régen ennek misztikus jelentése volt, manapság viszont már inkább a hagyományok megőrzése szempontjából lényeges mozzanat az emberek életében. (9. ábra)

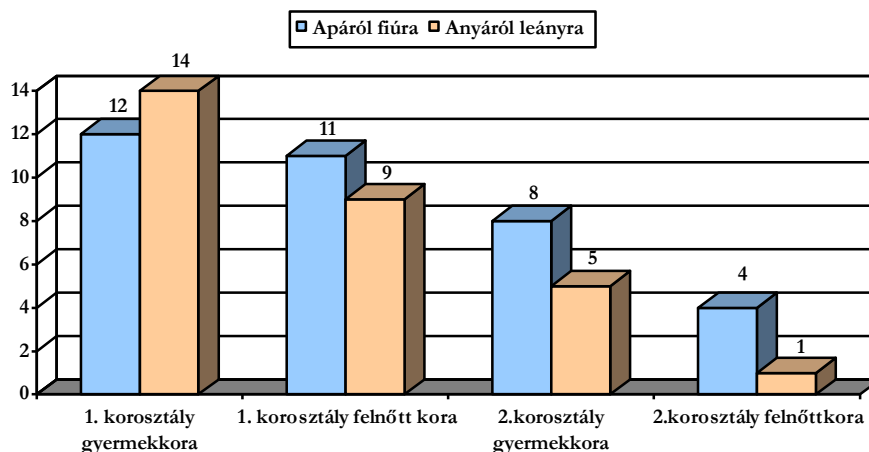


9. ábra: A gyermekágyhoz kapcsolódó hiedelmek (tejpadás, kicserélés, jóslatok, szemmel verés) (fő)

Az újszülött illetve a csecsemőhöz kapcsolódóan babonákról szakirodalmi kutatásomban négy főbb területet tártam fel. Melyből interjúim tükrében megállapítható, hogy **három a mai napig is él a Jászságban**. A legintenzívebben a tejpadás megelőzését szolgáló népszokás van jelen a megkérdezettek körében, a rántott leves etetése a gyermekágyas asszonnyal, valamint a gyermek szemmel verését megelőző hagyomány, azaz a csecsemő megköpködése él az emberek köztudatában. A családok közül volt, akinél nem csak egy szokás jelent meg (5 fő).

Az interjúban kitértem arra, hogy a családokban milyen gyakori volt a csecsemőhalál és ezt hogyan dolgozták fel a szülők, illetve mely tényezők okozták a gyermekhalandóságot. A megkérdezett családokban nagyon ritka volt a csecsemőhalál, a legtöbb esetben nem volt. Abban a néhány esetben, ahol megjelent (3 fő), a kor tipikus gyermekbetegségei okozták ezt (ilyen betegség volt a diftéria).

A hagyományos paraszti közösségben motívumként jelenik meg a nevek hagyományozódása, azaz, hogy a gyermek szülei után kapja a keresztnévét. Interjúim segítségével azt próbáltam megfigyelni, mennyire él ez a tradíció ma is. Amennyiben már nem él, mi váltja ezt fel, manapság milyen tendenciák figyelhetők meg a gyermekek névválasztása kapcsán. A 10. ábra azt szemlélteti, hogy a hagyományos névadási szokások mennyire élnek a mai napig is.



10. ábra: A keresztnévek öröklése generációkon át (fő)

Elmondható, hogy a mai napig is élnek a hagyományos névadási szokások a második generációnál. **Dominánsan főként az apa neve öröklődik a családokban, de ez a tendencia korosztályonként csökken** (az első generációnál 14 fő, 10 fő és a harmadik generációnál 5 fő). Míg az első generáció esetében volt olyan válaszadó akinél mind az anya és mind az apa neve öröklődött (2 fő) úgy az utolsó generációnál már erre nincs példa). A megkérdezett szülők meghatározó többsége úgy véli, hogy manapság általánosan az emberek divat és népszerűség alapján választanak a gyermeknek nevet.

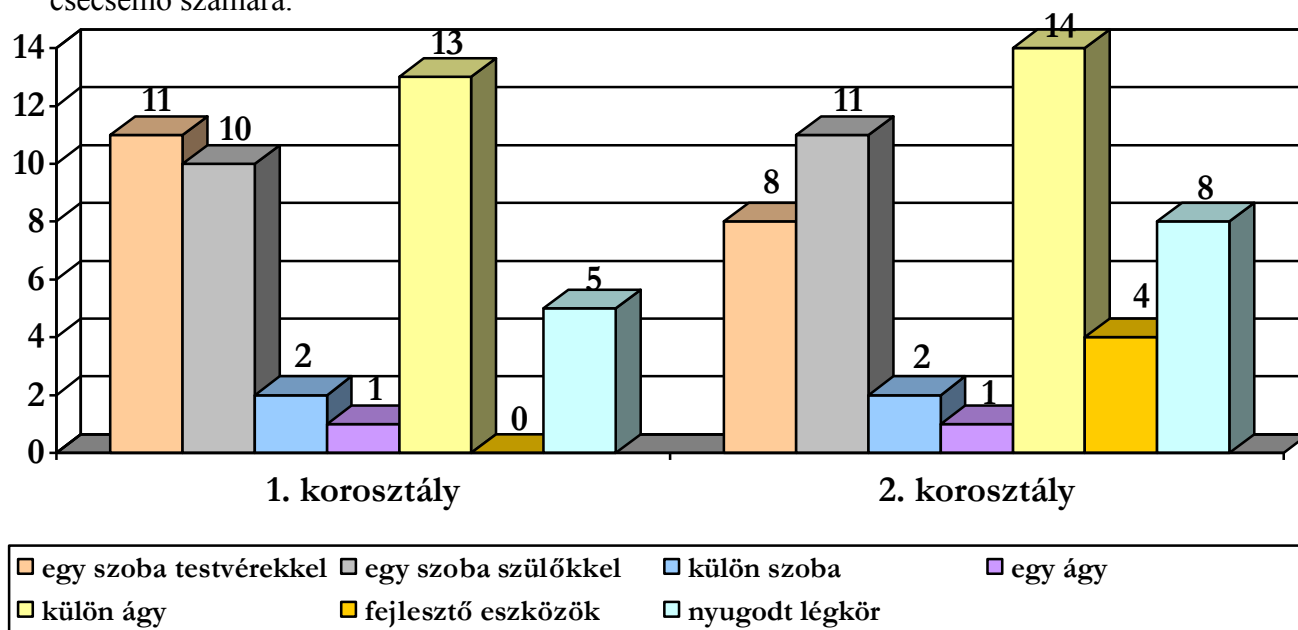
A Jászságban az uralkodó a római katolikus vallás, - ez alól kivétel Jászkísér – így keresztelésnél leginkább a katolikus vallási motívumok élnek. A templomban keresztelik a gyermeket, az első generációnál még leggyakrabban a születést követő héten kereszelték, manapság ez már kitolódhat, akár hónapokkal vagy évekkel későbbre is. A keresztszülő választás a mai napig is hagyományos keretek között zajlik. A hagyomány szerint a gyermeknek a keresztszülőt a családból választották ki az elsőnek az anya testvérét, a második gyermeknek pedig az apa testvérét. Ha nem volt testvér, akkor pedig egy közeli hozzátartozót kértek fel a megtisztelő feladatra. Régen nem volt jellemző a keresztelő ajándék, ám manapság megfigyelhető, hogy a leány gyermeknek ékszert ajándékoznak, - általában fülbevalót -, a fiú gyermeknek pedig használati tárgyat, például babakocsit adnak a keresztszülők.

A keresztelő megünneplése általában családi ebéd keretei között zajlott, ez függött a pénzügyi helyzettől és a politikai elvárásoktól, volt olyan időszak, amikor ugyanis titokban kereszteltek.

Az erős vallásosság, a hitélet rendszeres gyakorlása, a babonák, hiedelmek a generációk előrehaladtával csökkennek. Míg az első generációnál megjelennek olyan rigmusok, mint „*Kis pogánykát vittünk, kis báránykát hoztunk*” ezek a későbbi generációknál eltűntek.

Első évek

A harmadik nagy témakör a gyermek első éveivel kapcsolatos ismeretekre, tevékenységekre vonatkozott. Elsőként az ideális otthoni körülményekre tért ki a kutatás, arra, hogyan laktak, éltek, illetve laknak, élnek a gyermekkel, milyen a gyermek szobája, hol helyezkedik el. Arra kerestem a választ, hogy mit tartanak ideális otthoni körülménynek egy csecsemő számára.

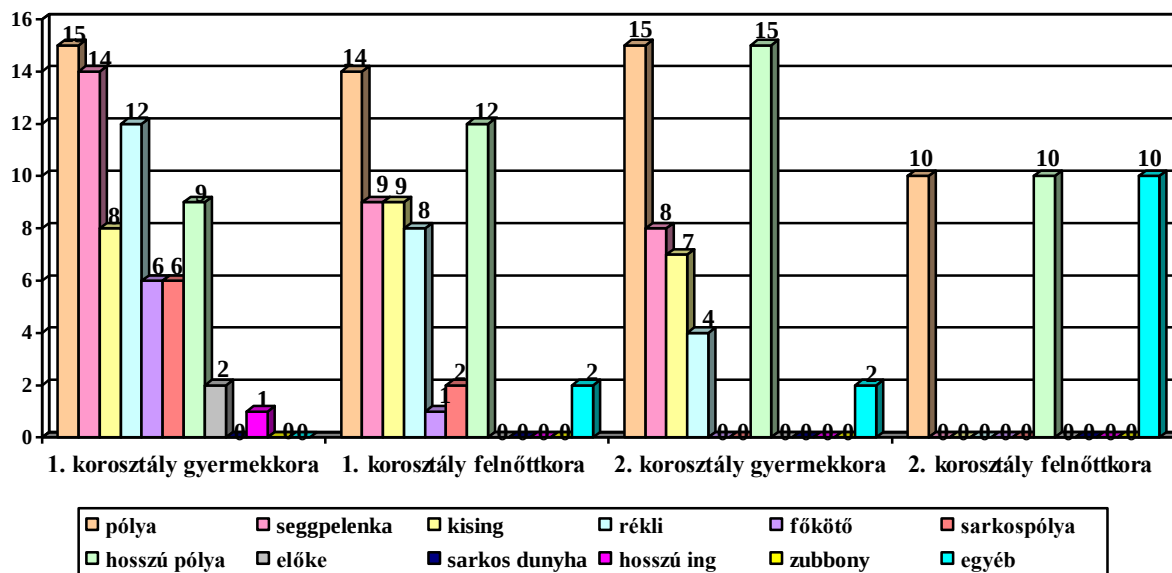


11. ábra: Ideális otthoni körülmény egy csecsemő számára (fő)

Manapság sokat hallunk arról, hogy a gyermek és a szülők számára a külön szoba a legideálisabb, mégis elmondható, hogy **mai napig úgy gondolják a megkérdezettek, hogy a gyermek számára - az első éveiben - a szülőkkel a legideálisabb egy szobában aludni.** (11. ábra) Általában egy ágyban nem aludtak a gyermekkel, de a közös szobát fontosnak tartották. Az interjúban résztvevők úgy vélik, így minden apróbb mozzanatra, jelre figyelmesebben tudnak reagálni, mint külön szoba esetén, s az anyát is megnyugtatja, ha a közelében van a csecsemő. Később pedig azt tartják, a testvéreknek az a legjobb, ha egy szobában alszanak, és csak kamaszkorban szükséges a külön szoba mindenki számára. Új motívumként lépett be a gyermeknevelésbe a fejlesztő eszközök használata, amely az első generációnál még egyáltalán nem töltött be fontos szerepet, a második generációnál már szerepet kap. Az újszülött általában bölcsőben aludt, bár megjelent olyan válasz is, mint az összetolt fotel vagy kosár, mint fekhely, ez persze függött az anyagi helyzettől is.

A gyermek ruházata, viselete egyik legszembevetőbb része a hagyományok megőrzésének, éppen ezért szükségesnek tartottam megvizsgálni, hogy a mai modern ruházatba mennyire épültek be a hagyományos gyermeköltözet részei. Az interjúban külön kitértem az újszülött, a csecsemő és

a kisgyermek ruhájára is. A 12. ábrán az újszülött ruházatának változása figyelhető meg. A megkérdezettek közül, csak azok a válaszok vannak megjelölve, akiknél valahogyan megjelenik a hagyományos gyermekruházat.



12. ábra: Az újszülött hagyományos ruhaviseletének fennmaradása (fő)

A gyermek öltöztetési szokásai a korral folyamatosan változnak, az újszülöttnél megfigyelhető, hogy generációkon át póló használata jellemző. A gyermek későbbi életszakaszaiban, egyre kevésbé jelennek meg a tradicionális hagyományos öltözet részei. A mai modern követelményeknek megfelelő ruhákat viselnek a kisgyermek, amelyeknél a szülők speciális igényei is megjelennek az ár, praktikára és kényelemre koncentrálva.

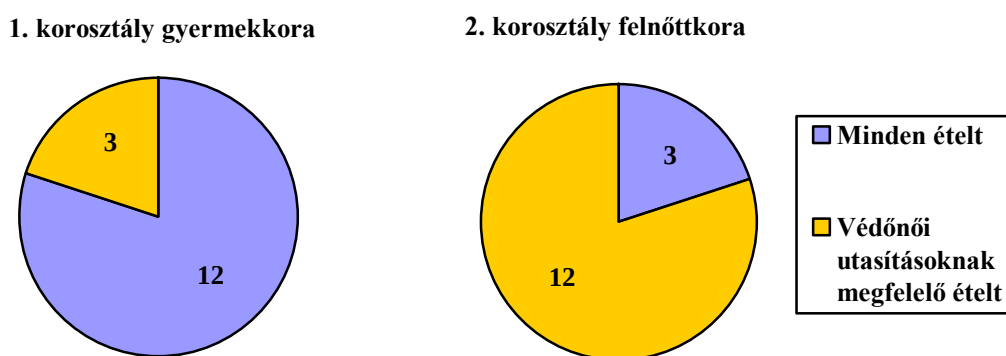
A gyermeknevelésben fontos szerepe van a mozgásfejlődést segítő eszközöknek. A hagyományos gyermeknevelésben olyan eszközök voltak jelen, mint a szék, pellengér és állóka. Hasonló tendencia figyelhető meg ezen eszközök kapcsán, mint a viseletnél, azaz a mai modern gyermeknevelés erős hangsúlyt kap, és fokozatosan elhagyták ezeket a segítő eszközöket. Észrevehető az is, hogy régen nagy gondot fordítottak az eszközök nélküli gyermekfejlesztésre, gyermekfoglalkoztatásra, sokszor egy teljesen más funkciót szolgáló tárgy vált játékszerré vagy mozgást segítő eszközzé. **A szülők sokkal értékesebbnek tartják sok esetben azt, ha ők segítenek a gyermeknek ülni, mászni, járni tanulni, mintha eszközöket használnának.** „Mi vettünk neki ilyen speciális eszközöket, hogy Viki könnyebben megtanuljon járni, de hát sose érdekelte, jobban örült, ha mi sétáltunk vele...de hát én is így tanultam nekem se lett bajom. Sőt jónak tartom!”⁹³

⁹³ 26. számú válaszával készített strukturált interjú Szerző Nikolett 23 éves

A gyermek biztonságának megőrzése a generációk előre haladásával egyre nagyobb hangsúlyt kapott. Míg az első generációnál nem jelent meg a nevelésben, úgy az idő múlásával, a második generáció gyermeknevelésében már dominánssá vált.

A kisgyermek táplálásával kapcsolatos nézetek, szemléletek jelentősen átalakultak az elmúlt időszakban. Számos tudományos kutatás alátámasztotta azt a hagyományos nézetet, mely szerint az anyatejes táplálás a gyermek első életévében mennyire fontos.

Arra a kérdésre, hogy meddig táplálták anyatejjel a gyermeket, különböző válaszokat kaptam, nem lehet egységesen megállapítani, hogy az idő előrehaladtával hogyan változott a tevékenység időtartama, bizonyos esetekben az egy éves kor vagy annál tovább, máshol pedig kevesebb mint egy év volt jellemző. Nem lehet egységes képet alkotni ezzel a kérdéssel kapcsolatosan, mivel a szoptató édesanya testi, fizikai adottságai, táplálkozása nagyban befolyásolják a tej mennyiségét és azt, hogy meddig tudja szoptatni kisdedjét. A gyermek átszoktatása általában fokozatosan zajlott. Ám ez a különböző gyermekeknél eltérő képet mutatott. Volt olyan család (1 fő), akinél a szülő fokhagymával kente be a mellét, hogy a gyermek leszokjon a szopásról és az anyatejéről. A leszoktatásnak modern megoldása a tejapasztó gyógyszer használata volt (1 fő alkalmazta). A legszembetűnőbb gyökeres változás a gyermek étrendjében figyelhető meg, amely a 13. ábrán látható.

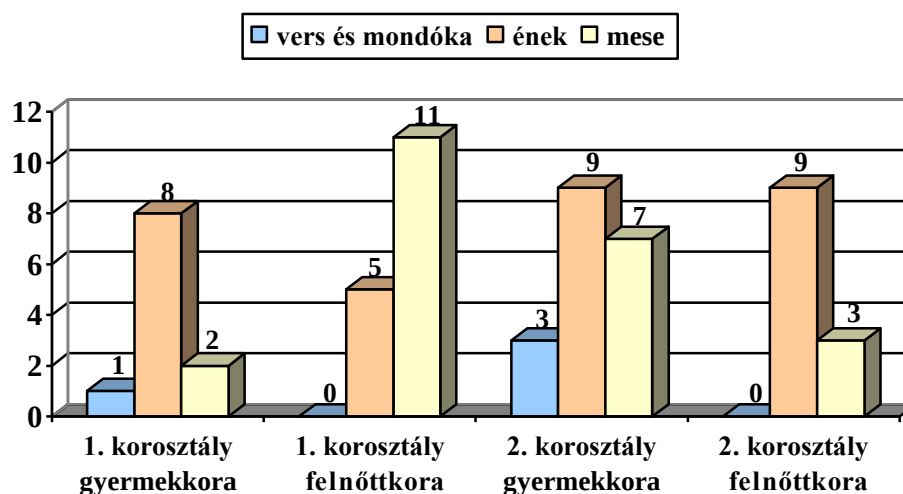


13. ábra: Gyermek étrendjének változása (fő)

Míg az első generációnál javarészt mindent ehettek a gyermekek, addig a második generáció már ügyelt arra, hogy a védőnő által javasolt - azaz a mai követelményeknek megfelelő - étrendet kövesse a gyermekek táplálásánál. Az első korosztálynál a megkérdezettek közül 12 fő válaszolta azt, hogy mindent adtak nekik szüleik, a 2. korosztályból már 12 fő mondta, hogy csak a védőnő utasításainak megfelelő ételekkel etették a gyermeküket.

A gyermek altatása mindig egy bensőséges állapot, meghitt tevékenység. Az interjúmban három lehetőség jelent meg, amellyel altatták a szülők a gyermeket, a mese, vers és dalok. **Az altatódalok mindig dominánsan jelen voltak a gyermekaltatásnál** (szülőként 5 fő, illetve 9 fő) .

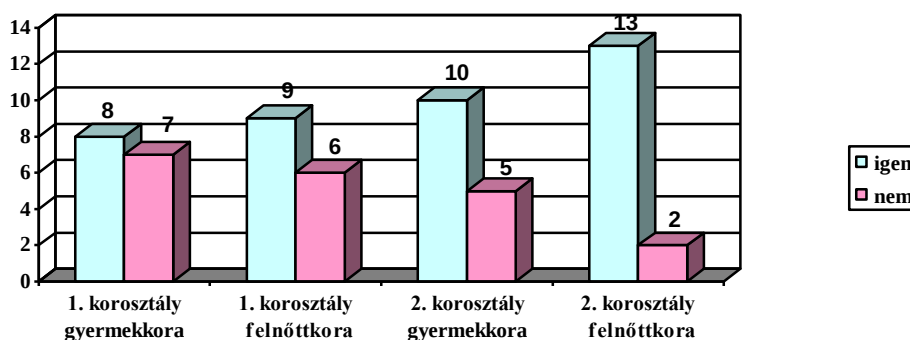
Nem minden esetben volt ez a leghangsúlyosabb altatási mód, de minden korosztálynál megjelenik, ahogyan a 14. ábrán is látható.



14. ábra: Gyermek altatása (fő)

Ezek a dalok nem speciálisan altatásra szolgálnak, hanem mindenféle zene, amelyeket a szülők tanultak szüleiktől, vagy olyan dalok, amelyeket a szülők kedvelnek. Sokkal hangsúlyosabban jelent meg a gyermekek számára a napközbeni éneklés. A mondókázás mellett ez volt a legdominánsabban jelen lévő kategória. **A megkérdezettek válaszai alapján elmondható, hogy a gyermeknek való éneklés a generációk előrehaladtával emelkedő tendenciát mutat**, azonban a minta elemszáma nem teheti lehetővé, hogy általánosítsunk, de mindenképpen öröndetes a zenei nevelés vonatkozásában kiemelni ezt az eredményt.(15.ábra)

A rendszeres meseolvasás, mesélés viszont csökkent, 11-főről 3-ra esett vissza azok száma, akik e tevékenységet végzik altatáskor. Feltételezhető, hogy a változás a gyermek életkora miatt van, hiszen sok gyermek a harmadik generációban még nagyon kicsi, így az ének jobban előtérbe kerül.



15. ábra: Énekelnek-e a gyermeknek napközben? (fő)

A gyermekmondókák és dalok ismerete öröklődik, a megkérdezettek elmondása alapján a legtöbb mondókát édesanyjuktól vagy nagyanyjuktól tanulták. Interjú készítem során három, speciálisan a Jászságban fellelhető gyermekmondókát találtam. Az első ilyen a Jászapáti Balaty Matyi, amely akár egy nyelvtörőnek is elmondható, így hangzik:

„Jászapáti Balaty Matyi, elvette a félegyházi Kalaty Katyit, de félegyházi Kalaty Katyi nem szerette jászapáti Balaty Matyit, ezért jászapáti Balaty Matyi addig ütte félegyházi Kalaty Katyit, míg félegyházi Kalaty Katyi nem szerette jászapáti Balaty Matyit.”⁹⁴

A második kis verses mondóka, amelyet a végtelenségig lehet ismételni, ritmikussága miatt:

*„Jött a rendőr kopogott,
Kicsi szívem dobogott.
- Miért jár maga bugyiba?
Beviszem a dutyiba!
- Rendőr bácsi kérem szépen,
nem bugyi ez pizsama,
mert azt mondta az anyukám,
hogy vegyem föl a pizsamám,
és menjek végig a jászsági főutcán!”⁹⁵*

Ezek mellett természetesen megjelennek azok a mondókák, amelyek az ország egész területén ismertek, mint a „csip-csip csóka”, „ec-pec kimehetsz”

A mondókák megismerésén kívül arra a kérdésre is kerestem a választ, hogy milyen játékokat játszottak illetve játszanak a felnőttek a gyermekkel. A csecsemőkorra általánosságban jellemzők az olyan alapvető játékok, mint a „Ciróka-maróka”, vagy a kukucsolás, amikor is a szülő az eltakart arcát hirtelen megmutatja, valamint az olyan játékok, amelyeknél leginkább a gyermek simogatása kap hangsúlyt. A karon ülő időszakban is megvannak az alapvető játékok, mint a „Hinta-palinta”, „Ciróka-maróka”. Ezek közül a játékok közül sokban megjelenik a tájszólás, tehát ugyanaz a szövege, mint az ország más tájain, csak a megfelelő tájszólásban, mint például „lóg a lába lóga, nincsen semmi dóga, mer ha dóga vóna, a lába nem lógna”. Ezeken kívül megjelennek a Jászságban fellelhető népi hagyományos gyermekjátékok is, mint „Az én öregapám szántó-vető ember volt” kezdetű játék. Ami abból áll, hogy a gyermek hátán fekszik, egy felnőtt megfogja a sarkát, és segít neki felhúzni a lábát a hasához, majd visszahúzni, a

⁹⁴ 23. számú válaszával készített strukturált interjú Banka Beáta Ilona 42 éves

⁹⁵ 23. számú válaszával készített strukturált interjú Banka Beáta Ilona 42 éves

17. számú válaszával készített strukturált interjú Faragóné Szabó Margit 51 éves

mondóka végén pedig a felnőtt eldobja a gyermek lábát oldalra. Ez így hangzik: „Az én öregapám szántó vető ember vót...így üsztökéte az ekét, így üsztökéte az ekét, oszt így vette ki!”⁹⁶.

A nyelvtörőknél nem találhatók igazán a tájegységre jellemző különleges nyelvtörők, a megkérdezettek általánosságban három-négy nyelvtörőt ismertek, ilyen a „Répa, retek, mogyoró, korán reggel ritkán rikkant a rigó”, vagy „Az ipafai papnak fapipája van, ezért az ipafai fapipa egy papi fapipa”.

Az interakciós játékokon kívül az interjúkban kérdésként szerepel, az hogy melyek voltak a gyermek első játéka. Ennél a korszaknál is megjelennek a nemi szerepet erősítő játékszerek, főleg az első generációnál, itt ugyanis a lányoknál babát a fiúknál kis állatokat, autókat említenek. A későbbi időszakban már elterjedté vált a csörgő mindkét nemnél, amely már a második generáció gyermekkorát és az ő gyermeknevelését is végig kíséri.

A mondókákon és népi játékokon kívül a gyermeknevelésben fontos szerepet kapnak a szólások, mondások vagy más egyéb nevelő célzatú megjegyzések, amelyek szájhagyomány útján terjedtek. A mai napig is tovább él a gyermeknevelésben, néhány szájról szájra átadott nevelő célzatú megjegyzés a szülők körében, melyek a mai napig is élnek a köztudatban. Az egyik ilyen, amelynél formai változások következtek be az a „Ne menj a kúthoz, mert beleránt a vasorrú bába!”⁹⁷ ez már a későbbiekben „Ne menj a kúthoz, mert elvisz a mókár!”⁹⁸, amikor pedig már a kút, mint veszélyforrás eltűnt a házaknál ez átalakult más viselkedésbeli szabályozássá, mint „Viselkedj, mert elvisz a mumus!”⁹⁹ vagy „Majd elvisz a csúnya bácsi”¹⁰⁰.

Ezen kívül fennmaradtak olyan nevelő célzatú megjegyzések, amelyek változatlan formában élnek a mai napig is a megkérdezett családoknál, mint például „Ne igyál olyan sokat, mert béka nő a hasadban!”, „Ne nyeld, mint kacska a nokedlit!”, „Aki elsőnek megeszi az ételt az lesz az angyal!” (ezek minden megkérdezett családnál élnek). Ezek főként étkezési szokásokra vonatkozó megjegyzések, ám találtam egy fenyegető célzatú megjegyzést is, amely változatlan formában fennmaradt „Kinyitom a pofonos ládát!”¹⁰¹.

Szakirodalmi kutatásom során feltártam azt, hogy általánosan elfogadott büntetési forma volt a fizikai fenyegetés, éppen ezért kíváncsi voltam, hogy interjú alanyaimnál milyen büntetési formák voltak, illetve jellemzők a mai napig is. A szakirodalmi kutatásban a büntetési módok függtek az

⁹⁶ 23. számú válaszával készített strukturált interjú Banka Beáta Ilona 42 éves

17. számú válaszával készített strukturált interjú Faragóné Szabó Margit 51 éves

15. számú válaszával készített strukturált interjú Görbe Zsuzsanna 64 éves

5. számú válaszával készített strukturált interjú Görbe Józsefné 67 éves

⁹⁷ 10. számú válaszával készített strukturált interjú: Szabó Jánosné 72 éves

⁹⁸ 17. számú válaszával készített strukturált interjú: Faragóné Szabó Margit 51 éves

⁹⁹ 22. számú válaszával készített strukturált interjú Simonyiné Tóth Katalin 33 éves

¹⁰⁰ 21. számú válaszával készített strukturált interjú Oláh Angelika 35 éves

¹⁰¹ 2. számú válaszával készített strukturált interjú Banka Anna 63 éves, 30. számú válaszával készített strukturált interjú Kovács Magdolna 39 éves

elkövetett csíny súlyosságától és a felnőtt hangulatától. A verés eszközei általában a tenyér, vessző, nadrágszíj és a kötél volt, elvétele az ustor (ostor) is megjelent, ám ezt főként csak riogatásnak használták.¹⁰² ¹⁰³ Ám manapság elmondható, hogy az érzelmi büntetés nagyobb hangsúlyt kap a gyermeknevelésben, mint a fizikai. A gyermeket általában veszekedéssel vagy sarokba állítással büntették. Ha lopáson kapták a gyermeket, akkor neki kellett szembenéznie a károsult féllel és neki kellett bocsánatot kérnie, ám a szégyenen kívül más büntetést ezen kívül nem kapott¹⁰⁴. **A szófogadatlanság és az engedetlenség, a szülői tisztelet figyelmen kívül hagyása a legdominánsabb ok, amiért a gyermeket büntették, a tiszteletlenség számított az egyik legnagyobb vétségnek, ilyen esetekben történt, hogy fizikai fenyítéssel büntették meg a gyermeket.** A válaszadók közül 10 fő említett gyermekénél ilyen vétséget, aminek szankciója fizikai büntetés volt, általában egy pofon.

A gyermek szobatisztaságra nevelése egy fokozatos szoktatási folyamat. A gyermek szobatisztaságra szoktatásának életkora nagy szóródást mutat, ez az egyéni adottságokkal, az individuális fejlődési ütemmel hozható összefüggésbe. **Átlagosan elmondható, hogy a gyermekek 2 éves kor körül lettek szobatiszták.** Érdekes adatként jelent meg, hogy a gyermekeket, általában nyáron tették szobatisztává, ugyanis ilyenkor az udvaron vagy a kertben, kis ingben vagy pólóban lévő gyermek könnyedén elvégezhetette dolgát. Sokszor úgy motiválta erre a szülő, hogy „*Gyere, itassuk meg a pipiket!*”¹⁰⁵ vagy „*Itassuk meg a katicákat!*”¹⁰⁶ esetleg egyéb állatokat.

Népszokások, ünnepek

Az ünnepi népszokások a mai napig is hangsúlyosak a megkérdezett családoknál. Erősen él a vallás, a hitélet az interjúban részt vevő családoknál, ez főként az ünnepi szokásoknál figyelhetők meg. Az intenzitás csökkent kevesebbet járnak templomba, de még most is fontos szerepet tölt be. **Húsvétkor a megkérdezettek jelentős többségénél a locsolkodás a legdominánsabb elem,** amikor is az apa a fiúgyermekkel elmegy locsolkodni. Ám ezen hagyomány mellett fellelhető még most is a közös családi ebédek, valamint a hagyományos vallási motívumok, mint az ünnepi szentmisén való részvétel. Ezek nem csupán a kisgyermeknevelésre vonatkoznak, de mivel ezekbe a gyermeket is bevonták így fontos kiemelni. (16. ábra)

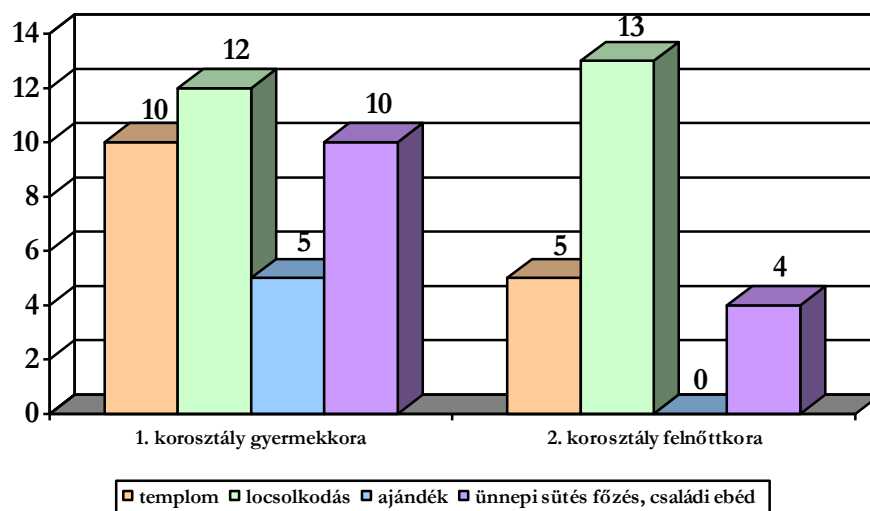
¹⁰² Csekő Csilla: A gyermeknevelés néhány aspektusa, a hagyományos paraszti környezetben, <http://mek.oszk.hu/01800/01887/html/ezersz05.htm> (2011. 09. 12. 08.10h.)

¹⁰³ Csete Balázs(1993): A jászkiséri gyermek élete a születéstől a házasságig, Szolnok. 26.-28p

¹⁰⁴ 3. számú válaszadóval készített strukturált interjú: Bobák Júlia 80 éves, 30. számú válaszadóval készített strukturált interjú: Kovács Magdolna 39 éves

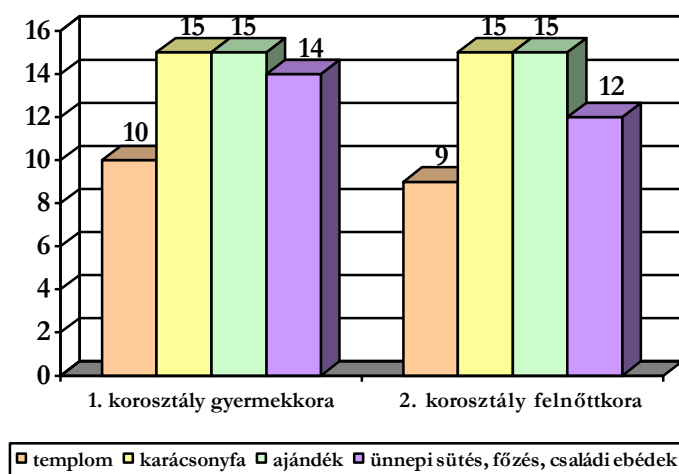
¹⁰⁵ 5. számú válaszadóval készített strukturált interjú Görbe Józsefné 67 éves

¹⁰⁶ 26. számú válaszadóval készített strukturált interjú Szerző Nikolett 23 éves



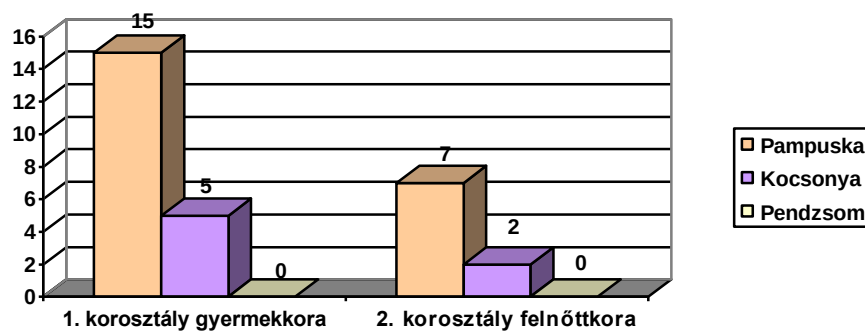
16. ábra: Húsvéti népszokások (fő)

Karácsonykor a vallás szerepe felerősödik, ilyenkor a megkérdezettek többsége részt vesz szentmisén, ami nem csak az első korosztály gyermekkorában figyelhető meg, hanem a második korosztály életviteli, gyermeknevelési szokásainál is. A hagyományos motívumok, mint karácsonyfa, ajándékozás mellett lényegesen intenzívebben megjelenik a szentmise látogatás, mint húsvétkor. Viszont a megkérdezettek válaszai alapján feltételezhető, hogy bár nagyon lassan, de ezek az erős, mélyen gyökerező hagyományos vallási motívumok az évtizedek folyamán folyamatosan csökkenek. (17. ábra)



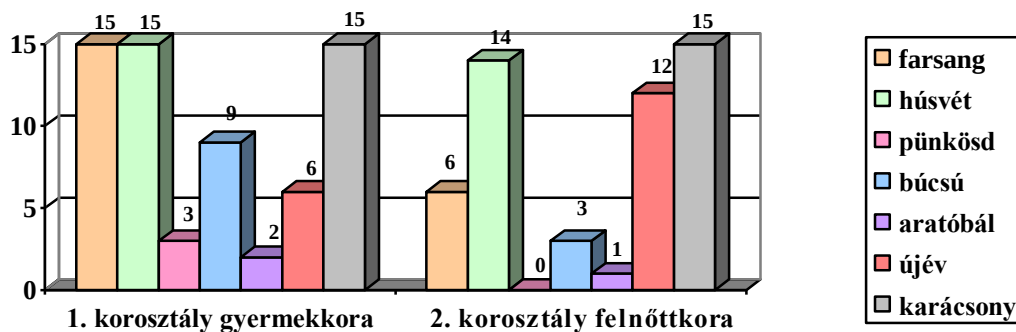
17. ábra: Karácsonyi népszokások (fő)

A farsangról elmondható, hogy egy igazán tradicionális eleme a népszokásoknak. Éppen ezért vizsgáltam meg, hogy fennmaradtak-e a megkérdezett családoknál erre vonatkozóan hagyományok. A 18. ábrán látható, hogy a pendzsom, mint hagyományos farsangi mulatság megszűnt (s az első generáció életében sem volt már jelen), ám még olyan alapmotívum, mint a **pampuska (szalagos fánk) sütés a mai napig is élő hagyomány**, bár a generációk előrehaladásával csökken.



18. ábra: Farsangi népszokások (fő)

Vannak az évszakokhoz kapcsolódó ünnepek a népi kultúrában, amelyek a gyermeknevelés szempontjából is fontosak, hiszen ezekben nő fel a gyermek. Ezért az interjú alanyoktól megkérdeztem, hogy vannak-e speciálisan az évszakhoz kapcsolódó szokásaik, mint az aratóbál, vagy a vallási alapon nyugvó pünkösöd, vagy búcsú. **A megkérdezettek válaszaik alapján elmondható, hogy a generációk változásával a hagyományos vallási ünnepek szerepe fokozatosan csökken. (19. ábra).** Míg régen a pünkösöd, búcsú ünneplése hangsúlyosabb volt, ez mostanra minimálisra csökkent.



19. ábra: Évszakokhoz tartozó ünnepek (fő)

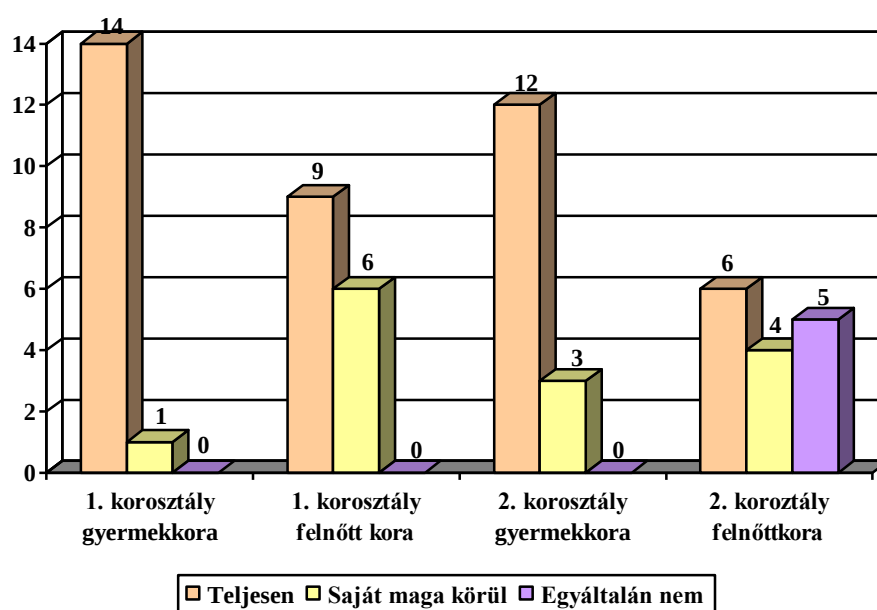
Az ünnepek megismertetése a gyermekkel alapvetően szülői feladatnak tekinthető. Éppen ezért fontos volt megkérdezni, hogy, hogyan ismertették meg a szülők a gyermekekkel az ünnepeket. Az állandó interakció fontos része a gyermeknevelésnek és az interjúban részt vevők állítása alapján, általánosan elmondható, hogy minden generációnál a gyermek bevonásával történt az ünnepi szokások megismertetése.

A vidéki környezetben szokásként jelenik meg a disznótoros, amely az ételmezést is segíti. A kutatásomban kitértem arra is, hogy a gyermeket bevonták-e vagy bevonják-e a szülők a tor körüli teendőkbe. Fontos megemlíteni, hogy a megkérdezett családok közül nem mindegyiknél él ez a szokás, azaz a 30 személyből 15 személynél már nem él, vagy gyermeke még túl kicsi hozzá. **A disznótorosnál szokás volt a kis tűz rakása, hiszen abban az időszakban nem volt gáz**

perkelő, ezt előszeretettel bízták a gyermekre –természetesen szülői felügyelettel. A modern korral ez a szokás megszűnt, viszont ehelyett a gyermeknek kisebb munkát adnak.

A gyermek munkára nevelése

A Jászságban mindig fontos szerepet töltött be a munka, a gyermek munkára nevelése, ez érvényes az interjú alanyaimra is, náluk ez általában fokozatosan történik, amennyire lehetséges belevonják a gyermeket a munkába. A gyermeknevelésükben tükröződik az, hogy általánosságban, nem csupán maguk körül kell a gyermekeknek rendet tartani, hanem segíteni kell otthon a háztartásban is. (20. ábra)



20. ábra: Gyermek munkára nevelése (fő)

Érdekes motívumként jelenik meg, hogy a kertés házban élő szülők kis kertet biztosítanak a gyermeknek, ahol ő saját maga termelhet kedve szerint. A legfiatalabb korosztály válaszaiban azért jelenik meg nagy számban az, hogy semennyire nem vonják be a munkába gyermeküket, mert gyermekeik 3 év alattiak.

A munka fontossága minden korosztálynál megjelenik, minden szülő úgy nyilatkozott, hogy gyermekét dolgoznak akarja nevelni, A 4. számú válaszadó így mesél arról, hogyan nevelte gyermekébe a munka szeretetét:

„Egy kis idő múlva kapott egy ilyen kis kertet... - Ez a tied kisfiam, eztet gondozzad, kapágassad, majd meglásd, hogy minő jó lesz! - Oszt mit ültetünk bele? - Ültetünk bele sárgarípát - mer azt igaz-e szerette a sárgarípát nyessen... sárgarípát meg borsót. Hú de boldog vót, mikor mán szezhethe belüle... - Ugye milyen jó, hogy dolgozol osztan tudol mit ennyi,látod? Mink is azé

*dolgozunk, hogy együnk meg neked is legyen!”*¹⁰⁷ A gyermeknevelésben sokszor nem tudatosan jelenik meg a munkára nevelés fontossága. A szülőnek sokszor fel sem tűnik, hogy gyermekébe a munka szeretet neveli, ezek a szokások tudat alatt s a tanult magatartásból adódnak. **A válaszadók úgy nyilatkoztak (27 fő), hogy a legfontosabb, hogy a gyermek mindig a szülővel legyen és ennek a leghatékonyabb eszköze, ha közös munkát végeznek.**

3. 4. Eredmények összegzése

A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a mai napig fennmaradtak bizonyos népi hagyományok, melyek a gyermeknevelés meghatározó elemei. Ezen tradíciók közé tartoznak például a gyermekágyi időszakhoz kapcsolódó hiedelmek egy része. **A mai napig is élnek olyan motívumok, mint a komatál vitele a gyermekágyas asszonynak, sőt nem csak hogy él, de intenzitása növekszik is.** A hiedelmek és babonák közül is megtalálható még néhány, mint tejpadás elleni vagy a szemmel verés elleni babona. Ezek a mai napig is élnek a köztudatban és alkalmazzák is őket a gyermekek „védelme” érdekében.

Második hipotézisem, amelyben azt feltételezem, hogy a népszokások közül az ünnepekhez kapcsolódóak nagyobb mértékben élnek a jelenlegi köztudatban részben nyert igazolást, mivel a disznótoros valóban nem olyan mértékben van már jelen az emberek életében, mint akár az első generációnál, ám emellett, **fokozatosan csökken az ünnepi népszokások intenzitása** is, hiszen a húsvéton, a karácsonyon kívül a többi ünnepi szokás igen erőteljesen csökkenő tendenciát mutat. Viszont a karácsony és a húsvét esetében a mai napig is élnek a hagyományos elemek, mint például a szentmisén való részvétel, vagy a családi közös ebédek. A farsangi népszokásnál megfigyelhető, hogy bár mértéke csökken, a tradicionális pampuska sütés hozzá tartozik a farsangi időszakhoz, már nem tartják a családok úgy a böjti elemeket és nem viszik fel a padlásra a kész ételt, hanem elfogyasztják.

Utolsó feltevésem, miszerint a gyermek munkára nevelése a Jászságban még napjainkban is fontos eleme a nevelésnek, alátámasztást nyert. Hiszen **a Jászságban még mindig fontos szerepet tölt be a munka, a gyermek munkára nevelése**, amely érvényes a megkérdezettekre is, náluk általában fokozatosan történik, amennyire lehetséges, bevonják a gyermeket a munkába. Gyermeknevelésükben tükröződik az, hogy általánosságban, nem csupán maguk körül kell a gyermekeknek elvégezni a különböző tevékenységeket, hanem segíteni kell a háztartásban is. A szülők úgy nyilatkoztak, hogy gyermeküket bele akarják vonni később a munkába, véleményük szerint a közös munka építő jelleggel hat a családi kapcsolatokra.

¹⁰⁷ 4. számú válaszadóval készített strukturált interjú Erzsébet 90 éves

Sajnálatos, hogy számos hagyomány, régi tevékenység már nem jelenik meg a családok életében, melynek több oka lehetséges. Az egyik a különböző, emberi erőt, kézi munkát igénylő tevékenységek gépesítetté válása, a másik a társadalmi elvárások változása, a harmadik a szülők „szerepének” módosulása, hiszen ma már ritkán elképzelhető, hogy egy édesanya munkatevékenysége csak a gyermekek nevelése legyen; valamint a családszerkezet, családmodell megváltozása is generálja ezeket a változásokat.

Ezek a fontos, múltban gyökerező tudások, ismeretek, tevékenységek, hagyományok azonban többféle módon is megőrizhetők. Hagyományőrző, honismereti körök, csoportok segítségével, tudományos kutatásokkal, az ismeretek oktatásba való beépítésével.

4. Összefoglalás

Dolgozatomban a népi kisgyermeknevelés felkutatását és megismertetését tűztem ki célul. Fontos a magyarság népcsoportjainak vizsgálata, hiszen így látható, hogy bizonyos hagyományaink az ország mely tájáról származnak. Országunk lakossága kisebb népcsoportok keveredéséből tevődik össze, nemzetünk egységét a különböző tájegységeken élő emberek, hol azonos, hol különböző szokásai adják. Dolgozatomban a jász népi gyermeknevelés hagyományait és ma élő elemeit kívántam feltárni és bemutatni. Nehézséget jelentett a dolgozat elkészítésénél, hogy nem végeztek hasonló mélységű kutatásokat korábban, így **kellő számú szakirodalom nem állt rendelkezésemre** a térséget általánosságban bemutató szakirodalmak tanulmányozása és feldolgozása mellett, ezért **adattári kutatásokat végeztem**, ahol korabeli dokumentumok, emlékek, valamint kutatói feljegyzések, adatlapok alapján próbáltam feltárni a Jászság XIX.-XX. századi kisgyermek-nevelési szokásait. Ezen kutatómunka során feltárt eredmények alapján készítettem el interjúkérdéseimet és figyeltem meg, hogy ezek közül a szokások közül melyek azok, amelyek napjainkban is élnek a gyermeknevelésben.

Sok hagyományos elem nem csak a jászokra, hanem az ország más vidékeire is jellemző, azonban léteznek csak helyi, kifejezetten a Jászságban élő hagyományok, szokások, szófordulatok, melyekre dolgozatomban külön is kitértem.

A kutatásban bizonyítást nyert, hogy a népi gyermeknevelés motívumai a mai napig is fellelhetők ezen a területen. A gyermek neméhez való hozzáállás, a gyermekágyi időszakhoz kapcsolódó szokások, hiedelmek és babonák, a keresztnév öröklése, a gyermek fekhelye, gyermek altatása, gyermekmondókák, játékok, nevelő célzatú megjegyzések és a gyermek munkára nevelése tovább öröklődnek generációról generációra és viszik tovább a hagyományt. Számos hagyomány ismeret, tudás, szokás eltűnőben van, melyeket a jövő generációnak is szükséges megőrizni, hiszen a múltunkból eredeztethető a jövőnk.

Irodalomjegyzék

- Csete Balázs Honismereti Szakkör, Életem változása gyermekkoromtól napjainkig, a társadalom és technika hatására Jász Múzeum Adattár 185-204
- Bábosik István (1999): A nevelés elmélete és gyakorlata. Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Bábosik István (2004): Nevelésemélet, Osiris kiadó, Budapest
- Bathó Edit(2004):A jász viselet Jászszági Füzetek,A Jász Múzeumért Kulturális Alapítvány kiadványa.
- Bimbó Zoltánné: Kisgyermekkor pedagógiája (Kézirat)
- Bodnár László (2009): Lakodalmak a Kárpát-medencében II. Kaposvár.
- Böszményi Rózsa(1973): Népszokások, játékok, néprajzi adatok Jász Múzeum Adattár 162-69
- Csekő Csilla: A gyermeknevelés néhány aspektusa, a hagyományos paraszti környezetben, <http://mek.oszk.hu/01800/01887/html/ezersz05.htm> (2011. 09. 12. 08.10h.)
- Csete Balázs (1993): A jászakiséri gyermek élete a születéstől a házasságig, Szolnok.
- Dr Suba Györgyné Kovács Julianna (2009): Vallomások Egy eltűnő világ emlékei Jászapáti,Jászapáti Baráti Egyesületének kiadványa.
- Faragó Tamás: Bölcsőtől a koporsóig
http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Jaszdozsa/index.htm
(2012.01.13. 09. 20 h.)
- Faragó Tamás: Gyermekversek, mondókák Jászárokszálláson Jász Múzeum Adattár 203-79
- Farkas Ferenc: A jászszági nagycsaládok életéről szóló előadása (2011. 03. 21.)
- Fodor Ferenc (1942): A Jászág élettrajza, Budapest.
- Földi József (2010): A jászárokszállási beszéd, Új Berea kft.
- Gombos András: Hagyományörző mozgalom és együttesek Magyarországon
<http://muharay.hu/index.php?menu=133> (2011.08.03. 11. 11h.)
- Herbert János: Jászárokszállás nagyközség monográfiája, Karcag
<http://jaszsag.eu/3a1-hagyományok--kultura.html> (2012.02.01. 09. 11 h.)
http://jaszvilagtalalkozo.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=55&Itemid=76
(2011.11.25. 10.15.h.)
- Kókai Magdolna (2010) : „ Ágy lábában van a másik....” Jászberény.
- Magyar Néprajz,(1990) Akadémia kiadó, Budapest.
- Molnár István (1993): Szólások, közmondások Jászszentandrás és környékén, Szolnok
- Molnár István: Néprajzi gyűjtemény Jász Múzeum Adattár 110-68
- Néprajzi dolgozatok(1997): Születési szokások Jászjákóhalmán. Jászberény.
- Ördög Emánuel(1986): Sors és remény, Jászárokszállás,. Jász Múzeum adattára 438-88
- Révai Lexikon CD (1998) Woodstone interactive kft., Bp.
- Sándor Ildikó: Szólj síp, szólj...
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:jsYmpfSgJkcJ:www.tabulas.hu/cedrus/2001/04-06/szakmas.html+A+%22hagyom%C3%A1nyos+paraszti%22+nevel%C3%A9s+%22haszn%C3%A1lhat%C3%B3%22+j%C3%B3l+%22m%C3%B3dszerek%22&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>
(2011.11.22.12.13h.)
- Sólyom Szilvia: A jász nyelvjárás vizsgálata
<http://www.karinthy.hu/pages/ib/extended/essay/sly/sly.htm> (2012.02.01.11.23 h,)
- Szabó László (1982): Jászág , Gondolat kiadó.
- Szüle András (1980) Gyermekkorom története Jászakisér. Jász Múzeum Adattár 269-80

Mellékletek

1. számú melléklet

1. interjú kérdéssorozat, amely az alany gyermekkorára vonatkozó kérdéseket tartalmazza.

Az Ön gyermekkorára vonatkozó kérdések

Név:

Kor:

Születési hely, idő:

- Meséljen kisgyermekkoráról annak legfontosabb emlékeiről
- Milyen kapcsolata van/volt a szüleivel?
- Hányan vannak/voltak testvérek?

...

I. Terhesség és születési szokások

a) *Gyermekek száma*

- *Gyermekszám egy családban*
 - Mi befolyásolja azt, hogy hány gyermeket vállaltak?
 - a) pénzügyi helyzet
 - b) egyéni indítatás
 - c) társadalmi elvárás
 - d) egyéb:...
- *Gyermekek neméhez való hozzáállás*
 - A fiú vagy a lány gyermek születését szerették volna jobban? Miért?
 - a) örökösödés
 - b) családi érdek
 - c) egyéb:...
 - Hogyan kezelték a fiú és lány gyermekeket régen?
 - a) munkában:
 - b) nevelésben:
 - c) egyéb:
 - Volt-e valamiféle megkülönböztetés? Ha igen, akkor fejtse ki miben?
 - a) munkában:...
 - b) nevelésben:...
 - c) játszásban:...
 - d) egyéb:...

b) *Szülés, gyermekágy*

- *Otthon és a ligában*
 - Melyik szülési módot kedvelték jobban az anyák? Hol szültek szívesebben? Miért?
 - a) otthon
 - b) ligában
 - c) kórházban
 - *Szülés módja és menete*
 - Ha volt kisebb testvére, hogyan emlékszik a születésére? Vannak-e ehhez fűződő emlékei, ha vannak akkor mik?
- ...
- Ha nincs, édesanyja beszélt-e a szülés módjáról menetéről?
 - a) bába vagy orvos értesítésének módja
 - b) vízforralás általános előkészületek(pl.:újszülött ruházat) mik voltak?

c) kórház/liga, milyen módon jutottak el oda?

- *A gyermekágyas asszony ellátásának szokásai*

- Milyen hosszú volt a gyermekágyi időszak?

...

- Milyen szokások kapcsolódtak a gyermekágyi időszakhoz?

- a) szoptatás hány óránként
- b) komatál
- c) egyéb...

- Milyen hiedelmek kapcsolódtak a gyermekágyi időszakhoz?

- a) tejapadás
- b) kicserélés
- c) szemmel verés
- d) gyermekhez kapcsolódó jóslatok (pl.:fürdővíz, alma, tojás)
- e) egyéb

- *Csecsemőhalál (Hozzáállás az élet halál kérdésköréhez)*

- Milyen gyakori volt a családban a csecsemő halál?

...

- Milyen problémák okozhatták a csecsemőhalált?

- a) nem korszerű/megfelelő orvosi ellátás
- b) betegségek
- c) gyógyszerek hiánya
- d) éhezés
- e) higiénias körülmények nem voltak megfelelők

c) *Névadás keresztelés*

- *Névadási szokások*

- Beszélne arról, hogy önöknél vannak-e névadási szokások? És ha vannak, akkor mik ezek?

- a) apáról fiúra
- b) anyáról leányra
- c) egyéb:

- Ön, hogyan kapta a nevét?

...

- *Keresztelési szokások*

- Az önök családjában vannak keresztelési szokások? Ha vannak, kifejtene kicsit bővebben?

- a) keresztelési étkezés
- b) keresztszülő választás
- c) keresztajándék
- d) egyéb

- Hogyan ünnepelték az Ön családjában gyermekek keresztelőjét?

- a) étkezés
- b) ajándék
- c) egyéb

- Mi volt a keresztelés módja?

- a) reggel:
 - ki vitte megkeresztelni?
 - mikor?
- b) délben:
 - megvendéglés volt-e?
- c) egyéb

- Milyen szokások kapcsolódtak a keresztelezéshez?

...

II. Első évek

II. Első évek

- *Gyermek helye a családban*

a) *Gyermek gondozása az első években*

- Ha vannak testvérei, milyen körülmények közt laktak? Egy szobában esetleg egy ágyban?

- a) **egy szoba** / **külön szoba**
- b) **egy ágy** / **külön ágy**
- c) **egy szoba: testvérekkel** / **szülőkkel**
- d) **ágyban** / **máshol (Hol?)**
- e) **egyéb**

- *Gyermek fekhelye*

- *Gyermek ruházata*

- Hol és miben aludt az újszülött és a csecsemő?

- Milyen ruházatot viselt gyermeke, amikor újszülött volt?

- Milyen ruházatot viselt gyermeke, amikor csecsemő volt?

- Milyen ruházatot viselt gyermeke, amikor kisgyermek volt?

- a) **pólya**
- b) **seggpelenka**
- c) **kising**
- d) **rékli**
- e) **főkötő**
- f) **sarkospólya**
- g) **hosszú pólya**
- h) **előke**
- i) **sarkos dunyha**
- j) **hosszú ing**
- k) **zubbony**
- l) **egyéb:...**

- *Gyermek testi fejlődése, gondozása az első években*

- Milyen eszközökkel segítették a gyermeket, ülni, mászni, járni tanulni?

- a) **szék**
- b) **pellengér**
- c) **állóka**
- d) **egyéb:...**

- Hogyan zajlott a csecsemő és kisgyermek altatása?

- a) **vers**
- b) **ének**
- c) **mese**
- d) **egyéb:...**

- Énekeltek reggelente, napközben a csecsemőnek, kisgyermeknek? Ha igen miket?

- *Gyermek fejlődését segítő és biztonságát megőrző eszközök*

- Milyen eszközökkel óvták a gyermek biztonságát?

...

b) *Gyermek táplálása*

- Meddig táplálták anyatejjel a kisgyermeket?

...

- Hogyan zajlott az átszoktatás?

- a) cucli
- b) paprikával bekenték a mellet
- c) elvitték a nagyszülőkhöz
- d) egyéb:...

- Miket ehettek, miket nem?

c) *Gyermek első játéakai, szórakoztatása*

- *Gyermek első játéakai*
- Mik voltak az első játéakai a gyermeknek?
- Miből készültek?
 - a) fa
 - b) fém
 - c) termés
- Miket játszott a felnőtt csecsemővel? Mesélne ezekről!

...

• *Felnőtt kedveskedése ölbeli gyermekhez*

- Miket játszott a felnőtt karon ülő gyermekkel? Mesélne ezekről!

...

d) *Szoktatás*

- *Szoktatás*
- Mikor és hogyan kezdték szobatisztaságra tanítani a gyermeket?

...

• *Büntetés*

- Emlékszik-e valamelyik gyermekkori csínytevésére? Hogyan büntették?

...

- Hogyan és általában miért büntette a gyermekeit?

...

- Milyen gyakran?

...

III. Nevelő célzatú megjegyzések, szólásai

- Voltak-e fenyítő célzatú megjegyzések a gyermekek számára?

...

a) *Gyermekmondókák, rigmusok*

- Milyen gyermek mondókákat ismer?

...

- Kitől tanulta?

...

- Milyen nyelvtörőket mondogattak a kisgyermekek? Vagy felnőttek kisgyermekek számára?

...

IV. Népszokásokkal kapcsolatos szokások

- Meséljen az ünnepekről, hogyan teltek?

- a) húsvét
- b) karácsony
- c) farsang

- **Milyen szokásokat követtek?**

a) **húsvét**

- templom
- nyúl
- locsolkodás
- ajándék
- egyéb:...

b) **karácsony**

- templom
- karácsonyfa
- ajándék
- egyéb:...

c) **farsang**

- pampuska
- pedzsom
- egyéb:...

- **Milyen volt a hangulat?**

a) **húsvét**

b) **karácsony**

• *Húsvét*

- **Önöknél milyen húsvéti szokások jelennek meg?**

...

• *Disznótor*

- **Milyen disznótoros szokások vonatkoztak főként a kisgyermekre?**

...

• *Generációkon átívelő tradíciók*

• *Évszakokhoz kapcsolódó szokások*

- **Vannak az évszakokhoz kapcsolódó szokásaik?**

a) **farsang**

b) **húsvét**

c) **pünkösd**

d) **búcsú**

e) **aratóbál**

f) **újév**

g) **egyéb**

• *Karácsonyi szokások*

- **Önöknél milyen karácsonyi szokások jelennek meg?**

...

• *Jeles napok ünnepi szokásai*

• *Egyedi, csak a családra jellemző szokások*

V. Gyermekmunka

- **Hogyan ismertették meg Önökkel a szüleik a házon belüli és a ház körüli munkákat?**

...

- **Mennyire vonták be Önöket a házimunkába?**

...

- **Mikor kezdtek el segítséggel dolgozni a fiúk és a lányok? Mit?**

- **Mikor kezdtek el önállóan dolgozni a fiúk és a lányok? Mit?**
 - a) **libapásztor**
 - b) **disznó pásztor**
 - c) **egyéb:...**
- **Milyennek érezte a gyerekkorát?**

2. számú melléklet

2. interjú kérdéssorozat, amely az alany gyermeknevelési szokásaira vonatkozó kérdéseket tartalmazza.

Az Ön kisgyermek nevelési szokásaira vonatkozó kérdések

- Milyen kapcsolata van/volt gyermekeivel?
- Hány gyermeke van?

...

III. Terhesség és születési szokások

a) *Gyermekek száma*

- *A gyermekvállalás motívumai*
 - Kifejtenék nekem, hogy melyek azok a tényezők, amelyek gyermekvállalásra ösztönözték önöket?
 - a) családalapítás
 - b) családi vérvonal tovább vitele
 - c) egyéb:...
- *Gyermekszám egy családban*
 - Mi befolyásolja azt, hogy hány gyermeket vállaltak?
 - a) pénzügyi helyzet
 - b) egyéni indítatás
 - c) társadalmi elvárás
 - d) egyéb:...
- *Gyermekek neméhez való hozzáállás*
 - A fiú vagy a lány gyermek születését szerették volna jobban Önök? Miért?
 - d) örökösödés
 - e) családi érdek
 - f) egyéb:...
 - Van-e valamiféle megkülönböztetés fiú és lány gyermek közt? Ha igen, akkor fejtse ki miben?
 - e) munkában:...
 - f) nevelésben:...
 - g) játszásban:...
 - h) egyéb:...

b) *Szülés, gyermekágy*

- *Szülés módja és menete*
 - Hogyan emlékszik vissza gyermeke születésére? Milyen ehhez fűződő emlékei vannak?

...

- *A gyermekágyas asszony ellátásának szokásai*
 - Milyen hosszú volt a gyermekágyi időszak?

...

- Milyen szokások kapcsolódtak a gyermekágyi időszakhoz?
 - a) szoptatás hány óránként
 - b) komatál
 - c) egyéb:...
- Milyen hiedelmek kapcsolódtak a gyermekágyi időszakhoz?
 - a) tejapadás

- b) kicserélés
 - c) szemmel verés
 - d) gyermekhez kapcsolódó jóslatok (pl.:fürdővíz, alma, tojás)
 - e) egyéb
- *Csecsemőhalál (Hozzáállás az élet halál kérdésköréhez)*
- Milyen gyakori a családban a csecsemő halál?
- ...
- Milyen problémák okozhatják a csecsemőhalált?
 - f) nem korszerű/megfelelő orvosi ellátás
 - g) betegségek
 - h) gyógyszerek hiánya
 - i) éhezés
 - j) higiéniai körülmények nem voltak megfelelők
- c) *Névadás keresztelés*
 - *Névadási szokások*
 - Beszélne arról, hogy önöknél vannak-e névadási szokások? És ha vannak, akkor mik ezek?
 - a) apáról fiúra
 - b) anyáról leányra
 - c) egyéb:
 - Ön, hogyan találta ki gyermeke/ gyermekei nevét?
 - ...
 - Milyen szempont szerint választanak a szülők nevet a gyermekeiknek?
 - a) hagyományos
 - b) divat, népszerű
 - c) generációs
 - *Keresztelési szokások*
 - Az önök családjában vannak keresztelési szokások? Ha vannak, kifejtené kicsit bővebben?
 - a) keresztelési étkezés
 - b) keresztszülő választás
 - c) keresztajándék
 - d) egyéb
 - Hogyan ünnepelték Önök a gyermekének keresztelőjét?
 - a) étkezés
 - b) ajándék
 - c) egyéb
 - Mi volt a keresztelés módja?
 - a) reggel:
 - ki vitte megkeresztelni?
 - mikor?
 - b) délután:
 - megvendégelés volt- e?
 - c) egyéb
 - Milyen szokások kapcsolódtak a kereszteléshez?

VI. Első évek

IV. *Első évek*

- *Gyermek helye a családban*

a) *Gyermek gondozása az első években*

- - Ön szerint milyen az ideális otthoni körülmény egy csecsemő számára?

- a) egy szoba / külön szoba
- b) megfelelő légkör
- c) egy szoba: testvérekkel / szülőkkel
- d) közel a szülőkhöz
- e) egyéb

• *Gyermek fekhelye*

• *Gyermek ruházata*

- Hol és miben aludt az újszülött és a csecsemő?

- Milyen ruházatot viselt az újszülött?

- Milyen ruházatot viselt a csecsemő?

- Milyen ruházatot viselt a kisgyermek?

- m) pólya
- n) seggpelenka
- o) kising
- p) rékli
- q) főkötő
- r) sarkospólya
- s) hosszú pólya
- t) előke
- u) sarkos dunyha
- v) hosszú ing
- w) zubbony
- x) egyéb:...

• *Gyermek testi fejlődése, gondozása az első években*

- Milyen eszközökkel segítették a gyermeket, ülni, mászni, járni tanulni?

- e) szék
- f) pellengér
- g) állóka
- h) egyéb:...

- Hogyan zajlott a csecsemő és kisgyermek altatása?

- e) vers
- f) ének
- g) mese
- h) egyéb:...

- Énekeltek reggelente, napközben a csecsemőnek, kisgyermeknek? Ha igen miket?

• *Gyermek fejlődését segítő és biztonságát megőrző eszközök*

- Milyen eszközökkel óvták a gyermek biztonságát?

...

b) *Gyermek táplálása*

- Meddig táplálták anyatejjel a kisgyermeket?

...

- Hogyan zajlott az átszoktatás?

- a) cucli
- b) paprikával bekenték a mellet
- c) elvitték a nagyszülőkhöz

- d) egyéb:...
- **Miket ehettek, miket nem?**
- c) *Gyermek első játéka, szórakoztatása*
 - *Gyermek első játéka*
 - **Mik voltak az első játéka a gyermeknek?**
 - **Miből készültek?**
 - a) fa
 - b) fém
 - c) termés
 - d) műanyag
 - e) egyéb:.....
 - **Miket játszott Ön gyermekével, amikor még csecsemő volt? Mesélne ezekről!**
 - ...
 - *Felnőtt kedveskedése ölbeli gyermekhez*
 - **Miket játszott a Ön karon ülő gyermekével? Mesélne ezekről!**
 - ...
- d) *Szoktatás*
 - *Szoktatás*
 - **Mikor és hogyan kezdték szobatisztaságra tanítani a gyermeket?**
 - ...
 - *Büntetés*
 - **Hogyan és általában miért büntette a gyermekeit?**
 - a) fizikai fenytéssel
 - b) érzelmi büntetéssel
 - c) egyéb...
 - **Milyen gyakran?**
 -
 - **Emlékszik-e gyermeke valamilyen emlékezetes csínytevésére? Hogyan büntette meg érte?**
 - ...
 - **Hogyan és általában miért büntette a gyermekeit?**
 - ...
 - **Milyen gyakran?**
 - ...

VII. Nevelő célzatú megjegyzések, szólásai

- **Voltak-e fenytő célzatú megjegyzések a gyermekek számára?**
- ...
- a) *Gyermekmondókák, rigmusok*
 - **Milyen gyermek mondókákat ismernek gyermekei?**
 - ...
 - **Kitől tanulták?**
 - ...
 - **Milyen nyelvtörőket mondogattak a kisgyermekek? Vagy felnőttek kisgyermekek számára?**
 - ...

VIII. Népszokásokkal kapcsolatos szokások

- **Meséljen az ünnepekről, hogyan teltek?**
 - a) **húsvét**
 - b) **karácsony**
 - c) **farsang**
- **Milyen szokásokat követtek?**
 - a) **húsvét**
 - templom
 - nyúl
 - locsolkodás
 - ajándék
 - egyéb:...
 - b) **karácsony**
 - templom
 - karácsonyfa
 - ajándék
 - egyéb:...
 - c) **farsang**
 - pampuska
 - pedzsom
 - egyéb:...
- **Milyen volt a hangulat?**
 - a) **húsvét**
 - b) **karácsony**
- **Hogyan, milyen módszerrel ismertették meg gyermekeikkel a jeles napokat, hagyományokat, ünnepeket?**
- ...
- *Húsvét*
 - **Önöknél milyen húsvéti szokások jelennek meg?**
- ...
- *Disznótor*
 - **Milyen disznótoros szokások vonatkoztak főként a kisgyermekre?**
- ...
- *Generációkon átívelő tradíciók*
- *Évszakokhoz kapcsolódó szokások*
 - **Vannak az évszakokhoz kapcsolódó szokásaik?**
 - a) **farsang**
 - b) **húsvét**
 - c) **pünkösöd**
 - d) **búcsú**
 - e) **aratóbál**
 - f) **újév**
 - g) **egyéb**
- *Karácsonyi szokások*
 - **Önöknél milyen karácsonyi szokások jelennek meg?**
- ...
- *Jeles napok ünnepi szokásai*
- *Egyedi, csak a családra jellemző szokások*

- **Hogyan ismertették meg gyermekükkel a házon belüli és a ház körüli munkákat?**
 - ...
 - **Mennyire vonták be gyermekünket a házimunkába?**
 - ...
- **Mikor kezdtek el segítséggel dolgozni a fiúk és a lányok? Mit?**
- **Mikor kezdtek el önállóan dolgozni a fiúk és a lányok? Mit?**
 - a) **libapásztor**
 - b) **disznó pásztor**
 - c) **egyéb:...**
- **Mi a véleménye a mai kisgyermek nevelési trendekről?**